ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLERARASI MÜZE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
MÜZE EĞİTİMİ PROGRAMI

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADINLARIN MÜZECİLİKTEKİ ROLLERİ VE MÜZECİLİĞE KATKILARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

IŞIL TUANA AKGÜL

ANKARA
TEMMUZ, 2026

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
1946

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLERARASI MÜZE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
MÜZE EĞİTİMİ PROGRAMI

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADINLARIN MÜZECİLİKTEKİ ROLLERİ VE MÜZECİLİĞE KATKILARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

IŞIL TUANA AKGÜL

DANIŞMAN: DOÇ. DR. CEREN GÜNERÖZ

ANKARA
TEMMUZ, 2026

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Işıl Tuana AKGÜL adlı öğrencinin hazırladığı "Erken Cumhuriyet Döneminde Kadınların Müzecilikteki Rolleri ve Müzeciliğe Katkıları" başlıklı bu çalışma Disiplinlerarası Müze Eğitimi Anabilim Dalı / Müze Eğitimi Programı'nda jüri üyelerince oy birliği ile **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	Jüri Üyeleri	İmza
Başkan	Doç. Dr. Ceren Güneröz	……..
Üye	Prof. Dr. Ayşe Okvuran	……..
Üye	Prof. Dr. Billur Tekkök Karaöz	……..

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından …/…/2026 tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise …/…/2026 tarihinde kabul edilmiştir.

……

Prof. Dr. Ayfer ALPER

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Işıl Tuana AKGÜL

ÖZET

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADINLARIN MÜZECİLİKTEKİ ROLLERİ VE MÜZECİLİĞE KATKILARI

AKGÜL, Işıl Tuana
Yüksek Lisans Tezi / Disiplinlerarası Müze Eğitimi Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ceren GÜNERÖZ
Temmuz, 2026, xiv + 135 Sayfa

Tarih yazımının uzun süre erkek merkezli bir anlayışla şekillenmesi, kadınların bilimsel, mesleki ve kurumsal alanlardaki çalışmalarının yeterince görünür olmamasına yol açmıştır. Bu tez, 1923-1950 yılları arasında Türk müzeciliğinde görev üstlenen kadın uzmanların rollerini ve alanın gelişimine sundukları bilimsel, idari ve uygulamaya yönelik katkıları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği bu çalışmada, tarihsel araştırma yöntemi izlenmiştir. Veriler doküman analizi yoluyla elde edilmiş; resmi arşiv belgeleri, müze katalogları, faaliyet raporları, resmi yazışmalar, biyografik eserler, gazete ve dergi arşivleri, dijital koleksiyonlar, söyleşiler, akademik yayınlar ile döneme ilişkin yazılı ve görsel belgeler incelenmiştir. Elde edilen veriler, araştırmanın amacı ve araştırma soruları doğrultusunda sınıflandırılmış ve dönemin tarihsel koşulları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında Seniha Sami Moralı, Macide Gönül, Cevriye Artuk, Muazzez İlmiye Çığ, Hatice Kızılyay, Sabahat Göğüş, Zekiye Çoruh Başak, Jale İnan, Nimet Özgüç, Halet Çambel, Katharina Otto-Dorn, Sabahat Atlan, Mükerrem Usman Anabolu, Seniha Tunakan ve Afet İnan'ın mesleki ve bilimsel çalışmaları ele alınmıştır. Araştırma sonuçları, kadın uzmanların müze koleksiyonlarının tasnifi, envanterlenmesi, korunması, kataloglanması, sergilenmesi ve bilimsel olarak değerlendirilmesi süreçlerinde etkin görevler üstlendiklerini göstermektedir. Bunun yanı sıra arkeolojik kazıların yürütülmesi, müze koleksiyonlarının zenginleştirilmesi, akademik literatürün geliştirilmesi, kültürel mirasın korunması ve Cumhuriyet'in tarih ve kültür politikaları doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmalarda önemli roller üstlendikleri belirlenmiştir.

Müzecilik tarihinin daha kapsayıcı bir perspektifle ele alınabilmesi için arşiv kaynaklarına dayalı mikro tarih çalışmalarının artırılması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Müzecilik, Kültürel Miras, Türk Müzeciliği, Kadın ve Müzecilik, Erken Cumhuriyet Dönemi.

ABSTRACT

WOMEN IN TURKISH MUSEOLOGY DURING THE EARLY REPUBLICAN PERIOD: PROFESSIONAL ROLES AND CONTRIBUTIONS

AKGÜL, Işıl Tuana

Master Degree / Department of Interdisciplinary Museum Education

Supervisor: Associate Professor D. Ceren GÜNERÖZ

July 2026, xiv + 135 Pages

Historical narratives have long been shaped by male-centered perspectives, resulting in the marginalization of women's contributions across social, scientific, and institutional spheres. This thesis examines the pivotal roles of female specialists who served in Turkish museology between 1923 and 1950, highlighting their scientific, administrative, and practical contributions to the field's development. Adopting a qualitative research approach, the study relies on historical research methodology. Data were gathered through comprehensive document analysis, drawing from official archival records, museum catalogs, activity reports, administrative correspondence, biographical works, periodical archives, digital collections, oral history interviews, scholarly publications, and contemporaneous written and visual documentation. The retrieved data were categorized in accordance with the research objectives and contextualized within the historical conditions of the era.

Within the scope of this research, the professional and scientific endeavors of Seniha Sami Moralı, Macide Gönül, Cevriye Artuk, Muazzez İlmiye Çığ, Hatice Kızılyay, Sabahat Göğüş, Zekiye Çoruh Başak, Jale İnan, Nimet Özgüç, Halet Çambel, Katharina Otto-Dorn, Sabahat Atlan, Mükerrem Usman Anabolu, Seniha Tunakan, and Afet İnan were evaluated. The findings demonstrate that female specialists played active roles in the classification, inventorying, preservation, cataloging, exhibition, and scholarly interpretation of museum collections. Furthermore, it was determined that they assumed key roles in directing archaeological excavations, enriching museum collections, advancing scholarly literature, safeguarding cultural heritage, and executing initiatives in alignment with the history and cultural policies of the Republic. To foster a more inclusive

narrative of museological history, this study underscores the necessity of expanding archival-based microhistorical research.

Keywords: Museology, Cultural Heritage, Turkish Museology, Woman and Museology, Early Republican Period

ÖNSÖZ

Bu araştırma, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk müzeciliğinin gelişiminde önemli rol üstlenen kadın uzmanların mesleki yaşamlarını ve katkılarını ortaya koyarak bu alandaki tarihsel boşluğa bilimsel bir katkı sunma amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırma süreci boyunca bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren, her aşamada desteğini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Ceren Güneröz'e içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca eğitim hayatım boyunca bana güvenen, her zaman yanımda olan aileme sevgi ve minnetlerimi ifade ederim.

Bu çalışmanın, Türk müzecilik tarihi ve kadın çalışmaları alanında yapılacak yeni araştırmalara katkı sağlamasını temenni ederim.

Işıl Tuana Akgül

Ankara, 2026

Aileme…

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ ... iii
ÖZET ... iv
ABSTRACT ... vi
ÖNSÖZ ... viii
İÇİNDEKİLER ... x
TABLOLAR DİZİNİ ... xiii
KISALTMALAR/SİMGELER ... xiv
BÖLÜM 1 ... 1
GİRİŞ ... 1
Problem ... 2
Amaç ... 3
Önem ... 4
Sınırlılıklar ... 5
Tanımlar ... 5
BÖLÜM 2 ... 6
YÖNTEM ... 6
Araştırmanın Modeli ... 6
Çalışma Grubu ... 6
Verilerin Toplanması ... 8
Verilerin Çözümlenmesi ... 9
BÖLÜM 3 ... 10
BULGULAR VE YORUM ... 10
Osmanlı Toplumunda Kadının Yeri ... 10
Cumhuriyet Dönemi'nde Kadınların Kamusal Alandaki Rolü ... 14
Müzecilik Kavramı ve Türkiye'de Kurumsallaşması ... 16
BÖLÜM 4 ... 30
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE MÜZECİLİĞİN GELİŞİMİ ... 30
Cumhuriyet'in Modernleşme Politikaları ve Kültürel Kurumların İnşası ... 30
Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Beşeri Bilimlerin ve Kültür Araştırmalarının Kurumsallaşması: Eski Çağ Tarihi, Arkeoloji, Klasik Filoloji, Antropoloji ve Sanat Tarihi ... 32
1933 Üniversite Reformu ve İstanbul Üniversitesi ... 33

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluşu 33
Eski Çağ Tarihinin Kurumsallaşması 35
Arkeolojinin Kurumsallaşması 36
Klasik Filolojinin Kurumsallaşması 38
Antropolojinin Kurumsallaşması 40
Sanat Tarihinin Kurumsallaşması 41
Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kadınların Arkeoloji ve Müzecilik Alanlarında Uzmanlaşması 42
BÖLÜM 5 44
TÜRK MÜZECİLİĞİNİN GELİŞİMİNE KATKI SAĞLAYAN ÖNCÜ KADINLAR 44
Müzelerde Görev Alan Kadınlar 44
Seniha Sami Moralı 44
Macide Gönül 49
Cevriye Artuk 49
Muazzez İlmiye Çığ 52
Hatice Kızılyay 54
Sabahat Göğüş 58
Zekiye Çoruh Başak 61
Arkeolojik Kazılar ve Müze Koleksiyonlarının Geliştirilmesi 65
Jale İnan 65
Halet Çambel 70
Nimet Özgüç 76
Müzeciliğin Akademik ve Bilimsel Altyapısına Katkı Sağlayan Kadınlar 79
Katharina Otto-Dorn 80
Sabahat Atlan 82
Mükerrem Usman Anabolu 85
Seniha Tunakan 89
Cumhuriyet'in Tarih ve Kültür Politikalarına Katkı Sağlayan Öncü Kadın 92
Afet İnan 92
BÖLÜM 6 97
SONUÇLAR VE ÖNERİLER 97
Sonuçlar 97
Öneriler 103

KAYNAKLAR 104
EKLER 121
EK 1. 31 Mayıs 1933 tarihli ve 2252 sayılı İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun 122
EK 2. 31 Mayıs 1933 tarihli ve 2252 sayılı İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun 123
EK 3. İstanbul Üniversitesinde İstihdam Olunacak Ecnebi Mütehassıslarla Aktolunacak Mukavelelere Dair Kanun 124
EK 4. Birinci Türk Tarih Kongresi 125
EK 5. İkinci Türk Tarih Kongresi 126
EK 6. İkinci Türk Tarih Kongresi ve Tarih Sergisi 127
EK 7. Türk Arkeologlar Birliği Ana Nizamnamesi 128
EK 8. Sabahat Göğüş 129
EK 9. İstanbul Üniversitesi Heyetinin Toroslar'da Tetkikleri 130
EK 10. Katharina Otto-Dorn 131
EK 11. Türk İnkılap Tarihi Ensitüsü 132
EK 12. Etik Kurul Onayı 133
BENZERLİK BİLDİRİMİ 134
ÖZGEÇMİŞ 135

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo **Sayfa**

Tablo 1. Çalışma Grubunda Yer Alan Kadın Uzmanlara İlişkin Bilgiler 7
Tablo 2. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kadın Uzmanların Türk Müzeciliğine Katkıları ve Temel Özellikleri 99
Tablo 3. Araştırmada İlgili Bölümlerde Yer Verilen Kadın Uzmanlar 102

KISALTMALAR/SİMGELER

DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ICOM	International Council of Museums; Uluslararası Müzeler Konseyi
TDK	Türk Dil Kurumu
TİTE	Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
TTK	Türk Tarih Kurumu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization; Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan dönem, Osmanlı toplumunda Batı kaynaklı düşünsel, kültürel ve kurumsal dinamiklerin kamusal yaşama aşamalı biçimde dahil edildiği bir dönüşüm dönemini ifade etmektedir. Bu dönemde gerçekleştirilen yenileşme hareketleri, geleneksel kurumsal yapıdan modern kültür ve sanat ortamına geçişin ilk basamaklarını oluşturmuştur. Bununla birlikte, söz konusu yapısal girişimlere rağmen kültür ve sanat alanındaki gelişmelerin geniş halk kitlelerine yayılmaktan çok büyük ölçüde saray ve seçkin çevrelerin etkisi altında şekillendiği görülmektedir. Bu nedenle Osmanlı modernleşmesinin sınırlı bir kamusallık çerçevesinde ilerlemesi, Cumhuriyet Dönemi'nde kültür politikalarının daha kapsayıcı, halkçı ve dönüştürücü bir çizgide yapılandırılmasını gerekli kılmıştır (Katrancı Kasalı, 2014).

Mustafa Kemal Atatürk, kazanılan askeri ve siyasi bağımsızlığın kalıcı kılınabilmesi adına; devletin idari yapısını, hukuk mekanizmasını, milli eğitim politikalarını ve toplumsal-fikri hayatı dogmatik yapılardan arındırarak rasyonel ve çağdaş gereksinimler doğrultusunda yeniden yapılandırmaktadır. Saltanat ve hilafetin kaldırılması, Cumhuriyet'in ilan edilmesi, eğitim birliğinin sağlanması, Medeni Kanun'un kabulü ve kadın haklarına yönelik gerçekleştirilen yapısal düzenlemeler bu bütüncül modernleşme hamlesinin göstergesidir (Süslü, 1995).

Türk tarihi ve kültür mirasının bilimsel yöntemlerle araştırılması amacıyla kurulan kurumsal yapılar; tarihsel süreçlerin maddi kanıtlarını gün yüzüne çıkaran üniversiteler bünyesindeki antropoloji, arkeoloji, etnografya ve sanat tarihi gibi akademik kürsüler; taşınır kültür varlıklarının korunması, tanzimi ve sergilenmesini üstlenen Cumhuriyet'in ilk müzeleriyle organik bir bağ içinde gelişim göstermiştir (Bozkurt, 2023).

Toplumsal değişimi yansıtan ve bu değişime eğitsel açıdan katkı sunan müzeler (Güneröz, 2023) bağımsız bir bilim dalı olarak müzecilik disiplini altında toparlanmakta ve akademik bir kimliğe bürünmektedir. Müzeciliğin gelişen vizyonu, yönetim ve işletim kadrolarında da yapısal bir kırılma yaratarak kadınların bu alanda kurumsal roller edinmesinin önünü açmaktadır (Kahraman, 2025). Şüphesiz ki bu toplumsal dönüşüm bir

anda gerçekleşmemiş, diğer alanlarda olduğu gibi müzecilikte de kadın görünürlüğü tarih yazımında eksik kalmıştır.

Problem

Osmanlı Döneminde başlayan Batılılaşma hareketleri, kültür ve sanat alanına yönelik ilgiyi artırırken kadınların da ilk kez sistemli sanat eğitimi almalarına olanak tanımaktadır. Bu modernleşme hareketleri, önce arkeoloji ardından da müzecilik disiplinlerinin kurumsallaşmasıyla birlikte kadınların tıpkı erkek meslektaşları gibi sanat ve tarih alanlarına olan yönelimleri artmıştır (Kahraman, 2025).

Sahip oldukları eserler sayesinde birçok bilim dalıyla ilişkili önemli araştırma merkezleri olarak kabul edilen müzeler; eserlerin tarihlendirilmesiyle tarih bilimine katkı, bu eserlerin tanımlanması ve değerlendirilmesi ile sosyoloji, antropoloji, filoloji, paleografya, diplomatik, epigrafi, arkeoloji, sanat tarihi, nümismatik, mimarlık, halk bilimi ve iktisat gibi alanlara da önemli bulgular kazandırmaktadır (Çalış, 2023). Bu bakımdan müzecilik bilimi multidisipliner çalışmayı gerektirmektedir.

Özellikle alanın öncüsü niteliğindeki ilk kadın aktörlerin ve girişimlerin literatürde yeterli düzeyde sorunsallaştırılmaması, müzecilik disiplinlerinin gelişiminde kadınların sunduğu kurumsal desteğin ve taşıdıkları yapısal önemin akademik hafızada unutturulmasına yol açmaktadır. Öncü kadın figürlerin kurucu emeklerinin göz ardı edilmesi, yalnızca tarihsel bir eksikliğe neden olmamakta; aynı zamanda kadının bu disiplinlerin inşasındaki özne konumunu da görünmez kılmaktadır. Bu bağlamda, ilk kuşak kadın araştırmacıların faaliyetlerini görünür kılmak, kurumsal tarihin doğru ve dengeli bir biçimde yeniden inşası açısından elzemdir (Kahraman, 2025).

Kadınlar uzun süre toplumsal değişim için çalışmış ve her anlamda tarihin bilindik pratiklerine meydan okumuşlardır. Ataerkil ilişkiler üzerine artan kuramsallaştırma ve bilimselleşme çalışmaları da kadın hareketinin temel nedenleri arasında yer almaktadır. Kadının müzede ele alınması geleneksel olarak müzelerde nesnelerin incelenmesiyle gerçekleşmektedir. Ancak geleneksel müzede kadının kendini bulamadığı düşüncesi; kadın araştırmalarında disiplinler arası çalışmaların yolunun açılmasına zemin hazırlamaktadır. Kadın hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkan yeni dinamizmin birikim oluşturacak güce sahip olması, kadının müzecilik alanında başlı başına bir konu olarak ele alınmasını gerektirmektedir (Karadeniz, 2018,s.146-147).

Geleneksel tarih yazımı; kadınların aktif olarak yer almadığı savaşların, fetheden konumunda bulunmadığı kahramanlık anlatılarının ve kurumsal olarak temsil edilmediği yapıların tarihidir. Tarihsel süreçlerin öznesi eril olarak inşa edilmiştir. Bu hiyerarşinin oluşmasındaki en başat rol, tarih yazıcılarına düşmektedir. Tarih yapmak ile tarih yazmak arasındaki fark bu noktada belirginleşmekte; kayda geçirilen geçmiş, tarihi yazanın ideolojik ve yöntemsel tercihlerine göre biçimlenmektedir (Çakır, 2000). Geleneksel tarih yazımının eril yapısı, Erken Cumhuriyet Dönemi kadınlarının müzecilik alanındaki varlığını araştıran bu çalışma kapsamında da somut bir problem alanı olarak kendini göstermiştir.

Türkiye'de toplumsal cinsiyet ve kadın odaklı araştırmaların henüz yeterli bir literatür birikimi oluşturamadığı görülmektedir. Kadın kimliğini sınırlayan geleneksel algılarla ve kalıplaşmış toplumsal kabullerle mücadele etmede, bu alanda yapılacak araştırmaların sağlayacağı veriler kritik bir eşiği temsil etmektedir (Kümbetoğlu, 2000). Dolayısıyla bu araştırma, Erken Cumhuriyet Dönemi kadın müze uzmanlarını mercek altına alarak Türkiye'deki kadın çalışmaları literatürünün ihtiyaç duyduğu bilgi birikimine katkı sunması bakımından önem taşımaktadır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde (1923-1950) kadınların müzecilik alanındaki rollerini ve katkılarını ortaya koymaktır. Bu kapsamda, söz konusu dönemde kadınların kültürel mirasın korunması, yorumlanması ve topluma aktarılması süreçlerinde üstlendikleri rollerin belirlenmesi ve bu katkıların tarihsel bağlamdaki öneminin değerlendirilerek Türk müzecilik tarihinin aydınlatılmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Araştırmanın alt amaçları şunlardır:

1. Osmanlı toplumunda kadının konumunu tarihsel süreç içerisinde incelemek.
2. Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların kamusal alandaki rollerinde meydana gelen değişimi ortaya koymak.
3. Türkiye'de müzeciliğin kurumsallaşma sürecini incelemek.

Bu bağlamda, araştırma soruları şunlardır:

1. Kadın müzecilerin kültürel mirasın korunması, yorumlanması ve topluma aktarılması süreçlerine katkıları nasıl ortaya çıkmaktadır?

2. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların müzecilik alanındaki rolleri hangi toplumsal, kültürel ve kurumsal dinamikler çerçevesinde şekillenmiştir?

Çalışma kapsamında 1923-1950 yılları arasında faaliyet göstermiş kadın uzmanlardan Seniha Sami Moralı, Macide Gönül, Cevriye Artuk, Muazzez İlmiye Çığ, Hatice Kızılyay, Sabahat Göğüş, Zekiye Çoruh Başak, Jale İnan, Nimet Özgüç, Halet Çambel, Katharina Otto-Dorn, Sabahat Atlan, Mükerrem Usman Anabolu, Seniha Tunakan ve Afet İnan'ın müzecilik, arkeoloji ve kültürel miras alanlarındaki faaliyetleri ve katkıları değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra Muhibbe Darga, Nihal Ongunsu, Nimet Arsan, Nezahat Baydur, Füruzan Kınal, Kadriye Yalvaç, Mebrure Tosun, Meliha Tunalıgil, Nekriman Olcay, Münire Karacalarlı (Çelebi), Münire Çorlu ve Aşkıdil Akarca'ya da çalışmanın ilgili bölümlerinde, tarihsel ve akademik bağlamları doğrultusunda yer verilmiştir.

Önem

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların müzecilik alanındaki rolü ve katkılarının incelenmesi, Türk müzecilik tarihinin daha kapsamlı biçimde ortaya konulması bakımından önemli görülmüştür. Bu konunun önemi şu açılardan vurgulanmaktadır: Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, Türkiye'deki kadınların toplumsal hayatta daha görünür hale gelmeye başladığı görülmektedir. Kadınların müzecilik gibi kültürel alanlardaki yerini incelemek, kadınların toplumdaki değişim ve dönüşümdeki etkilerini anlamaya yardımcı olmaktadır. Müzecilik, kültürel mirası koruma ve topluma sunma işlevi de taşımaktadır. Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'deki müzecilik anlayışının şekillendiği yıllarda, kadınların bu alandaki katkılarını ortaya koymak, müzeciliğin evrimini daha derinlemesine anlamayı sağlayarak müzecilik tarihine veri sunmaktadır. Kadınların bu süreçteki yerinin ve etkisinin belgelenmesi, bu dönemdeki kültürel mirasın korunmasında ve sunulmasında kadınların oynadığı rolün takdir edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu durum, kadının toplumsal olarak sadece ev içi rollerle sınırlı olmadığı, aynı zamanda kültürel üretim süreçlerine de aktif katılım sağladığı bir dönemi işaret etmektedir. Erken Cumhuriyet Dönemi aynı zamanda Türkiye'nin ulusal kimliğini inşa etmeye çalıştığı bir dönemdir. Bu bakımdan müzecilik tarihinde kadınların yerinin araştırılması, Cumhuriyet'in kültürel politikalarını da daha iyi analiz etmeyi sağlamaktadır. Bu çalışma,

kadınların kültürel mirasın korunmasına olan katkılarının akademik literatürde yeterince temsil edilmediği bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Sınırlılıklar

Bu tez, Türkiye'de 1923-1950 yılları arasında müzecilik, arkeoloji, antropoloji, sanat tarihi, nümismatik ve kültürel miras alanlarında faaliyet göstermiş ve Türk müzeciliğinin gelişimine katkı sağlamış kadın uzmanlarla sınırlandırılmıştır. Araştırmanın başlangıç yılı olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılı, bitiş yılı olarak ise Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle yeni bir siyasal dönemin başladığı 1950 yılı esas alınmıştır.

Araştırma, incelenen döneme ilişkin ulaşılabilen arşiv belgeleri, resmi yazışmalar, süreli yayınlar, biyografik eserler, akademik çalışmalar ve diğer yazılı ve görsel kaynaklarla sınırlıdır.

Tanımlar

Erken Cumhuriyet Dönemi: 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanından 14 Mayıs 1950 Demokrat partinin iktidara gelmesine kadar geçen süre Erken Cumhuriyet Dönemi olarak adlandırılmaktadır (Alanka ve Mertoğlu, 2023, s.720).

Kültür Politikası: Toplumun kültürel yaşamının yönlendirilmesi, kültürel değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bireylerin kültürel faaliyetlere erişim ve katılım olanaklarının geliştirilmesi amacıyla kamu kurumları ile diğer aktörler tarafından benimsenen yaklaşım, karar ve uygulamaların genelini ifade etmektedir (Elmacıoğlu, 2025).

Kültürel Miras: Tarih, sanat veya bilim açısından evrensel değer taşıyan anıtları, mimari yapıları ve yapı topluluklarını; ayrıca tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik açıdan önem taşıyan arkeolojik alanları ve diğer kültürel alanları kapsayan miras unsurlarıdır (UNESCO, 1972).

BÖLÜM 2

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi açıklanmış; araştırma modeli, çalışma grubunun belirlenmesine ilişkin ölçütler, verilerin toplanması ve elde edilen verilerin çözümlenmesi süreçlerine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde (1923-1950) kadınların Türk müzeciliğinde üstlendikleri rolleri ve müzeciliğin gelişimine sundukları katkıları ortaya koymayı amaçlayan nitel bir tarihsel araştırma modeli kullanılmıştır. Tarihsel araştırmalar, geçmişte gerçekleşen olayları, kurumları ve bireyleri dönemin toplumsal, kültürel ve siyasal koşulları içerisinde değerlendirerek günümüz açısından anlamlandırmayı amaçlayan araştırmalardır (Orak, 2020). Bu kapsamda kadınların müzecilik alanındaki faaliyetleri tarihsel bağlam içerisinde incelenmiş; elde edilen bulgular dönemin kurumsal yapısı ve kültür politikaları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 1923-1950 yılları arasında Türkiye'de müzecilik, arkeoloji, antropoloji, sanat tarihi, nümismatik ve kültürel miras alanlarında faaliyet göstermiş ve Türk müzeciliğinin gelişimine katkı sağlamış kadın uzmanlar oluşturmaktadır.

Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yaklaşımı esas alınmıştır. Bu doğrultuda araştırmaya dahil edilen kişilerin;

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde (1923-1950) faaliyet göstermiş olmaları,

Müzelerde, kazılarda veya akademik yapılarda görev almaları,

Müzeciliğin gelişimine bilimsel, yönetsel veya uygulamaya yönelik katkı sağlamış olmaları,

Mesleki faaliyetlerine ilişkin yeterli belge ve kaynağın bulunması ölçütleri dikkate alınmıştır.

Bu ölçütler doğrultusunda Seniha Sami Moralı, Macide Gönül, Cevriye Artuk, Muazzez İlmiye Çığ, Hatice Kızılyay, Sabahat Göğüş, Zekiye Çoruh Başak, Jale İnan, Nimet Özgüç, Halet Çambel, Katharina Otto-Dorn, Sabahat Atlan, Mükerrem Usman Anabolu, Seniha Tunakan ve Afet İnan çalışma grubuna dahil edilmiştir. Bu kişilerin ayrı başlıklar altında incelenmesinde, 1923-1950 yılları arasındaki mesleki faaliyetlerinin araştırmanın temel konularıyla doğrudan ilişkili olması ve söz konusu faaliyetlerin mevcut belge ve kaynaklar aracılığıyla ayrıntılı biçimde değerlendirilebilmesi esas alınmıştır. Buna karşılık Muhibbe Darga, Nihal Ongunsu, Nimet Arsan, Nezahat Baydur, Füruzan Kınal, Kadriye Yalvaç, Mebrure Tosun, Meliha Tunalıgil, Nekriman Olcay, Münire Karacalarlı (Çelebi), Münire Çorlu ve Aşkıdil Akarca'nın çalışmalarının büyük ölçüde 1950 sonrasında gelişmesi nedeniyle bu isimler ayrı başlıklar altında ele alınmamış; araştırmada tarihsel, mesleki ve akademik ilişkiler doğrultusunda ilgili bölümlerde yer verilmiştir. Böylece araştırmanın 1923-1950 tarih sınırı korunmuştur.

Çalışma grubunda yer alan kadın uzmanların doğum yılları, eğitimleri ve uzmanlık/çalışma alanlarına ilişkin bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Çalışma Grubunda Yer Alan Kadın Uzmanlara İlişkin Bilgiler

Kadın Uzman	Doğum Yılı	Eğitimi	Uzmanlık/Çalışma Alanı
Seniha Sami Moralı	1886	Özel hocalar tarafından evde eğitim	Müzecilik
Macide Gönül	Ulaşılamamıştır	DTCF Antropoloji ve Etnoloji Bölümü	Etnografya, tekstil ve dokuma
Cevriye Artuk	1911	DTCF Antropoloji ve Etnoloji Bölümü	Nümismatik
Muazzez İlmiye Çığ	1914	DTCF Hititoloji ve Sümeroloji Bölümü	Sümeroloji, çivi yazılı belgeler
Hatice Kızılyay	1914	DTCF Hititoloji ve Sümeroloji Bölümü	Sümeroloji, çivi yazılı belgeler
Sabahat Göğüş	1908	DTCF Arkeoloji Bölümü	Arkeoloji ve müzecilik
Zekiye Çoruh Başak	1919	İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü	Arkeoloji ve müzecilik

(Devam ediyor)

Tablo 1 (Devam)

Çalışma Grubunda Yer Alan Kadın Uzmanlara İlişkin Bilgiler

Kadın Uzman	Doğum Yılı	Eğitimi	Uzmanlık/Çalışma Alanı
Jale İnan	1914	Berlin ve Münih Üniversitelerinde Klasik Arkeoloji Eğitimi	Klasik Arkeoloji
Halet Çambel	1916	Sorbonne Üniversitesi Arkeoloji Bölümü	Arkeoloji, açık hava müzeciliği ve kültürel miras
Nimet Özgüç	1916	DTCF Arkeoloji Bölümü	Arkeoloji
Katharina Otto-Dorn	1908	Viyana Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü	Sanat Tarihi
Sabahat Atlan	1913	İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü	Nümismatik ve epigrafi
Mükerrem Usman Anabolu	1924	İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü	Arkeoloji
Seniha Tunakan	1908	İstanbul Üniversitesi Biyoloji Bölümü	Antropoloji ve prehistorya
Afet İnan	1908	Cenevre Üniversitesi Tarih Bölümü	Tarih

Tablo 1'de görüldüğü üzere çalışma grubunda yer alan kadın uzmanlar farklı disiplinlerden yetişmiş olmakla birlikte, mesleki faaliyetleri müzecilik ve kültürel miras çalışmalarıyla kesişmektedir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri doküman analizi yoluyla elde edilmiştir. Araştırmanın konusu ve 1923-1950 yılları arasındaki tarihsel kapsam doğrultusunda öncelikle çalışmada ele alınan kadın uzmanların mesleki yaşamları, görev yaptıkları kurumlar, bilimsel çalışmaları ve müzecilik alanındaki faaliyetleriyle ilişkili olabilecek birincil ve ikincil kaynaklar belirlenmiştir. Bu doğrultuda resmi arşiv belgeleri, müze katalogları, faaliyet ve çalışma raporları, resmi yazışmalar, biyografik eserler, gazete ve dergi arşivleri, dijital koleksiyonlar, söyleşiler, akademik makaleler, lisansüstü tezler, kitaplar ve döneme ilişkin yazılı ve görsel belgeler araştırmanın veri kaynaklarını oluşturmuştur.

Veri toplama sürecinde, incelenen kadın uzmanların eğitimleri, mesleğe giriş süreçleri, görev yaptıkları kurumlar, üstlendikleri idari ve bilimsel sorumluluklar, müze koleksiyonlarına yönelik çalışmaları, arkeolojik kazılardaki rolleri, akademik faaliyetleri ve kültürel mirasın korunmasına yönelik uygulamalarıyla ilgili belgelerin belirlenmesine öncelik verilmiştir. Bunun yanı sıra söz konusu kişilerin faaliyetlerinin dönemin eğitim, arkeoloji, tarih ve kültür politikaları içerisindeki yerinin anlaşılabilmesi amacıyla Cumhuriyet'in kültür kurumlarının kuruluş ve gelişim süreçlerine ilişkin belgeler de incelemeye dahil edilmiştir. Böylece bireysel mesleki faaliyetlerin yalnızca biyografik düzeyde değil, dönemin kurumsal ve tarihsel koşulları içerisinde değerlendirilmesine imkan sağlayacak bir veri çeşitliliğinin oluşturulması amaçlanmıştır.

Ulaşılan kaynaklar; araştırmanın tarihsel sınırları, araştırma sorularıyla ilişkisi, incelenen kadın uzmanlara ilişkin bilgi içermesi ve Türk müzeciliğinin gelişim sürecini açıklamaya katkı sağlaması ölçütleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Birincil kaynak niteliğindeki arşiv belgeleri, dönemin gazete ve dergileri, resmi yazışmalar ile daha sonraki dönemlerde hazırlanmış akademik ve biyografik çalışmalar birlikte ele alınarak kaynaklar arasındaki benzerlik ve farklılıklar dikkate alınmıştır.

Verilerin Çözümlenmesi

Dokümanlardan elde edilen veriler, araştırmanın amacı ve araştırma soruları doğrultusunda incelenmiş ve benzer nitelikteki bulgular belirli başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Bu doğrultuda kadınların müzecilik ve kültürel miras alanındaki faaliyetleri; müzelerde yürütülen çalışmalar, arkeolojik kazılar ve müze koleksiyonlarının geliştirilmesi, müzeciliğin akademik ve bilimsel altyapısına sağlanan katkılar ile Cumhuriyet'in tarih ve kültür politikalarına yönelik faaliyetler çerçevesinde ele alınmıştır. Sınıflandırmada kişilerin mesleki unvanlarından ziyade araştırmanın amacı doğrultusunda öne çıkan faaliyet ve katkı alanları esas alınmıştır. Elde edilen bulgular, belirlenen başlıklar ve dönemin tarihsel koşulları çerçevesinde değerlendirilerek kadınların müzecilik, arkeoloji, akademi ve kültürel miras alanlarındaki faaliyetleri tarihsel bağlam içerisinde incelenmiştir.

BÖLÜM 3

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların müzecilikte üstlendikleri rollerin ve müzeciliğin gelişimine sağladıkları katkıların değerlendirilebilmesi amacıyla dönemin tarihsel, toplumsal ve kurumsal koşulları ele alınmıştır. Bu doğrultuda öncelikle Osmanlı toplumunda kadının yeri incelenmiş, ardından Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların eğitim, çalışma hayatı ve kamusal alandaki değişen rolleri değerlendirilmiştir. Ayrıca müzecilik kavramının gelişimi ve Türkiye'de müzeciliğin kurumsallaşma süreci ele alınarak kadınların müzecilik alanındaki faaliyetlerinin şekillendiği tarihsel ve kurumsal yapı ortaya konulmuştur. Böylece Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların müzecilikte üstlendikleri rollerin ve bu alana sağladıkları katkıların değerlendirilmesine temel oluşturacak bir çerçeve oluşturulmuştur.

Osmanlı Toplumunda Kadının Yeri

Osmanlı Devleti, farklı dini ve etnik toplulukları bünyesinde barındıran çok katmanlı bir toplumsal yapıya sahipti. Bu nedenle imparatorluğun geniş coğrafyası ve toplumsal çeşitliliği dikkate alındığında bütün dönemleri ve bütün kesimleri kapsayan tek bir Osmanlı kadını tipinden söz etmek güçtür. Ayrıca kadınların toplum içindeki konumu, yalnızca dini ya da geleneksel normlarla değil, aynı zamanda her dönemin siyasi, sosyal ve kültürel koşullarıyla da şekillenmiştir. Kuruluş döneminde kadınların üstlendiği roller ile 19. yüzyılda kadınların toplum içindeki görünürlüğü ve işlevleri arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Bu sebeple Osmanlı toplumunda kadının yerini incelerken Müslüman ve gayrimüslim ayrımını merkeze almaksızın daha genel bir çerçeve çizmek; kadınların eğitim, hukuk, toplumsal yaşam ve ekonomik faaliyetler içindeki konumlarını birlikte değerlendirmek gerekmektedir (Yılmaz, 2023).

Osmanlı toplumunda kadınların konumunu değerlendirebilmek için, öncelikle dönemin genel toplumsal düzenini göz önünde bulundurmak gerekir. Osmanlı sosyal yapısı, geleneksel aile düzeni, dini normlar ve yerleşik toplumsal teamüller çerçevesinde biçimlenmiştir (Kurnaz, 2015).

Tanzimat öncesi dönemde eğitim alanındaki yeniliklerin daha çok askeri ihtiyaçlara cevap vermeyi amaçladığı görülmektedir. Bu dönemde Osmanlı eğitim sistemi sıbyan mektepleri, medreseler ve Enderun'dan oluşmaktaydı. Kız çocuklarının ulaşabildiği eğitim imkanları ise çoğu zaman sıbyan mektepleriyle sınırlıydı. Daha ileri düzeyde kız eğitimi için yaygın bir kurumsal yapı bulunmadığı gibi bu doğrultuda belirgin bir toplumsal talebin de oluşmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte idari çevreye ya da ulema sınıfına mensup ailelerin kız çocukları, ailelerinin maddi ve kültürel imkanları doğrultusunda evde özel ders alabilmişlerdir (Kurnaz, 2015). Tanzimat sonrasında ise devlet, özellikle kadın eğitimi konusunda hissedilen kurumsal eksikliği gidermek amacıyla çeşitli adımlar atmıştır. Kız çocuklarının eğitimine yönelik ilk girişimlerden biri 1842 yılında Avrupa'dan getirilen ebe kadınların Mekteb-i Tıbbiye'de verdiği eğitimler olmuştur. Bunu 1858'de açılan İnas Rüştiyeleri ile 1864'te İstanbul'da kurulan ilk Kız Sanat Okulu izlemiştir (Avcı, 2007).

Osmanlı Devleti'nin Batı ile ilişkilerinin yoğunlaşması ve modernleşme yönünde attığı adımlar, eğitim alanında daha sistemli düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede, Fransa'daki 1867 tarihli Duruy Kanunu'ndan da yararlanılarak hazırlanan 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Osmanlı eğitim sisteminin yeniden yapılandırılmasında belirleyici bir metin olmuştur. Bu düzenleme ile kızlar için öğretmen okulları açılması ve kız rüştiyelerinin yaygınlaştırılması öngörülmüştür (Kurnaz, 2013).

Kadın eğitiminin kurumsallaşması bakımından önemli gelişmelerden biri Darülmuallimatın açılmasıdır. Kadın öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulan bu okul, hem kadınların eğitim alanındaki fırsatlarını genişletmiş hem de öğretmenliği kadınlar için yeni bir meslek sahası haline getirmiştir (Avcı, 2007).

Kadınların yükseköğretime erişimi ise ancak Meşrutiyet döneminde mümkün olabilmiştir. Bu dönemde kadınların yükseköğrenim hakkına ilişkin talepler daha görünür bir hal almıştır. Mükerrem Belkıs, "Millete ve Hükümete Bir Hitabe: Hak İsteriz" başlıklı yazısında, yükseköğrenimin insanın temel haklarından biri olduğunu vurgulayarak kadınların bu haktan mahrum bırakılmasını eleştirmiştir (Çakır, 2016). Kadınlara yönelik dersler İstanbul Darülfünununda 5 Şubat 1914'te başlamış; bu derslerde kadın hakları, ev idaresi, tabiat bilgisi, sağlık, tarih ve pedagoji gibi konular işlenmiştir (Kurnaz, 2013). Bu gelişmelerin yanı sıra kız çocuklarının eğitim düzeyi çoğu kez aile reisinin yaklaşımına bağlı kalmıştır (Davis, 2006).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kadın eğitimi konusunda sivil girişimler de dikkat çekmeye başlamıştır. Kız okullarının örgütlenmesini desteklemek amacıyla

Osmanlı Kadınları Cemiyet-i Hayriyesi kurulmuştur. Aynı dönemde faaliyet gösteren Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti kadınların toplumsal konumunu güçlendirme ve kişisel özgürlüklerini artırma yönünde de çaba göstermiştir (Davis, 2006; Yüksel, 2019a).

1886'da yayımlanan "Şüküfezar", sahibi ve yazar kadrosunun tamamı kadınlardan oluşan ilk kadın dergisi olması bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu dergide kadınlar yazılarını kendi adlarıyla yayımlayarak kamusal alanda bireysel kimlikleriyle görünür olmaya başlamışlardır (Çakır, 2016).

Kadınların örgütlü biçimde bir araya gelmelerinin ilk örnekleri çoğunlukla yardım dernekleri aracılığıyla ortaya çıkmıştır. Bu dernekler, kadınların toplumsal sorunlara ortak çözümler üretme deneyimi kazanmalarında etkili olmuş ve ilerleyen dönemde hak mücadelesinin toplumsal zeminini hazırlamıştır. 1898'de Selanik'te Emine Semiye tarafından kurulan Şefkat-i Nisvan Cemiyeti bu bağlamda öne çıkan örneklerden biridir. Yine Selanik'te 1908'de kurulan Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi, bütün Osmanlı kadınlarına açık tutulmuş ve kimsesiz kadınlar ile çocuklara yardım etmeyi amaçlamıştır. Edirne'de kurulan Hizmet-i Nisvan derneği de Emine Semiye'nin girişimleriyle oluşmuş ve Müslümanlar ile gayrimüslim kadınların birlikte faaliyet yürüttüğü bir yapı sergilemiştir (Toprak, 2019).

Kadınların toplumsal konumundaki değişim, dönemin bazı yabancı gözlemcilerinin de dikkatini çekmiştir. İstanbul'a ilk ziyaretini 1857'de yapan Vambery, yaklaşık kırk yıl sonraki ikinci ziyaretinde Osmanlı toplumunda özellikle kadınların konumunda önemli değişimler yaşandığını belirtmiştir. Ona göre, daha önce toplumsal yaşamda oldukça sınırlı bir yere sahip olan kadınların zamanla gazete ve dergi yayımlamaları, cemiyetler kurmaları ve toplumsal meseleler hakkında görüş açıklamaları dikkat çekici bir dönüşümün göstergesidir. Bu değişim toplumun bütün kadınlarını aynı ölçüde kapsamasa da özellikle aydın kadınlar arasında belirgin bir farklılaşma yaşandığı görülmektedir. Vambery'nin kadınlar tarafından yayımlanan "Hanımlara Mahsus Gazete"yi ve Fatma Aliye ile Nigar Hanım gibi isimleri örnek göstermesi, Türk kadınlarının modernleşme sürecindeki rolüne dışarıdan yapılmış önemli bir gözlemdir (Vambery, 2022).

Osmanlı hukuk sistemi, şer'i hukuk ile örfi hukukun birlikte var olduğu ikili bir yapıya dayanmaktadır (Yılmaz, 2023). Evlenme, boşanma ve miras gibi aile hukukuna ilişkin meseleler ise büyük ölçüde İslam hukukunun hükümleri çerçevesinde düzenlenmiştir (Kurnaz, 2015). Bu nedenle miras paylaşımı da dini esaslara göre

yapılmış; Müslüman ailelerde kız çocuklarının mirastan aldıkları pay erkek çocukların payının yarısı olarak belirlenmiştir (Ortaylı, 2000). Kadınların hukuki eşitliği ancak Cumhuriyet Dönemi'nde Medeni Kanun ile kapsamlı bir çerçeveye kavuşmuştur (Çakır, 2016).

Kadınların üretime katkısı kırsal ve kentsel yaşam koşullarına göre değişiklik göstermiştir. Kırsal alanda kadın emeği tarımsal üretimin ayrılmaz bir parçasıdır (Metinsoy, 2023/2024). Osmanlı ekonomik düzeninin temelini oluşturan tımar sistemi hane yapısına dayanmakta ve hane, evli erkek, eşi ve çocuklarından oluşan bir üretim birimi olarak kabul edilmekteydi. Vergi kayıtlarında bekar erkeklerin "mücerred", evli erkeklerin ise "bennak" olarak sınıflandırılması ve evli erkeklerden daha fazla vergi alınması kadının üretime katkıda bulunan bir unsur olarak görüldüğünü göstermektedir. Kentlerde ise kadınlar çeşitli ekonomik faaliyetlere katılmış olmakla birlikte iş imkanlarının sınırlılığı nedeniyle çoğunlukla ev hizmetçiliği gibi alanlarda istihdam edilmişlerdir (Dingeç, 2010).

Osmanlı Devleti'nin sanayileşmiş bir ülke olmaması nedeniyle kadın emeği büyük ölçüde ev içi üretim alanlarında değerlendirilmiş; ipek eğirme, dokumacılık ve halıcılık gibi faaliyetler sürdürülmüştür. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde kadınlar tütün işleme, ipek üretimi, konserve gıda, sabun, kibrit ve kağıt üretimi gibi sektörlerde çalışmaya başlamış; bazı kadınlar ticaret hayatına da katılmıştır. Bununla birlikte 1913'te kadınların İstanbul Telefon İdaresi'nde memur olarak çalışmaya başlamaları, Kapalıçarşı'da el işi ürünleri satmaları ve bazı kadınların ticari işletmeler açmaları, kadınların çalışma hayatındaki görünürlüğünün arttığını göstermektedir (Metinsoy, 2023/2024).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında çok sayıda erkeğin cepheye gitmesi, kadınların ev dışındaki işlerde çalışmaya başlamalarına ve toplumsal hayata daha etkin biçimde katılmalarına zemin hazırlamıştır. Bu süreçte kadınların kendi geçimlerini sağlayabilmeleri amacıyla çeşitli girişimler ortaya çıkmıştır. Harbiye Nezareti'nin gözetiminde kurulan Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, savaşta hayatını kaybeden veya sakat kalan asker ailelerine destek olmak ve kadınların çalışma hayatına katılımını teşvik etmek amacıyla faaliyet göstermiştir. Ayrıca yardım dernekleri de kadınların ekonomik olarak güçlenmelerini desteklemiştir. Örneğin Türk Hanımları Biçki Yurdu kadınlara terzilik öğretmeyi amaçlamış, Kadıköy Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti ise savaş nedeniyle gelir kaybına uğrayan kadınlar için tezgahlar ve iş dershaneleri açmıştır. Bu sayede kadınlar

dokuma, terzilik ve el işi gibi alanlarda üretim yaparak gelir elde edebilmişlerdir (Karakışla, 2015).

Bütün bu gelişmelere rağmen Osmanlı toplumunda kadınların hukuki ve toplumsal statüsündeki değişimin sınırlı ve kademeli bir nitelik taşıdığı görülmektedir (Çalışkan, 2022). Modernleşme sürecinde kadınlara yeni toplumsal roller tanınmış, ancak karar verme ve belirleme yetkisi çoğu zaman erkeklerin elinde kalmıştır. Bu durum, Osmanlı modernleşmesinde kadınların toplumsal konumunun bir yandan genişlediğini öte yandan ataerkil sınırlar içinde şekillenmeye devam ettiğini göstermektedir (Berktay, 2003/2010).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kadınların eğitim, basın, dernekleşme, hukuk ve çalışma hayatı alanlarında giderek daha görünür hale geldikleri anlaşılmaktadır. Ancak bu görünürlük, toplumsal cinsiyet eşitliğinin bütünüyle sağlandığı köklü bir dönüşümü değil modernleşme süreci içinde kadınlara yeni roller tanımlayan kademeli bir değişimi ifade etmektedir. Savaşlar, ekonomik güçlükler ve reform hareketleriyle şekillenen bu dönemde kadınlar hem bireysel hem de örgütlü biçimde toplumsal hayatta topyekün mücadele göstermişlerdir. Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkan bu dönüşüm Cumhuriyet Dönemi'ndeki reformlarla daha ileri bir aşamaya taşınmış; kadınların yalnızca kamusal alanda değil, bilimsel ve akademik alanlarda da yer alabilmelerinin zemini hazırlanmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde Kadınların Kamusal Alandaki Rolü

Osmanlı Devleti'nin son döneminde ivme kazanan yenileşme ve modernleşme hareketleri, Cumhuriyet Dönemi'nde daha sistemli daha merkezi ve daha kapsamlı bir hale gelmiştir. Bu yönüyle Cumhuriyet, sıfırdan kurulmuş bir yapıdan ziyade son yüzyılını reform arayışları, kurumsal çözülmeler ve modernleşme hareketleriyle geçirmiş bir imparatorluğun mirası üzerinde yükselmiştir. Bununla birlikte, çok uluslu ve geleneksel imparatorluk yapısından ulus-devlet esasına dayanan yeni bir siyasal düzene geçiş, mevcut kurumların önemli bir kısmını işlevsiz hale getirmiş ve kapsamlı bir yeniden yapılanmayı zorunlu kılmıştır (Yaşar ve Asal, 2022).

Cumhuriyet kadroları, Osmanlı'dan devralınan mirası bütünüyle reddetmekten çok onu yeni rejimin ihtiyaçları doğrultusunda dönüştürmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede gerçekleştirilen reformlar, en belirgin biçimde siyasal rejim, hukuk, yönetim ve eğitim

alanlarında ortaya çıkmıştır. Ancak kurumsal düzeyde görece hızlı biçimde gerçekleştirilen bu dönüşüm toplumsal hayatın bütün katmanlarında aynı hızla karşılık bulmamıştır. Özellikle gündelik yaşam pratikleri, geleneksel alışkanlıklar ve zihniyet dünyası, değişime karşı daha dirençli bir görünüm sergilemiştir (Aslan ve Alkış, 2015).

Cumhuriyet'in resmi ideolojisi kadınların eğitim almalarını, kamusal alana çıkmalarını ve meslek sahibi olmalarını desteklemişse de kadınlara yüklenen temel rol büyük ölçüde aile, toplum ve millet için fedakarlık yapan "anne-vatandaş" modeli etrafında şekillenmiştir (Berktay, 2003/2010). Serpil Sancar'ın "aile odaklı modernleşme" olarak kavramsallaştırdığı bu süreçte, erkekler modern ulus-devletin kurucu öznesi olarak konumlandırılırken kadınlar daha çok modern aileyi kuran, neslin devamını sağlayan ve rejimin ideolojik değerlerini gelecek kuşaklara aktaran toplumsal aktörler olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede kadın, bireysel kimliğinden ziyade ulusun, ailenin ve toplumun sürekliliğini temsil eden simgesel bir figür haline getirilmiştir (Sancar, 2012).

Halide Edip'in kadınlara yönelik yaklaşımı, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadın kimliğinin nasıl kurgulandığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Genç kızları geleceğin ailesinin temeli, aileyi ise milletin sürekliliğini sağlayan temel yapı olarak gören Halide Edip, bu bağlamda kadını, birey kimliğiyle değil, daha çok ulusun geleceğini şekillendiren "aydınlanmış anne" ve "anne-vatandaş" rolüyle tanımlanmaktadır (Tokuroğlu, 2023).

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte ise kadınların toplumsal ve kamusal konumu, devletin modernleşme politikaları doğrultusunda daha sistemli ve kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu dönüşüm, yalnızca toplumsal bir ihtiyaçtan doğmamış, aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk'ün modernleşme vizyonu doğrultusunda şekillenen bilinçli bir devlet politikası olarak ortaya çıkmıştır (Mardin, 1991).

1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kadınların erkeklerle eşit eğitim görmesinin önü açılmış, böylece kadınların kamusal yaşama katılımını sınırlandıran başlıca engellerden biri kaldırılmıştır (Arslanel, 2021). 1928'de Latin harflerinin kabulünden sonra, yılın sonlarına doğru halka okuma yazma öğretmek amacıyla Millet Mektepleri kurulmuştur. Bu okullar, 16-45 yaş arasındaki binlerce kadın ve erkeği kapsamına almıştır. Ayrıca 1930'lu yıllardan itibaren köylerde yetişkinlere okuma yazma öğretmek amacıyla Halk Okuma Odaları açılmıştır (Akyüz, 2000).

11 Eylül 1924 tarihinde yirmi altı hukukçudan oluşan bir komisyon, İsviçre Medeni Kanunu'nun Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre uyarlanması amacıyla

çalışmalarına başlamıştır. Hazırlanan Türk Medeni Kanunu, 17 Şubat 1926 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiş ve 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme ile şeriata dayalı aile hukuku uygulamaları yürürlükten kaldırılmış, yerine laik ve modern esaslara dayanan yeni bir hukuk sistemi getirilmiştir (Acun, 1999).

Kadınların siyasal haklara sahip olması, demokratikleşme sürecinin en temel göstergelerinden biridir. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında demokratik bir siyasal düzen tesis edilmeye çalışılırken kadınlar da bu sürecin dışında kalmamış ve siyasal haklar elde etmek amacıyla örgütlü bir mücadele yürütmüştür. Bu bağlamda Nezihe Muhiddin öncülüğünde kurulan Kadın Halk Fırkası, kadınların siyasal taleplerini görünür kılan ilk önemli girişimlerden biri olmuştur (Zihnioğlu, 2003).

1936 tarihli İş Kanunu, çalışma yaşamının kurumsallaşması ve iş ilişkilerinin yasal esaslara bağlanması açısından önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Söz konusu kanun, çalışma süreleri, dinlenme koşulları, iş güvenliği ve işçi hakları gibi alanlarda düzenlemeler getirerek kadınların da içinde bulunduğu emek gücüne belirli bir koruyucu sosyal politika çerçevesi sunmuştur. Bununla birlikte hukuki düzenlemelerin varlığı kadınların çalışma hayatına eşit ve yaygın biçimde katılmalarını tek başına sağlayamamıştır (Kırbaşoğlu Kılıç, 2022).

Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların eğitim, hukuk, siyaset ve çalışma hayatında görünürlük kazanmaları; kültürel kurumlarda da etkin rol üstlenmelerinin zeminini hazırlamıştır. Bu süreç, müzecilik alanında kadınların varlığını ve katkılarını mümkün kılan tarihsel arka planı oluşturmuştur.

Müzecilik Kavramı ve Türkiye'de Kurumsallaşması

Müzecilik kavramı, geçmişe ait kültürel birikimin korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasını amaçlayan; bununla birlikte araştırma, eğitim ve temsil işlevleri doğrultusunda gelişen kurumsal bir alanı ifade etmektedir. Müze kavramının kökeni Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır. Erdem Yücel'e göre aslı Grekçe mouseion olan müze kelimesi, Grek mitolojisindeki Mousa adı verilen dokuz ilham perisinin isminden türetilmiş olup sözlük anlamı bakımından "Musaların yeri" ya da "Musaların tapınağı" anlamına gelmektedir (Yücel, 2006). Klasik Çağ'da bu kavram, epik, müzik, aşk şiiri, hitabet, tarih, trajedi, komedi, dans ve astronomiyle ilişkilendirilen Müzlere, yani Esin

Perilerine adanmış tapınağı ifade etmekteydi (Alexander, 1979/1989). Bu yönüyle müze kavramının ilk anlamı, doğrudan bilgi, sanat ve düşünsel üretimle bağlantılı bir alanı işaret etmektedir.

Türkiye'nin de üyesi olduğu Uluslararası Müzeler Konseyi'ne göre müze; toplumun hizmetinde olan, kar amacı gütmeyen, süreklilik taşıyan, somut ve somut olmayan mirası araştıran, toplayan, koruyan, yorumlayan ve sergileyen bir kurumdur (International Council of Museums [ICOM], 2022). Halka açık, erişilebilir ve kapsayıcı bir yapıya sahip olan müzeler, etik ve mesleki ilkeler doğrultusunda toplulukların katılımını gözeten, çeşitliliği ve sürdürülebilirliği destekleyen yapılar olarak değerlendirilmektedir. Museums Association tarafından 1998 yılında kabul edilen tanıma göre ise müzeler, bireylere koleksiyonlar aracılığıyla ilham, öğrenme ve haz sunan; toplum adına korudukları eser ve örnekleri toplayan, muhafaza eden ve erişime açan kurumlardır (Museums Association, 1998).

Türkiye'de müzenin idari tanımlarından biri ise Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği'nde yer almaktadır. Söz konusu yönetmelikte müze; kültür varlıklarını tespit eden, bilimsel yöntemlerle açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen daimi bir kuruluş olarak tanımlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1990).

Müze kavramı, az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda çoğu zaman eski eserlerin sergilendiği ya da muhafaza edildiği bir yer olarak görülse de çağdaş müzecilik anlayışı, müzeyi doğrudan bir eğitim kurumu olarak ele almakta ve milli kültür unsurlarının yeni kuşaklara aktarılmasında belirleyici bir işlev yüklemektedir. Kültür varlıklarını koruyan ve bu eserleri eğitim ile sanatsal beğeniyi geliştirme amacıyla toplu olarak sergileyen kurumlar müze; bu kurumlarda yer alan eserlerin korunması ve sunulmasına ilişkin teknik bilgi ve yöntemleri kapsayan bilimsel çalışma alanı ise müzecilik olarak tanımlanmaktadır (Özer, 2023).

Müze, toplumun ve toplumsal gelişimin hizmetinde bulunan; insana ve yaşadığı çevreye ilişkin materyalleri toplayan, koruyan, araştıran, sergileyen ve bu süreçleri toplumla iletişim içerisinde yürüten çağdaş bir kurumdur. Bu yönüyle müze, bilgi üretiminin, kültürel aktarımın ve kamusal etkileşimin gerçekleştiği çok yönlü bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Çağdaş yaklaşımlar doğrultusunda müze, "dünyayı kavrama teknolojisi" olarak da tanımlanmakta; bireylerin dünyayı anlama, yorumlama ve yeniden düşünme süreçlerine katkı sunan dinamik bir kurum niteliği taşımaktadır (Karadeniz ve Artar, 2017).

Vergo'ya göre müzecilik, müze tarihinin ve bu alanın dayandığı düşünsel temellerin incelenmesini ifade etmektedir. Daha geniş bir çerçevede ele alındığında ise müzecilik; müzelerin hitap ettiği ziyaretçiler, araştırmacılar, sanatseverler ve çocuklar gibi farklı izleyici gruplarını, müzelere yüklenen ya da müzelerin üstlendiği hukuki sorumlulukları ve hatta bu kurumların geleceğine ilişkin değerlendirmeleri de içine almaktadır. Dolayısıyla müzecilik, yalnızca müze çalışanlarını değil, kültür, eğitim, toplum ve insanlık tarihine ilgi duyan çok daha geniş bir çevreyi ilgilendiren bir çalışma alanı olarak değerlendirilmektedir (Vergo, 1989).

Müzeciliğin kendi sorunlarını çözümleyebilmek için zaman zaman başka disiplinlerin kavram, yöntem ve ilkelerine başvurması, bu alanın çok yönlü yapısını ortaya koymaktadır. Teori ile pratiğin birbiriyle uyum içinde gelişmesi, müzecilik faaliyetinin uygulama alanını genişletmekte ve onun diğer bilim dallarıyla kurduğu ilişkinin nedenlerini daha açık biçimde göstermektedir. Bu çerçevede müzeciliğin inceleme konusu, toplumsal bir olgu olarak müze ve müze faaliyetleridir. Ancak müze çevresi ve müze olgusu; tarih, kültür tarihi, sanat kuramı, pedagoji, psikoloji ve estetik gibi farklı disiplinler tarafından da ele alınmaktadır (Gurbanoval, 2016).

Müzeler; toplumsal, kültürel ve çevresel değişimlerin tartışılabildiği, ziyaretçilerin gelecek tasavvurlarını şekillendirebildiği ve mevcut koşulları yeniden değerlendirebildiği kamusal alanlar olarak öne çıkmaktadır. Müzelerin bu işlevi, kültürel mirasın korunması ve aktarılmasının yanında daha geniş bir toplumsal role de işaret etmektedir. Sahip oldukları koleksiyonlar, bilgi kaynakları ve kamusal etki alanı sayesinde müzeler, geçmiş ile gelecek arasında düşünsel bir bağ kurmakta; bireylerin bugüne ilişkin farkındalıklarını artırırken geleceğe yönelik daha bilinçli tutumlar geliştirmelerine de katkıda bulunmaktadır (Alford, 2024).

Hooper-Greenhill günümüzde müze kavramının önemli ölçüde genişlediğine dikkat çekmektedir. Buna göre çiftliklerden teknelere, kömür madenlerinden depolara, hapishanelerden şatolara ve kır evlerine kadar çok farklı mekanlar müze olarak düzenlenebilir hale gelmiştir. Bu dönüşüme paralel olarak müze deneyimi de geleneksel, durağan ve cam vitrinler ardında sunulan sergileme anlayışından uzaklaşmış; ziyaretçiye daha etkileşimli, deneyim odaklı ve gündelik yaşama daha yakın bir kültürel alan sunmaya başlamıştır (Hooper-Greenhill, 2000).

Pearce, müzelerin doğaları gereği, gezegenimizin insanlık ve doğa tarihine ait maddi kanıtları, nesneleri ve örnekleri elinde bulunduran kurumlar olduklarını ifade etmektedir (Pearce, 1992). Bu vurgu, müzenin nesne temelli yapısını öne çıkarması

bakımından önem taşımaktadır. Dudley de müzeleri, nesneler ve koleksiyonlar etrafında şekillenen kurumlar olarak değerlendirmekte; müzeyi diğer kültürel ve pedagojik kurumlardan ayıran temel unsurun nesnelerin toplanması, korunması, belgelenmesi, araştırılması ve sergilenmesi olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle nesne odaklı çalışmalar hem nesnelerin müze içindeki konumunu hem de müzelerin toplumsal ve siyasal bağlamla kurduğu ilişkiyi anlamak bakımından önem taşımaktadır (Dudley, 2012).

Müzenin çok katmanlı yapısına vurgu yapan Alexander, bu kurumun tanımlanmasının kolay olmadığını belirtmektedir. Müzelere yönelik yaklaşımlar ve bu kurumlardan beklenen işlevler, müze tanımlarını da doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle müze kavramı, yalnızca fiziksel yapısı ya da koleksiyonları üzerinden değil, üstlendiği işlevler, taşıdığı anlamlar ve toplum içindeki konumu üzerinden açıklık kazanmaktadır (Alexander, 1979/1989).

Ziyaretçi deneyimini merkeze alan Annis, müzeyi ziyaretçinin kendi anlamını kurduğu sembolik bir alan olarak ele almaktadır. Annis'in yaklaşımında sembol kavramı merkezi bir yer tutmaktadır. Küratörler, nesneleri seçip belirli biçimlerde sunarak onlara meşruiyet kazandırmakta ve ziyaretçiye bu nesnelerin önemsenmesi gerektiği yönünde örtük bir mesaj iletmektedir. Ancak buna rağmen müzenin sunduğu anlam ile ziyaretçinin kişisel olarak kurduğu anlam arasında her zaman bir boşluk bulunmaktadır. Ziyaretçi için anlam, çoğu zaman hazır biçimde verilmiş bir içerik değil, bulunması ya da üretilmesi gereken bir şeydir (Annis, 1994).

Annis'in müzeyi ziyaretçinin kendi anlamını ürettiği sembolik bir alan olarak ele alması, çağdaş müzecilikte giderek güçlenen insan odaklı yaklaşım ile örtüşmektedir. Bu çerçevede Berna Okan, günümüz müzeciliğinin insan merkezli bir nitelik kazandığını; müzelerin kütüphane ve laboratuvar gibi birimlerle birlikte daha geniş bir kültürel işlev alanına sahip kurumlar haline geldiğini belirtmektedir (Okan, 2015).

Müze tanımına ilişkin tartışmaların temelinde, müzelerin tarihsel süreç içerisinde çeşitlenen ve dönüşen işlevleri bulunmaktadır. Bu nedenle literatürde müzeye ilişkin tanımlar, farklı kuramsal yaklaşımlar ve işlevsel öncelikler doğrultusunda çeşitlenmektedir (Karadeniz ve Artar, 2017). Bu işlevsel çeşitlenme, müzelerin tarihsel süreç içerisinde değişen toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullara göre yeniden konumlanmasını da beraberinde getirmiştir. Müzeler, içinde yer aldıkları tarihsel bağlam, iktidar ilişkileri ve bunları kuşatan zorunluluklar doğrultusunda hem kurumsal işleyişlerini hem de faaliyet alanlarını sürekli olarak yeniden tanımlamak zorunda

kalmıştır. Bu nedenle müzelerin başarısı, farklı ve kimi zaman çelişen talepler arasında denge kurabilme ve buna karşın anlamlı, tutarlı ve toplumsal bakımdan değer üreten bir işlev sürdürebilme kapasitesiyle bağlantılıdır (Hooper-Greenhill, 1992).

Müze olgusunun tarihsel kökenlerini ve dünya müzeciliğinin gelişim seyrini incelemek, çağdaş müzecilik anlayışını anlamlandırmak bakımından önem taşımaktadır. Müzeciliğin bugün kazandığı profesyonel ve toplumsal kimlik, insanlığın geçmişi biriktirme ve koruma tutkusunun zamanla nasıl kurumsallaştığını gösteren tarihsel bir serüvenin sonucudur.

Müze tarihine ilişkin anlatılar çoğunlukla iki başlangıç noktasına dayandırılmaktadır. Bunlardan ilki, "müze" kelimesinin Antik Yunanca'da ilham perilerine adanmış kutsal alanları ifade eden mouseion sözcüğüne uzanan etimolojik kökenidir. İkincisi ise İskenderiye Müzesi'nin MÖ 280 yılı dolaylarında gerçekleştiği kabul edilen kuruluşudur (Abt, 2006).

İskenderiye Müzesi, düşünür heykelleri, astronomi ve cerrahiye ilişkin araçlar, hayvan kalıntıları ile botanik ve zooloji alanına ait çeşitli unsurları bünyesinde barındırmakla birlikte, esas niteliği bakımından bir üniversite ya da felsefe akademisini andıran bir yapıya sahipti. Büyük İskender tarafından toplatılan papirüs ruloları ve yazmaları içeren büyük kütüphanenin de aynı kompleks içerisinde yer alması, buranın bilgi üretimi ve aktarımının gerçekleştirildiği kurumsal bir merkez olduğunu göstermektedir. Öklid, Arşimet, Pergeli Apollonius ve Eratosthenes gibi önemli bilim insanlarının burada çalışmalar yürütmüş olması, müze kavramının erken dönemlerden itibaren araştırma ve bilimsel üretimle yakın ilişki içerisinde geliştiğini ortaya koymaktadır (Alexander, 1979/1989).

Bununla birlikte modern müzenin doğrudan öncülleri yalnızca Antikçağ kurumlarında değil, koleksiyonculuk pratiğinin tarihsel gelişimi içerisinde de aranmıştır. İnsanlık, erken dönemlerden itibaren doğaya ait unsurları ve kendi üretimlerini toplamış, bunları seçip sınıflandırmıştır. İlk koleksiyon örnekleri Eski Yunan tapınaklarındaki adaklarda görülürken, Roma döneminde ganimetler, sanat eserleri, egzotik bitkiler ve hayvanlar koleksiyonların başlıca unsurları haline gelmiştir. Orta Çağ'da ise fetihler, kutsal emanetler ve misyonerlik faaliyetleri koleksiyonculuğun temel kaynaklarını oluşturmuş; saraylar ve kiliseler bu nesnelerin korunduğu başlıca mekanlar olmuştur (Artun, 2006).

Bu tarihsel birikim, Rönesans Dönemi'nde Avrupa'da ortaya çıkan ve modern müzenin öncülleri arasında değerlendirilen özel koleksiyon biçimlerinde daha belirgin bir

görünüm kazanmıştır. Fransa'da estudes ya da cabinets de curiosité, İtalya'da studioli, Almanya'da ise kunstkammer, wunderkammer ve raritätenkabinett olarak adlandırılan bu koleksiyonlar, Halil Edhem'in müzecilik yazılarında "nadire kabinesi" olarak yer almıştır (Artun, 2010). Bu koleksiyon geleneği, modern müzenin ortaya çıkışını hazırlayan tarihsel ve düşünsel zeminlerden birini oluşturmuştur. Klasik geçmişe, doğaya ve bilimsel yönteme duyulan ilginin artmasıyla birlikte galeri ve kabinet gibi yeni koleksiyon ve sergileme biçimleri gelişmiş; ancak bu yapılar uzun süre kamusal kurumlardan çok, soyluların ve ayrıcalıklı çevrelerin özel koleksiyon alanları olarak varlığını sürdürmüştür (Alexander, 1979/1989).

15. ve 16. yüzyıllarda nadire kabinelerinin farklı işlevler üstlendiği görülmektedir. Bu kabinelerin değeri, içerdikleri sanat eserleri (artificialia), doğanın nadir fenomenleri (naturalia), bilimsel aletler (scientifica), başka ülkelerden getirilen objeler (exotica) ve "mucizevi" yaratıkların (mirabilia) çeşitliliğiyle ölçülmüştür. Söz konusu çeşitlilik, nadire kabinelerinin eğitim sisteminde, bilimsel araştırmalarda ve araştırma bulgularının sınıflandırılmasında önemli bir rol üstlenmesini sağlamıştır (Artun, 2006).

16. ve 17. yüzyıllarda üniversiteler bünyesinde kurulan botanik bahçeleri de müzecilik tarihi açısından önemli bir gelişme olarak öne çıkmıştır. Pisa, Padua, Bologna, Leiden, Heidelberg, Montpellier ve Oxford gibi merkezlerde kurulan bu bahçeler, bitkilerin yalnızca toplanıp sergilenmesini değil, aynı zamanda bilimsel incelemenin konusu haline gelmesini de sağlamıştır (Alexander, 1979/1989). Bu yönüyle botanik bahçeleri, koleksiyonculuk anlayışının salt biriktirme pratiğinden araştırma ve sınıflandırma temelli bir bilgi üretim alanına evrilmesinde etkili olmuştur.

17. ve 18. yüzyıllarda ise "curious" ve "curiosity" kavramları, yalnızca garip ya da sıra dışı olana duyulan ilgiyi değil; öğrenme arzusunu, dikkatli gözlemi, ustalığı ve bilgiye yönelen entelektüel ilgiyi de ifade etmiştir. Bu çerçevede erken dönem nadire kabineleri, günümüz müzecilik anlayışı açısından düzensiz, sınırlı açıklamaya sahip ve sistemsiz yapılar gibi görünse de kendi tarihsel bağlamı içinde bilgi arayışı, sınıflandırma çabası ve entelektüel merakla bağlantılı koleksiyon mekanları olarak anlam kazanmıştır (Hudson, 1987).

Müzenin kamusal niteliğe kavuşması, 17. yüzyılın sonlarından itibaren belirginleşmiştir. Basel'de 1671 yılında açılan üniversite müzesi ile Oxford'daki Ashmolean Müzesi, bu sürecin erken örnekleri arasında yer almaktadır (Alexander, 1979/1989). 1683 yılında yeni binasına taşınan Ashmolean Müzesi, koleksiyonlarını sergilemek amacıyla özel olarak tasarlanmış, üniversite tarafından eğitim amacıyla

kullanılan ve halka düzenli biçimde açık olan ilk modern müze örneklerinden biri olarak öne çıkmıştır. Doğa tarihi örnekleri, antikalar ve nadireleri bir arada bulunduran bu kurum; kütüphane, derslik ve laboratuvar gibi birimleriyle yalnızca sergileme işlevi üstlenmemiş, aynı zamanda araştırma ve öğretim faaliyetlerine de hizmet etmiştir (Hudson, 1987).

18. yüzyılda ise doğa yasalarını keşfetme ve insanlığı ilerletme düşüncesinin etkisiyle, doğal örnekler ile insan yapımı eserlerin müzelerde toplanması teşvik edilmiştir. Vatikan müzelerinin kurulması, British Museum'un 1753 yılında oluşturulması ve Louvre'un 1793'te Cumhuriyet Müzesi olarak açılması, modern müzenin kamusal ve ulusal ölçekte kurumsallaşmasında belirleyici gelişmeler olmuştur. Böylece müze, ulusal kimliğin inşasında, kültürel prestijin temsilinde ve kamusal eğitimin sağlanmasında önemli bir kurum haline gelmiştir (Alexander, 1979/1989).

British Museum, ilk dönemlerinde sınırlı erişime sahip, mali olanakları kısıtlı ve sergileme düzeni tam olarak gelişmemiş bir kurumdu. Farklı türde nesnelerin bir arada bulunması, müzenin nadireler kabinesi geleneğini sürdürdüğünü göstermektedir. Koleksiyonların büyümesi ve ziyaretçi ilgisinin artmasıyla müze zamanla daha kurumsal bir yapıya kavuşmuştur (Hudson, 1987). Bu dönemde müzecilik, nadir ve dikkat çekici nesnelerin toplanması ve korunmasına dayanmış; koleksiyonların müzelere aktarılmasıyla koleksiyonculuk kurumsallaşmıştır (Alexander, 1979/1989).

18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında müzeler, Avrupa ve Amerika'da yaygınlaşmış; Charleston, Philadelphia ve New York'taki girişimlerin yanı sıra 1819'da açılan Prado Müzesi dönemin önemli örnekleri arasında yer almıştır (Koşay, Orgun, Bayram, ve Tan, 2013). Bu süreçte ortaya çıkan "evrensel müzeler", farklı kültürlere ait eserleri aynı mekanda toplayarak insanlığın ortak geçmişini temsil etme iddiası taşımıştır. Ancak Louvre, British Museum, Hermitage ve Prado gibi kurumlar, Avrupa merkezli bilgi anlayışını güçlendiren ve sömürgeci politikaların meşrulaştırılmasına katkı sunan yapılar olarak da değerlendirilmiştir (Okan, 2015).

19. yüzyılda müzelerde sergileme anlayışı önemli ölçüde değişmiş; nesneler tek başlarına sunulmak yerine dönem odaları ve tarihsel bağlamlar içinde sergilenmeye başlanmıştır. Artur Hazelius'un Stockholm'de kurduğu Nordiska Museet ve Skansen, bu yaklaşımın öne çıkan örnekleri olmuştur. Açık hava müzeciliğiyle birlikte binalar, iç mekan düzenlemeleri ve kostümlü görevliler aracılığıyla gündelik yaşam canlandırılmış; müzeler daha geniş toplumsal kesimlere hitap eden, deneyim odaklı kültürel alanlara dönüşmeye başlamıştır (Alexander, 1979/1989).

Sergileme tekniklerindeki dönüşümle birlikte 19. yüzyılda müzenin toplumsal işlevi de yeniden tanımlanmıştır. Müze ve kütüphane gibi kültürel kurumlar, halkın ruhsal ve ahlaki gelişimini destekleyen toplumsal araçlar olarak görülmüş; müze mimarisi ve sergileme düzeni ise ziyaretçileri sessiz, ölçülü ve kontrollü davranmaya yönlendiren bir disiplin mekanizmasına dönüşmüştür. Aynı dönemde sergileme anlayışı da değişmiş, nadir ve merak uyandırıcı nesnelerin bir araya getirildiği koleksiyon mantığının yerini, nesnelerin bilimsel ve tarihsel anlatılar çerçevesinde düzenlendiği yeni bir yaklaşım almıştır (Bennett, 1995).

19. yüzyılda müzeler, kolonyal rekabetin kültürel araçlarından biri haline gelmiştir. Avrupa devletleri, farklı coğrafyalardan taşıdıkları eserleri müzelerinde sergileyerek hem tarihsel miras üzerinde denetim kurmuş hem de kendilerini Antik Yunan ve Roma uygarlıklarının mirasçıları olarak sunmuşlardır (Artun, 2006).

Osmanlı toprakları da bu kültürel ve siyasal rekabetin başlıca hedef alanlarından biri olmuştur. İmparatorluğun çok katmanlı tarihsel mirası, Avrupa devletleri açısından yalnızca bilimsel merakın konusu değil, aynı zamanda emperyal nüfuz mücadelesinin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Arkeolojik kazılar, diplomatik ayrıcalıklar, koleksiyonculuk faaliyetleri ve yabancı araştırmacılar aracılığıyla Osmanlı coğrafyasındaki eserlerin Avrupa'ya taşınması, tarihsel mirasın yerinden edilerek Batılı müzelerin prestijini besleyen kültürel bir sermayeye dönüştürülmesine yol açmıştır (Koşay vd., 2013). Bu nedenle Osmanlı'da müzeciliğin ortaya çıkışı, yalnızca modernleşme sürecinin kültürel boyutuyla değil, aynı zamanda Osmanlı toprakları üzerindeki dış müdahalelere ve tarihsel miras üzerindeki yabancı denetim girişimlerine karşı geliştirilen bir egemenlik refleksiyle de bağlantılıdır.

Osmanlı Devleti'nde müzecilik faaliyetlerinin kökenleri, Avrupa'daki nadire kabinlerinden farklı olarak, saray çevresinde gelişen koleksiyonculuk geleneği ile fethedilen bölgelerden getirilen savaş ganimetlerinin korunmasına dayanmaktadır. Özellikle padişahların sanat ve kültüre yönelik ilgileri, değerli ve tarihi nitelikteki nesnelerin saray çevresinde toplanmasına zemin hazırlamıştır. İstanbul'un fethinden sonra cephanelik olarak kullanılan Aya İrini Kilisesi de kutsal emanetlerin, Bizans ve Hristiyanlık dönemine ait çeşitli eserlerin, silahların ve savaş ganimetlerinin muhafaza edildiği önemli bir mekan haline gelmiştir. Burada korunan nesneler yalnızca tarihi ve estetik değerleri nedeniyle değil, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin askeri gücünü, egemenliğini ve geçmişteki zaferlerini temsil eden unsurlar olarak da önem taşımıştır (Shaw, 2004).

Osmanlı müzeciliğinin sistemli ve kurumsal bir nitelik kazanması ise 19. yüzyılın ortalarında gerçekleşmiştir. 1839 yılında Darü'l-Esliha'nın adının Harbiye Ambarı olarak değiştirilmesi ve burada bulunan silah koleksiyonlarının düzenlenmesi, bu sürecin erken aşamalarından birini oluşturmuştur. Müze düşüncesinin somutlaşmasında Tophane-i Amire Müşiri Ahmet Fethi Paşa'nın girişimleri belirleyici olmuştur. Avrupa'nın çeşitli başkentlerinde diplomatik görevlerde bulunan Fethi Paşa'nın Batı'daki koleksiyon ve müze uygulamalarını yakından tanıması, İstanbul'daki eski eserlerin sistemli biçimde düzenlenmesine yönelik çalışmalarına yansımıştır. 1846 yılında Aya İrini'de bulunan koleksiyonlar "Mecmua-i Esliha-i Atika" ve "Mecmua-i Asar-ı Atika" olmak üzere iki ana grup altında düzenlenmiş; böylece askeri nitelikteki eserlerle arkeolojik ve tarihi eserler arasında belirgin bir ayrım oluşturulmuştur (Shaw, 2004).

Fethi Ahmed Paşa'nın vefatı, Osmanlı'da eski eserlerin toplanması, düzenlenmesi ve sergilenmesine yönelik girişimlerin sürekliliği açısından önemli bir boşluk doğurmuştur. Paşa döneminde Aya İrini'de bulunan eserlerin belirli koleksiyonlar halinde düzenlenmesi ve teşhire açılması yönünde adımlar atılmış olmakla birlikte, eski eserlerin korunmasını güvence altına alacak kapsamlı bir hukuki yapı henüz oluşturulamamıştır. İngiliz araştırmacı John Turtle Wood'un Aydın vilayetindeki kazılarda ortaya çıkardığı eserleri yurt dışına taşıması, dönemin hukuki yetersizliğini gösteren örneklerden biri olmuştur (Muşmal ve Gümüş, 2021).

Bu gelişmeler, eski eserlerin korunmasına yönelik daha sistemli bir hukuki çerçeve oluşturulmasını gerekli kılmış ve 13 Şubat 1869 tarihinde yedi maddeden oluşan ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi yayımlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde eski eserlere ilişkin ilk nizamname olan bu düzenleme, Müze-i Hümayunun kurumsallaşmasına da hukuki bir zemin hazırlamıştır (Muşmal ve Gümüş, 2021).

Müze-i Hümayunun kuruluş süreci aynı yıl belirginleşmiştir. Maarif Nazırı Saffet Paşa, çeşitli vilayet ve eyaletlere gönderdiği yazılarla eski eserlerin tespit edilmesini, korunmasını ve taşınabilir durumda olanların İstanbul'a gönderilmesini istemiştir. Böylece eser toplama faaliyetlerinin merkezi bir yapı içinde yürütülmesi amaçlanmıştır (Gerçek, 1999; Shaw, 2004; Şahin, 2019). Müzenin idari yapılanması kapsamında Galatasaray Lisesi öğretmenlerinden Edward Goold, 8 Temmuz 1869'da Müze-i Hümayunun ilk müdürü olarak görevlendirilmiştir. Ancak 1871'de yaşanan bürokratik değişiklikler sonucunda Goold görevden alınmış ve müze müdürlüğü makamı geçici olarak kaldırılmıştır (Gerçek, 1999; Şahin, 2019).

1872'de müzecilik faaliyetleri yeniden canlanmış; Maarif Nazırı Ahmet Vefik Paşa müze müdürlüğünü yeniden oluşturmuş ve Anton Dethier'i Müze-i Hümayun müdürlüğüne getirmiştir (Arık, 1953). Dethier döneminde yeni bir müze binası ve Müze-i Hümayun Mektebi kurulması gündeme gelmiş, ancak bu projeler gerçekleştirilememiştir. Bunun yerine koleksiyonların Çinili Köşk'te sergilenmesine yönelik çalışmalar öncelik kazanmıştır (Şahin, 2019).

Yabancı kazılar ve eski eserlerin yurt dışına çıkarılması sorununun devam etmesi, 1869 tarihli düzenlemenin yetersizliğini ortaya koymuş ve 1874 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. Bu nizamname, kazılarda bulunan eserlerin devlet, arazi sahibi ve kazıyı gerçekleştiren kişi arasında paylaştırılmasını öngörmüş; ancak eski eser kaçakçılığını önlemekte yeterli olamamıştır (Shaw, 2004; Şahin, 2019). Dethier döneminde Müze-i Hümayunun Çinili Köşk'e taşınmasına yönelik çalışmalar sürdürülmüş ve kurumun mekansal gelişimi açısından önemli adımlar atılmıştır. Çinili Köşk'ün müze olarak düzenlenmesi sürecinde önemli rol üstlenen Dethier, 3 Mart 1881'de hayatını kaybetmiştir (Shaw, 2004; Şahin, 2019).

Dethier'in ölümünün ardından Osman Hamdi Bey, 11 Eylül 1881'de Müze-i Hümayun müdürlüğüne atanmıştır (Başgelen, 2010). Onun döneminde eserlerin tasnifi, kayıt altına alınması, kataloglanması ve müze personelinin artırılmasına ağırlık verilerek kurumun bilimsel ve idari yapısı güçlendirilmiştir (Muşmal ve Gümüş, 2021). Aynı dönemde güzel sanatlar eğitiminin kurumsallaştırılması amacıyla Sanayi-i Nefise Mektebi kurulmuş; Osman Hamdi Bey 1 Ocak 1882'de kurumun müdürlüğüne getirilmiş ve okul 2 Mart 1883'te öğretime başlamıştır (Naipoğlu, 2008).

Eski eserlerin korunmasına yönelik daha güçlü bir hukuki düzenleme ihtiyacı sonucunda 1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi hazırlanmıştır. Düzenlemeyle kazılarda ortaya çıkarılan eski eserlerin mülkiyetinin devlete ait olduğu kabul edilmiş, arazi sahibine ve eseri bulana pay verilmesi uygulaması kaldırılmış ve eski eserlerin yurt dışına çıkarılması yasaklanmıştır. Böylece devletin kültürel miras üzerindeki denetimi güçlendirilmiştir (Cantürk, 2026; Şimşek ve Dinç, 2009).

Osman Hamdi Bey'in 1883'te Nemrut Dağı'nda, 1887'de Sayda'da ve 1891-1892 yıllarında Lagina'da yürüttüğü arkeolojik çalışmalar, Müze-i Hümayun koleksiyonlarının gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Özellikle Sayda Kral Nekropolü'nde ortaya çıkarılan ve aralarında İskender Lahdi'nin de bulunduğu eserlerin İstanbul'a getirilmesi, mevcut sergileme alanlarının yetersiz kalmasına yol açmış ve yeni bir müze binasının yapımını gerekli hale getirmiştir. Bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzeleri ana binası 1891 yılında

hizmete açılmıştır (Başgelen, 2010). Koleksiyonların genişlemeye devam etmesi üzerine 1904'te batı yönünde ek bir kanadın yapımına başlanmış ve bu bölüm 1907'de kullanıma açılmıştır (Aydın, 2020).

Müze-i Hümayunun gelişimi yalnızca İstanbul'la sınırlı kalmamış, taşrada da eski eserlerin korunmasına yönelik bir örgütlenme oluşturulmuştur. Bu doğrultuda Konya, Bursa ve Kudüs'te Müze-i Hümayuna bağlı müze şubeleri açılmış; 1906 tarihli düzenlemeler kapsamında Selanik, İzmir ve Sivas'ta bölgesel müzeler kurulmasına yönelik girişimlerde bulunulmuştur (Diker, 2024).

Osman Hamdi Bey'in 1910 yılında vefatının ardından Müze-i Hümayun müdürlüğüne kardeşi Halil Edhem Bey getirilmiştir. Halil Edhem Bey döneminde bilimsel araştırma ve kataloglama çalışmalarına ağırlık verilmiş, İslami sikke koleksiyonu düzenlenmiş ve Eski Şark eserlerinin ayrı bir binada sergilenmesiyle koleksiyonların tasnifi açısından yeni bir aşamaya geçilmiştir (Aydın, 2020; Başgelen, 2010).

Osmanlı'nın son döneminde müzecilik faaliyetleri farklı alanlara yönelik kurumlarla çeşitlenmiş; 1872'de Mekteb-i Tıbbiye Müzesi, 1885'te PTT Müzesi, 1895'te Bahriye Müzesi, 1914'te Evkaf-ı İslamiye Müzesi ve 1918'de Sağlık Müzesi bu gelişimin örnekleri arasında yer almıştır (Çal, 2009). Ayrıca 1917'de Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni'nin kurulması, eski eserlerin korunmasına yönelik kurumsal girişimlerin genişlediğini göstermektedir (Aydın, 2020).

Müze-i Hümayun, Osmanlı Dönemi'nde Maarif Nezareti bünyesinde faaliyet gösteren merkezi bir müze olmanın ötesinde, hukuki düzenlemeleri, taşra teşkilatı, koleksiyonları ve bilimsel çalışmalarıyla Osmanlı'dan Cumhuriyet'e aktarılan müzecilik birikiminin temel kurumlarından biri olmuştur.

Osmanlı Dönemi'nde Maarif Nezareti bünyesinde yürütülen müzecilik faaliyetleri, Milli Mücadele yıllarında Maarif Vekaletinin sorumluluk alanında sürdürülmüştür (Muşmal ve Gümüş, 2021). TBMM'nin açılmasının ardından 3 Mayıs 1920'de İcra Vekilleri Heyetinin oluşturulmasına yönelik seçimlere başlanmış, Rıza Nur Bey 4 Mayıs 1920'de Maarif Vekili seçilmiştir. Hükümet programının görüşülmesi sırasında eski eserlerin kayıt altına alınması ve korunmasının gerekliliğine de dikkat çekilmiştir (Özer, 2023). Bu süreçte Maarif Vekaletine bağlı Asar-ı Atika Müdürlüğü kurulmuş, 1921 yılında ise bu birim Hars Müdürlüğü adını almıştır. Hars Müdürlüğü; müzelerin geliştirilmesi, kültür varlıklarının tespiti, derlenmesi ve korunmasına yönelik faaliyetleri üstlenmiştir (Şahin, 2019).

Hars Müdürü Mübarek Galip Bey tarafından vilayetlere gönderilen genelgeyle kültür varlıklarının tespit edilmesi ve envanter kayıtlarının oluşturulması istenmiştir. Maarif Vekili İsmail Safa Bey tarafından 5 Kasım 1922'de yayımlanan Müzeler ve Asar-ı Atika Hakkında Talimat ile müze çalışanlarının görev ve sorumlulukları belirlenmiş; arkeolojik ve etnografik eserlerin tespit edilerek kayıt altına alınması öngörülmüştür (Çetin, 2007). Talimatta kazı hakkının Hars Müdüriyetinin yetkisinde olduğu belirtilmiş, ayrıca yerel müzelerde araştırmacıların yararlanabileceği kütüphanelerin oluşturulması kararlaştırılmıştır (Şahin, 2019).

Müzeciliğe yönelik kurumsal çalışmalar Cumhuriyet'in ilanına yaklaşan dönemde de devam etmiştir. 15 Temmuz 1923'te toplanan Heyet-i İlmiye'de Ankara'da milli bir müze ile etnografya müzesinin kurulması ve Asar-ı Atika Nizamnamesinin yeniden düzenlenmesi gibi konular ele alınmıştır (Muşmal ve Gümüş, 2021). Bunun ardından 5 Eylül 1923 tarihli Beşinci İcra Vekilleri Heyeti Programı'nda Hars Müdüriyetinin genişletileceği, uygun görülen yerlerde eski eserlerin toplanacağı ve milli müzelerin kurulacağı belirtilmiştir (Özer, 2023).

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk müzeciliğinde koruma, envanterleme, düzenleme ve sergileme faaliyetlerinin birlikte ele alındığı yeni bir dönem başlamıştır. Cumhuriyet yönetimi, ilk yıllarda Osmanlı'dan devralınan kültür varlıklarının korunmasına öncelik vermiştir (Göktürk, 2023). Bu süreçte tarihi ve sanatsal değeri yüksek koleksiyonları barındıran Topkapı Sarayı'nın müzeye dönüştürülmesine karar verilmiş ve saray 1924 yılında müze işleviyle yeniden düzenlenmiştir. Böylece Topkapı Sarayı, Cumhuriyet Dönemi'nde tarihi bir yapının müze kimliğiyle yeniden işlevlendirilmesinin önemli örneklerinden biri olmuştur (Özer, 2023; Göktürk, 2023).

Müze koleksiyonlarının genişlemesinde tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması da etkili olmuştur. 1925 yılında gerçekleştirilen düzenlemelerle bu yapılarda bulunan tarihi ve sanatsal değere sahip eserlerin müze müdürlüklerince incelenmesi ve müze için nitelik taşıyanların koleksiyonlara aktarılması kararlaştırılmıştır. Böylece çok sayıda tarihi, sanatsal ve etnografik eser müze koleksiyonlarına kazandırılmıştır. Mevlana Türbesi ve Dergahı ise sahip olduğu tarihi değeri nedeniyle ayrı bir uygulamaya tabi tutulmuş; 6 Nisan 1926 tarihli kararnameyle müzeye dönüştürülmüş ve 2 Mart 1927'de ziyarete açılmıştır (Şahin, 2019).

Ankara'da milli ve etnografik nitelikli bir müze kurulmasına yönelik düşünce, Ankara Etnografya Müzesi'nin kuruluşuyla somutlaşmıştır. Müze koleksiyonunun oluşturulması amacıyla 1925 yılında eser toplama ve satın alma çalışmalarını yürütmek

üzere bir komisyon oluşturulmuş; müze binasının tamamlanmasının ardından eserlerin teşhir düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir. Müze, 1930 yılında halka açılmıştır (Tasouji, 2013).

Atatürk'ün tarihi eserlerin korunmasına yönelik yaklaşımının dikkat çekici örneklerinden biri, Konya'daki Selçuklu Dönemi eserleriyle ilgili girişimidir. Atatürk, 19 Şubat 1931'de Konya'dan Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği telgrafta bazı Selçuklu yapılarının onarılması gerektiğini belirtmiş; müzelerin geliştirilmesi ve arkeoloji alanında uzman yetiştirilmesinin önemine dikkat çekmiştir (Gerçek, 1999).

1932 yılında açılmaya başlayan Halkevleri de yerel kültürel mirasın tespiti, korunması ve halka aktarılması açısından müzecilik çalışmalarını destekleyen kurumlardan biri olmuştur. Halkevlerine verilen görevler arasında müzesi bulunmayan şehirlerde müze kurulmasına öncülük etmek de yer almış; bu kurumlar tarihi ve etnografik eserlerin tespit edilmesi ve yerel koleksiyonların oluşturulması yönünde faaliyet göstermiştir (Yaşar, 2023).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde arkeolojik kazılar, müze koleksiyonlarının genişletilmesi ve Anadolu uygarlıklarına ait buluntuların bilimsel olarak değerlendirilmesi açısından önem taşımıştır. Hamit Zübeyir Koşay başkanlığında 1933 yılında gerçekleştirilen Ahlatlıbel kazısı, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk Türk arkeolojik kazılarından biri olarak kabul edilmektedir. Aynı yıl Remzi Oğuz Arık başkanlığında gerçekleştirilen Karalar kazısı da dönemin önemli arkeolojik çalışmalarından biri olmuş ve sonuçları bilim dünyasına duyurulmuştur (Özgünel, 1986).

Cumhuriyet Dönemi müzeciliğinin kurumsallaşması açısından önemli gelişmelerden biri de 23 Haziran 1934 tarihli ve 2530 sayılı Müze ve Rasathane Teşkilat Kanunu olmuştur. Kanunla müzelerde görev yapacak uzman personelin nitelikleri ve kadro yapısı düzenlenmiş; böylece müzecilik faaliyetlerinin uzmanlaşma ve kurumsal teşkilatlanma boyutu güçlendirilmiştir (Özer, 2023).

Aynı dönemde tarihi yapıların müze olarak değerlendirilmesine yönelik uygulamalar da sürdürülmüştür. Ayasofya, 24 Kasım 1934 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla müzeye dönüştürülmüş ve Şubat 1935'te müze olarak ziyarete açılmıştır. Yapının mimari bütünlüğü korunarak Bizans ve Osmanlı sanatının birlikte temsil edildiği bir müze düzeni oluşturulmuş, Ayasofya daha sonra Arkeoloji Müzeleri idaresinden ayrılarak bağımsız bir müze statüsü kazanmıştır (Arık, 1953).

Cumhuriyet Dönemi'nde farklı müze türlerinin oluşturulmasına yönelik girişimler de devam etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün güzel sanatlara verdiği önem

doğrultusunda Dolmabahçe Sarayı Veliaht Dairesi'nde Resim ve Heykel Müzesi kurulmuş ve müze 20 Eylül 1937'de ziyarete açılmıştır (Önder, 1989). Ankara'da ise eski eserlerin korunmasına yönelik çalışmalar daha erken bir tarihte başlamış; 1921'de Akkale'de oluşturulan müzenin ardından artan arkeolojik buluntuların korunması ve sergilenmesi amacıyla Mahmut Paşa Bedesteni ile Kurşunlu Han'ın müze olarak değerlendirilmesi gündeme gelmiştir. Böylece arkeolojik eserlerin korunması ile tarihi yapıların müze işleviyle yeniden değerlendirilmesi birlikte ele alınmıştır (Özer, 2023).

Cumhuriyet Dönemi'nde eğitime verilen önem; yurt dışına öğrenci gönderilmesi, arkeolojik kazıların desteklenmesi ve bilimsel araştırmaların teşvik edilmesi gibi uygulamalarla müzecilik alanını da doğrudan etkilemiştir. Avrupa'da eğitim alan uzmanların Türkiye'ye dönerek arkeoloji, sanat tarihi ve müzecilik çalışmalarında görev üstlenmeleri, bu alanların bilimsel temeller üzerinde gelişmesine katkı sağlamıştır (Polat, 2024a). Böylece Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim, arkeoloji ve müzecilik politikaları birbirini tamamlayan alanlar olarak şekillenmiş ve ilerleyen yıllarda müzecilik alanında görev üstlenecek uzmanların yetişmesine zemin hazırlanmıştır.

BÖLÜM 4

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE MÜZECİLİĞİN GELİŞİMİ

Bu bölümde, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde müzeciliğin gelişimini etkileyen modernleşme politikaları, kültürel kurumların yapılanması ve beşeri bilimlerin kurumsallaşma süreci ele alınmıştır. Ayrıca kadınların arkeoloji ve müzecilik alanlarında eğitim almaları, uzmanlaşmaları ve mesleki faaliyetleri incelenmiştir.

Cumhuriyet'in Modernleşme Politikaları ve Kültürel Kurumların İnşası

İmparatorluktan ulus devlet modeline geçiş sürecini radikal yapısal reformlarla şekillendiren Erken Cumhuriyet modernleşmesi, yeni rejimin felsefi meşruiyetini ve toplumsal tabanını kültür politikaları üzerinden inşa etmiştir. Bu dönemde hayata geçirilen inkılaplar, salt bir yönetim biçimi değişikliğinin ötesinde, kitlelerin düşünsel, estetik ve sosyo-kültürel kodlarını muasır medeniyet normları doğrultusunda yeniden yapılandırmayı hedefleyen kapsamlı bir kültür devrimi niteliği taşımıştır. Ulus devletin kimlik inşasını amaçlayan resmi ideoloji; dilden tarihe, eğitimden güzel sanatlara kadar geniş bir yelpazede kurumsallaşma hamlelerine girişmiştir (Öndin, 2003).

Ankara'nın başkent ilan edilmesinden hemen bir gün sonra, 14 Ekim 1923'te Türk Ocağı bünyesinde şehrin ilk resim sergisi açılmıştır. Hakimiyet-i Milliye gazetesinde "Türk Ressamları Cemiyeti Ankara Resim Sergisi" başlığıyla duyurulan ve devlet ricalinin katılımıyla açılan bu tarihsel etkinlikte, İbrahim Çallı ve Avni Lifij gibi dönemin öncü sanatçılarının 119 eseri ile heykeltıraş Nijat Bey'in Gazi Paşa büstü sergilenmiştir (Koç, 2023).

Ankara'yı kültürel bir çekim merkezine dönüştürmeyi amaçlayan bu sergileme faaliyetleri, ilerleyen süreçte yasal bir zemine oturtulmuştur. Bu doğrultuda Maarif Vekaleti tarafından 15 Mayıs 1926 tarihinde Sanayi-i Nefise Encümeni kurulmuş ve özel bir sergi nizamnamesi yürürlüğe konulmuştur. Bu mevzuat uyarınca, Türk Sanatkarlar Birliği'nin her yıl düzenli olarak Ankara'da sergi açması karara bağlanmıştır. Söz konusu yönetmelikle başarılı sanatçılara ödüller verilmesi ve gelecekte kurulacak bir müzenin

koleksiyon altyapısını oluşturmak amacıyla her yıl devlet tarafından belirli sayıda eser satın alınması gibi teşvik mekanizmaları hükme bağlanmıştır (Koç, 2023).

Halkevleri, Cumhuriyet'in temel ilkelerinden biri olan halkçılık doğrultusunda şekillendirilmiş; zorunlu eğitim çağını aşmış kitlelerin ulusal birlik ideali çerçevesinde eğitilmesini amaçlayan bir yaygın eğitim hareketi olarak kurulmuştur. 1932-1950 yılları arasında faaliyet gösteren Halkevleri, toplumun farklı kesimlerine ulaşabilmek amacıyla dil ve edebiyat, güzel sanatlar, temsil, spor, sosyal yardım, halk dershaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayın, köycülük ile tarih ve müze olmak üzere dokuz çalışma kolu oluşturmuştur (Oğuz, 2017).

1923-1950 yılları arasında Osmanlı Devleti'nden devralınan tarihi ve anıtsal yapıların korunması ve halka açılması amacıyla çeşitli müze çalışmaları yürütülmüştür. Bu kapsamda Topkapı Sarayı, 1 Nisan 1924 tarihinde sahip olduğu tarihi eserlerle birlikte müzeye dönüştürülmüştür. Dolmabahçe Sarayı, Kariye Camii ve Yeşil Türbe gibi anıtsal yapılar da koruma altına alınarak müze işlevi kazanmıştır (Albayrak, 2020).

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında devlet hamiliğinde yürütülen proje ise "Yurt Gezileri Sergileri" olmuştur. 1938 yılında başlatılan bu program çerçevesinde, her yıl belirli sayıda ressam Anadolu'nun muhtelif vilayetlerine gönderilmiştir. Bu uygulamayla, sanatçıların alışılagelmiş kentsel muhitlerinin dışına çıkarak ulusal sanatın temel kaynağı olarak kabul edilen yerel halk kültürüyle doğrudan temas kurması amaçlanmıştır. Sanatçılara herhangi bir tematik kısıtlama getirilmemekle birlikte, kendilerinden Anadolu'nun görsel kimliğini, yerel dokusunu ve renk paletini tuvallerine yansıtmaları beklenmiştir. Taşra kültürü ile sanatçı vizyonunun sentezlenmesinden doğan bu estetik eserler, nihai süreçte söz konusu sergiler vasıtasıyla kamusal alana sunulmuştur (Şimşek, 2023; Uz, 2013).

17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı Kanun ile kurulan Köy Enstitüleri, 1946 yılına kadar kendi özgün programı ekseninde faaliyetlerini yürütmüştür. Söz konusu enstitüler, eğitim pratiği bağlamında Cumhuriyet'in yapısal değerlerinin toplumsal tabana yayılmasını ve bu değerlerin kitleler tarafından benimsenmesini hedefleyen stratejik bir eğitim hareketi niteliğinde olmuştur (Uslan, 1997).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Beşeri Bilimlerin ve Kültür Araştırmalarının Kurumsallaşması: Eski Çağ Tarihi, Arkeoloji, Klasik Filoloji, Antropoloji ve Sanat Tarihi

Türkiye'de beşeri bilimlerin kurumsal bir çatı altında toplanması ve disiplinleşme sürecinin ilk adımları, İstanbul Darülfünununun açılışıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu kurum, 15 Ağustos 1900 tarihinde "Darülfünun-ı Şahane" adıyla faaliyete geçmiştir. Sistemin ilk kuruluş şemasında beşeri ve fen bilimlerinin ayrışmasını sağlayan üç temel bölüm (fakülte) mevcuttur. Bu yapıyı; Ulum-ı Aliye ve Diniye, Edebiyat, ile Ulum-ı Riyaziye ve Tabiiye şubeleri oluşturmaktadır (Kazancıgil ve Vergili, 2002).

Darülfünun bünyesindeki disiplinlerin ve kurumsal yapının gelişmesindeki en önemli dönüm noktalarından biri 1912-1913 yıllarında yaşanmıştır. Yeni nizamnameler yürürlüğe konmuş ve özerklik ile ilgili düzenlemeler adına ilk adımlar atılmıştır (Kazancıgil ve Vergili, 2002).

Bu yapısal gelişim süreci yaşanırken, Osmanlı Devleti Almanya ve İttifak Devletleriyle birlikte I. Dünya Savaşına girmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarının getirdiği olağanüstü şartlar, Darülfünun bünyesindeki fakültelerin öğrencisiz kalmasına yol açmış ve bu kurumsal kriz karşısında öğrenci ihtiyacını karşılayabilmek adına Bakalorya imtihanlarının şartlarında hafifletmeye gidilmiştir. Bu hafifletme politikalarının bir örneği olarak 1916 yılından itibaren geçerli olmak üzere iki yıl süreyle sultani mezunlarının sınavsız olarak yükseköğretime kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Savaş döneminde yaşanan bu yapısal ve idari esnemenin yanı sıra, 1914-1915 ders yılında kız öğrencilere de yükseköğretim imkanı sağlayan İnas Darülfünunu faaliyete geçirilmiştir (Selçuk, 2010).

Bu yeni kurumsal yapının bünyesinde üç fakülte yapılandırılmış ve açılan bu üç fakülteden birini de Edebiyat Şubesi oluşturmuştur. Böylelikle, savaş yıllarının yarattığı kriz ortamında hem öğrenci kabul şartları esnetilmiş hem de İnas Darülfünunu bünyesindeki Edebiyat Şubesi vasıtasıyla beşeri bilimlerin kurumsal ve akademik hitap alanı genişletilmiştir. Edebiyat Fakültesi Muallimler Meclisi yabancı ülkelerden öğretim üyesi getirilmesi yönünde bir irade ortaya koymuştur. Bu talep doğrultusunda, o sırada devlet eliyle Almanya'dan çok sayıda gençten oluşan bir öğretim üyesi kadrosu seçilmiş ve bu isimler Darülfünunda belli görevlere tayin edilmişlerdir (Kazancıgil ve Vergili, 2002).

1933 Üniversite Reformu ve İstanbul Üniversitesi

1930'lu yıllara gelindiğinde, dönemin yegane yükseköğretim kurumu olan Darülfünunun çağdaş dünyadaki bilimsel gelişmelere yeterince uyum sağlayamadığı, yapısal ve kurumsal sorunlarını çözmekte yetersiz kaldığı, ayrıca öğretim kadrosu bünyesinde çeşitli akademik çekişmelerin yaşandığı yönündeki eleştiriler giderek yoğunlaşmıştır. Bu kronikleşen sorunların tespiti ve yükseköğretim sisteminin modernleştirilmesi amacıyla Türk Hükümeti, kurum bünyesinde kapsamlı incelemeler yapmak ve somut reform önerileri hazırlamak üzere İsviçreli eğitimci Profesör Albert Malche'yi resmi olarak Türkiye'ye davet etmiştir (Dölen, 2010).

Malche'nin saha çalışmalarının ardından 1932 yılında kaleme alarak hükümete sunduğu rapor, yükseköğretimin çehresini değiştirecek olan 1933 Üniversite Reformu'nun fikri ve hukuki temel dayanaklarından birini teşkil etmiştir. Söz konusu reform kararları doğrultusunda radikal bir kurumsal dönüşüme gidilmiş; 2252 sayılı Kanun ile Darülfünun 31 Temmuz 1933 tarihi itibarıyla tamamen kapatılmış ve ertesi gün, 1 Ağustos 1933'te çağdaş bilimsel normlara uygun olarak tasarlanan İstanbul Üniversitesi resmen faaliyete geçirilmiştir. Öğretim ve yönetim kadrolarının yanı sıra yabancı uzman kadrolarının düzenlenmesi ve görevlilerin atanması Maarif Vekilliğinin yetkisine bırakılmıştır (2252 sayılı Kanun, 1933, md. 5; bkz. Ek 1-2). Bu kurumsal kırılma, beşeri bilimlerin alt kollarının müstakil birer akademik disiplin ve kürsü olarak yapılandırılmasının önünü açan temel idari hamle olmuştur (Namal ve Karakök, 2011). 1933 Reformu, çağdaş, ulusal ve sistematik bir yükseköğretim modelinin inşasını hedefleyen devlet hamlesidir (Bahadır, 2007).

Aynı dönemde, Hitler rejiminin baskılarından kaçan pek çok değerli bilim insanı Türkiye'ye sığınmıştır. Bu akademisyenlerin ülkeye kazandırılması amacıyla öncelikle İstanbul Üniversitesi bünyesinde istihdamları sağlanmış, ardından bir kısmı Ankara'da kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin akademik kadrosuna dahil edilmiştir (bkz. Ek 3).

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluşu

1933 Üniversite Reformu ile İstanbul Üniversitesi yeniden yapılandırılırken, Ankara'da da yeni bir yükseköğretim kurumu kurulması düşüncesi güçlenmiştir. Bu

süreçte 1931'de kurulan Türk Tarih Kurumu ile 1932'de kurulan Türk Dil Kurumu önemli rol oynamıştır (Koç, 2016).

Türk Tarih Kurumu, Atatürk'ün yakın takibi ve himayesinde 1932 yılında ilk kongresini gerçekleştirmiş; Erken Cumhuriyet Dönemi'nin temel kültür politikalarından birini oluşturan Türk Tarih Tezi ilk kez bu bilimsel platformda akademik tartışmaya açılmıştır (bkz. Ek. 4). Atatürk, kuruma Türk tarihinin ana hatlarını ve Türklerin dünya medeniyet mirasına sunduğu katkıları objektif yöntemlerle araştırma misyonunu yüklemiş, bu doğrultuda arkeolojik kazıların yürütülmesini bizzat teşvik etmiştir (İnan, 1939).

1937'de Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenen İkinci Türk Tarih Kongresi'ne katılan yerli ve yabancı uzmanlar, Türk Tarih Tezine dair bildiriler sunmuşlardır. Kongrede yer alan yabancı profesörler, Atatürk'e olan takdir ve hayranlıklarını da dile getirmişlerdir (bkz. Ek 5). Bunun yanı sıra, açılıştan bir gün önce ziyarete açılan tarih sergisiyle kamuoyunun dikkatinin bu bilimsel etkinliğe çekilmesi amaçlanmıştır (Kuşçi, 2021; bkz. Ek 6). Söz konusu kongre, Türkiye'nin uluslararası camiada beğeni ve övgü kazandığı ilk nitelikli bilimsel ve kültürel organizasyonlardan biri olmuştur (Akurgal, 2004).

Cumhuriyet ideolojisinin tarih tezine yönelik çalışmaların felsefi arka planı ise 1928 yılına dayanmaktadır. Bu dönemde Avrupa merkezli yabancı literatürde (Fransızca coğrafya kaynaklarında) yer alan, Türk ırkının antropolojik açıdan ikincil konumda olduğuna dair ön yargılı ve bilim dışı iddialar, Atatürk'ün talimatıyla geniş çaplı bir inceleme hamlesine dönüştürülmüştür. Atatürk, Türklerin Anadolu'daki varlığının metodolojik ve rasyonel tarih ilmiyle kanıtlanması gerektiğini savunmuştur. Bu kapsamda Anadolu'nun en eski yerli uygarlıklarından biri olan Hititler ile Akdeniz ve Ege'deki kadim kültürlerin Türk tarihiyle olan yapısal bağları sık sık tetkik edilmiştir (İnan, 1939).

Bu düşünsel ortam içinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF), Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 14 Haziran 1935'te onaylanan 2795 numaralı kanunun, 22 Haziran 1935 tarihli ve 3035 sayılı Resmi Gazete'de ilan edilerek yürürlüğe girmesiyle kurumsal kimlik kazanmıştır (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi [DTCF], t.y.). Kuruluşunun ardından 9 Ocak 1936 tarihinde Ankara Halkevi binasında icra edilen bir törenle akademik faaliyetlerine başlayan ve adı doğrudan Mustafa Kemal Atatürk tarafından koyulan bu fakülte, Atatürk'ün coğrafya, arkeoloji, dil ve tarih disiplinlerine atfettiği stratejik vizyonun bir eseri olarak somutlaşmıştır (İnan, 1957).

Fakültenin ilk dekanı Ali Muzaffer Göker, dekan vekili ise Hasan Cemil Çambel olmuştur. Ulus'taki Evkaf Apartmanı'nda eğitime başlayan fakülte, kısa sürede öğrenci sayısını artırmış ve özellikle Nazi Almanya'sından ayrılmak zorunda kalan yabancı bilim insanlarının da katılımıyla güçlü bir akademik kadro oluşturmuştur. Böylece DTCF, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde tarih, dil, arkeoloji, antropoloji ve filoloji gibi alanların kurumsallaşmasında önemli bir merkez haline gelmiştir (Koç, 2016).

Eski Çağ Tarihinin Kurumsallaşması

1933 Üniversite Reformu sonrasında Darülfünunun İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmesiyle Tarih Bölümü yeniden yapılandırılmış; eskiçağ tarihi, prehistorya, arkeoloji, Hititoloji, Eski Yunanca ve Latince gibi derslerle desteklenen daha disipliner bir çerçeveye kavuşmuştur (Sayar, 2011). Bu kurumsallaşma sürecinin İstanbul Üniversitesi ayağında Arif Müfid Mansel, Clemens Emin Bosch, Afif Erzen ve Sabahat Atlan gibi bilim insanlarının akademik faaliyetleri belirleyici bir rol oynamıştır. 1935 yılından itibaren Edebiyat Fakültesi'nde ders vermeye başlayan Arif Müfid Mansel, özellikle Eski Yunan ve Roma tarihi alanında yürüttüğü çalışmalar ve derslerle kürsünün ilk akademik zeminini kurmuştur (Sayar, 2011).

1939 yılında İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Tarihi kadrosuna katılan Clemens Emin Bosch ise kürsüye metodolojik bir çeşitlilik kazandırmıştır. Bosch; Anadolu ve Akdeniz tarihi, eskiçağ kaynak bilgisi ve nümismatik derslerini başlatarak tarih öğrencilerinin epigrafik ve nümismatik materyallerle doğrudan çalışmasını sağlamıştır (Sayar, 2011). Kürsünün yerli akademik kadro bakımından güçlenmesi ise 1940'ların ilk yarısında ivme kazanmıştır. Afif Erzen'in 1940 yılında kadroya dahil olması ve Türkiye'nin ilk kadın eskiçağ tarihçilerinden Sabahat Atlan'ın 1942 yılında asistan olarak alanda yer alması, disiplinin yerli kurucu neslini güçlendirmiştir (Sayar, 2011).

İstanbul'daki bu yapılanmaya paralel olarak Ankara'da, DTCF bünyesinde eskiçağ tarihi çalışmaları hızla kurumsallaşmıştır. Şemsettin Günaltay'ın Anadolu, Mezopotamya ve İran tarihi üzerine kaleme aldığı erken dönem çalışmaları, bu alandaki ilk akademik yönelimleri ve ulusal tarih tezinin altyapısını temsil etmiştir. Ancak Eskiçağ Tarihi disiplininin DTCF bünyesinde gerçek anlamda metodolojik ve akademik bir kürsü kimliği kazanması Halil Demircioğlu ile ilişkilendirilmiştir (Adabağ, Topdemir, Koç, ve Kaderoğlu, 2006).

1940'lı ve 1950'li yıllar boyunca her iki üniversitede de Eskiçağ Tarihi eğitiminin kapsamı genişlemiş; Grek ve Roma tarihinin yanı sıra Anadolu tarihi, Mezopotamya tarihi, nümismatik gibi ihtisas alanları ders programlarında ağırlık kazanmıştır (Sayar, 2011).

Arkeolojinin Kurumsallaşması

1934 yılında İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Türk Arkeoloji Enstitüsü'nün müdürlüğüne Helmuth Theodor Bossert atanmıştır. Arkeoloji Enstitüsü, Edebiyat Fakültesinde arkeoloji biliminin çeşitli bölümlerini yapılandırmaya başlarken üniversite bünyesinde eskiçağ tarihi ve nümismatik alanlarında sağlanan bu kurumsal gelişim ilerleyen süreçte meyvelerini vermiş ve 1946 yılında bağımsız bir kürsü olarak yapılandırılan Klasik Arkeoloji Bölümü'nün başkanlığına Arif Müfid Mansel atanmıştır (Belli, 2000).

İstanbul Üniversitesi, 1940-1941 eğitim-öğretim döneminde Eski Önasya Dilleri ve Kültürleri Kürsüsü faaliyete geçirilmiş ve bu birimin liderliğine Helmuth Theodor Bossert tayin edilmiştir. Bossert'in akademik tedrisatından geçen ilk talebeler arasında yer alan Bahadır Alkım, 1939 senesinde arkeoloji alanında lisans eğitimini tamamlamış; ardından 1941'de kürsüde asistan olarak akademik hayatına başlamıştır. Eski Önasya Dilleri ve Kültürleri Bölümü, 1981 senesinde yürürlüğe giren 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu kapsamındaki kurumsal düzenlemeler neticesinde yapısal bir ayrışmaya uğramış; bu tarihten itibaren faaliyetlerini Hititoloji Ana Bilim Dalı ile Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Ana Bilim Dalı adı altında, iki farklı akademik çatı altında devam ettirmiştir (İstanbul Üniversitesi, t.y.-a).

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde prehistorya eğitimi başlangıçta Arkeoloji Bölümü bünyesinde yürütülmüştür. Bölüme 1948 yılında asistan olarak katılan Halet Çambel, Kurt Bittel'in desteğiyle 1950'li yılların başında Prehistorya Kürsüsünün kurulmasına öncülük etmiştir. Dönemin Alman Arkeoloji Enstitüsü Başkanı olan Bittel de Arkeoloji Bölümünde prehistorya dersleri vermiştir. Halet Çambel'in çalışmaları sonucunda Prehistorya Kürsüsü, İstanbul Üniversitesi bünyesinde bağımsız bir akademik birim niteliği kazanmıştır (İstanbul Üniversitesi, t.y.-b).

İstanbul'daki bu gelişmelere paralel olarak, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde de arkeoloji eğitiminin kurumsal temelleri atılmıştır. Bu süreç,

31 Temmuz 1936 tarihinde Hans Henning von der Osten ile yapılan sözleşmeyle başlamıştır (Çadırcı vd., 2023). Benno Landsberger, Hans Gustav Güterbock ve Johannes Georg Rohde gibi alanlarında öncü isimlerin de görev aldığı fakültede, von der Osten'in öncülüğünde 1937 eğitim-öğretim yılından itibaren arkeoloji dersleri verilmeye başlanmıştır (Adabağ vd., 2006). Böylece Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Cumhuriyet'in erken döneminde arkeoloji eğitiminin sistemli biçimde yürütüldüğü başlıca akademik merkezlerden biri haline gelmiştir.

Von der Osten'in 1939 yılında sözleşmesinin sona ermesiyle fakülteden ayrılması, arkeoloji eğitiminin sürekliliği açısından kısa süreli bir kurumsal boşluk yaratmıştır. Bu boşluğun giderilmesi amacıyla dönemin Antikiteler ve Müzeler Müdürü Hamit Zübeyr Koşay'ın görüşlerine başvurulmuş; Koşay'ın önerileri doğrultusunda fakülte yönetimi 1 Kasım 1939 tarihinde Ankara Arkeoloji Müzesi Müdürü Remzi Oğuz Arık'ın akademik kadroya dahil edilmesi için Maarif Vekilliğine başvurmuştur. Arık, 25 Kasım 1940 tarihinde profesör unvanıyla Arkeoloji Enstitüsü'nün başına getirilmiştir. Böylece enstitü, yerli uzman kadronun oluşturulmasını hedefleyen bir akademik merkez olarak faaliyet göstermeye başlamıştır (Kökdemir, 2011).

Enstitünün yerli kurucu kadrosu, 1932-1940 yılları arasında Almanya'da eğitimini tamamlayan Ekrem Akurgal'ın 1941 yılı ocak ayında ilk doktoralı asistan olarak göreve başlamasıyla daha da güçlenmiştir. 1942 yılına gelindiğinde Remzi Oğuz Arık başkanlığındaki enstitü kadrosunda Ekrem Akurgal'ın yanı sıra Rüstem Duyuran, Nimet Özgüç, Tahsin Özgüç ve Cahit Kınay ilmi yardımcı olarak görev almaktaydı. Nimet Özgüç ve Tahsin Özgüç'ün doktoralarını tamamlayarak enstitüde doktor asistan statüsüyle çalışmaya başlamaları, DTCF arkeoloji eğitiminin yerli akademik kadro eliyle yürütülmesini sağlamıştır (Adabağ vd., 2006).

DTCF'de arkeoloji eğitiminin müstakil kürsü yapısına kavuşması ve alt uzmanlık alanlarına ayrılması ise kademeli bir süreç içinde gerçekleşmiştir. 1937-1944 yılları arasındaki ilk evrede eğitim, enstitü bünyesinde Klasik Arkeoloji ve Protohistorya olmak üzere iki uzmanlık şubesi üzerinden yürütülmüştür. 1945-1955 yılları arasında arkeoloji lisans eğitimi; Yunan, Roma, Sümer-Assur-Hitit Arkeolojileri ve Protohistorya olmak üzere dört sertifika alanına ayrılmıştır. 1949 yılında Ekrem Akurgal'ın profesörlüğe yükselmesiyle birlikte rektörlük onayıyla bağımsız Arkeoloji Kürsüsü kurulmuş ve kürsü başkanlığına Akurgal getirilmiştir (Kökdemir, 2011).

1958-1959 öğretim yılında, kuruluşundan itibaren Antropoloji Enstitüsü bünyesinde ders olarak okutulan Prehistorya, üçüncü bağımsız kürsü olarak

yapılandırılmıştır. 1959-1960 döneminde ise Ekrem Akurgal ve Tahsin Özgüç'ün başvuruları doğrultusunda mevcut Arkeoloji Kürsüsünün yanında Protohistorya ve Önasya Medeniyetleri Kürsüsü açılmıştır. Böylece DTCF'de başlangıçta tek bir enstitü çatısı altında yürütülen arkeoloji eğitimi; Klasik Arkeoloji, Protohistorya ve Önasya Medeniyetleri ile Prehistorya olmak üzere üç temel uzmanlık alanına bölünmüştür. Bu kurumsal ayrışma, DTCF arkeoloji eğitiminin dünya üniversitelerindeki uzmanlaşma modelleriyle uyumlu bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır (Kökdemir, 2011).

Klasik Filolojinin Kurumsallaşması

Türkiye'de klasik filoloji alanının akademik bir kurumsallaşma evresine girmesi, 1933 Üniversite Reformu'nu takip eden döneme rastlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışının ardından tesis edilen Türkiye Cumhuriyeti'nde epigrafi ve klasik filoloji alanındaki akademik çalışmalar, Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde kurumsal bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Bu disiplinlerde yetkin bir yerli akademik kadronun inşa edilebilmesi adına, ilk etapta genç Türk bilim insanları devlet eliyle yükseköğrenim için yurt dışına gönderilmiştir. Cumhuriyet Dönemi ile Ankara ve İstanbul Üniversiteleri bünyesinde Klasik Filoloji kürsülerinin yapılandırılmaya başlandığı görülmektedir (Gülmez, 2021).

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde klasik filolojinin kurumsal temelleri, 1935 yılının sonlarında Fransız Filolojisi çatısı altında atılmıştır. Devlet bursuyla İngiltere'de eğitim gören Hamit Dereli, 1936 yılında DTCF kadrosuna katılarak Latince derslerini başlatmıştır. Alman filolog Georg Rohde'nin 1936-1937 öğretim yılında Eski Yunanca dersleri vermeye başlaması ve Fazıl Nazmi Rükün'ün Latince öğretimine katılmasıyla program genişlemiştir (Çadırcı vd., 2023).

Klasik filolojinin bir diğer önemli ismi olan Faruk Zeki Perek, Türkiye'deki eğitiminin ardından Londra'daki King's College'da yüksek lisansını tamamlayarak yurda dönmüştür. Perek'in çalışmaları, DTCF'de klasik filoloji eğitiminin gelişmesine katkı sağlamıştır. Fakültede eski Ön Asya dillerine ilişkin diğer kurumsal gelişmeler ise Sümeroloji ve Hititoloji alanlarında gerçekleşmiştir (Demiriş, 2011). 1935 yılında Türkiye'ye sığınan Benno Landsberger, DTCF bünyesinde Sümeroloji Bölümü'nü hayata geçirmiştir. Landsberger burada; Muazzez İlmiye Çığ, Kadriye Yalvaç, Füruzan Kınal, Mebrure Tosun, Emin Bilgiç, Mustafa Kalaç ve Kemal Balkan gibi Türk akademisinin

kurucu neslini teşkil edecek bilim insanlarını yetiştirmiştir. Bu kürsü çatısı altında Sümer dili, tarihi ve kültürünün yanı sıra Eski Önasya çivi yazılı metinleri, Akadça ve lehçeleri ile Urartuca eğitimi de sistematik bir şekilde yürütülmüştür. 1936 yılından itibaren DTCF kadrosuna dahil olan Hans Gustav Güterbock ise fakültede Hititoloji Bölümü'nü kurmuştur (Adabağ vd., 2006).

İstanbul Üniversitesi bünyesindeki Hititoloji çalışmaları ise "Sümer-Eti Filolojisi" adı altında Helmuth Theodor Bossert'in başkanlığında kurumsallaşmıştır. Bossert, dönemin Maarif Vekili Reşit Galip'in girişimleriyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde dersler vermeye başlamış, ardından 1940-1941 yıllarında yeni kurulan Eski Önasya Dilleri Kürsüsü Başkanlığı'na getirilmiştir. Hitit hiyerogliflerinin çözümlenmesi sürecine katkılar sağlayan Bossert, geniş bir öğrenci kadrosu yetiştirmiştir. Aynı dönemde, Münih'ten 1937 yılında ayrılmak zorunda kalarak İstanbul'a gelen Rudolf Fritz Kraus da kentteki bazı müzelerde yürüttüğü çalışmaların ardından İstanbul Üniversitesi Asuroloji Bölümü'ne girerek asistanlık ve okutmanlık görevlerinde bulunmuştur (Kaşka, 2020).

İstanbul Üniversitesinde Klasik Filoloji Kürsüsünün ilk başkanı Clemens Emin Bosch olmuştur (Demiriş, 2011). Berlin ve Heidelberg Üniversitelerinde Eski Çağ tarihi, arkeoloji ve klasik filoloji alanlarında eğitim görmüş olan Bosch (Mansel, 1956), 1935 yılında Türkiye'ye geldikten sonra İstanbul Arkeoloji Müzelerinde sikke uzmanı olarak görev yapmış; müzedeki bu görevi sırasında yürüttüğü yazışmalar ve hazırladığı raporlar, İstanbul Müzeleri Ecnebi Diller Katibi Münire Çorlu tarafından Almancadan Türkçeye çevrilmiştir (Tekin ve Türker Tekin, 2007). Bosch, 1939 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi kadrosuna geçerek "Helenizm ve Roma Tarihi" ile "Nümismatik" derslerini vermeye başlamıştır (Mansel, 1956). Eski Yunanca ve Latince metinlerin tarihsel bağlam içinde değerlendirilmesine dayanan disiplinler arası bir yaklaşımın yerleşmesine katkı sağlayan Bosch, müze koleksiyonları ve antik sikkeler üzerine edindiği deneyim ile İstanbul Üniversitesindeki klasik filoloji çalışmalarının Eski Çağ tarihi, epigrafi, arkeoloji ve nümismatikle ilişki içinde gelişmesine zemin hazırlamıştır (Demiriş, 2011; Kaşka, 2020).

Bosch'un ardından kürsü yönetimi 1940'lı yılların başında Ronald Syme'a geçmiştir. Başlangıçta yalnızca Latince eğitiminin verildiği kürsüde, 1943-1944 öğretim yılında Oliver Davies'in kadroya katılmasıyla Eski Yunanca dersleri de programa alınmıştır. George Ewart Bean ise 1944'ten itibaren her iki klasik dilde dersler yürütmüştür. Epigrafi alanındaki çalışmalarıyla tanınan Bean, özellikle Batı ve Güney

Anadolu'da gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarıyla bölgenin antik yazıtlarının belgelenmesine katkı sağlamıştır. Ronald Syme'ın 1945 yılı sonunda Türkiye'den ayrılması üzerine kürsü başkanlığı bir süre Felsefe Kürsüsü öğretim üyelerinden Walter Kranz tarafından vekaleten sürdürülmüştür. 1955 yılında Paul Moraux'nun fakülte kadrosuna katılması da kürsünün eğitim ve araştırma faaliyetlerinin gelişmesine katkı sağlamıştır (Erim, 2000).

Kürsünün yerli akademik kadrosunun gelişiminde önemli bir yere sahip olan Suat Baydur, 1932 yılında devlet bursiyeri olarak Germanistik öğrenimi görmek üzere Berlin Üniversitesi'ne gönderilmiştir. 1946 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antik Felsefe Kürsüsüne asistan olarak atanan Baydur, 1950 senesinde Klasik Filoloji alanında doçentlik unvanını elde etmiş ve ertesi yıl İstanbul Üniversitesi Klasik Filoloji Bölümü'ne doçent olarak atanmıştır (Demiriş, 2011; Kaşka, 2020).

Antropolojinin Kurumsallaşması

Türkiye'de antropoloji biliminin kurumsal tarihi, 1925 yılında İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi bünyesinde Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi'nin kurulmasıyla başlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün yönlendirmesiyle kurulan bu merkez, 1933 Üniversite Reformu sonrasında Tıp Fakültesi'nden Fen Fakültesi'ne aktarılmış ve Şevket Aziz Kansu'nun Türkiye'nin ilk antropoloji profesörü olarak atanmasıyla İstanbul Üniversitesi bünyesinde Antropoloji Kürsüsü oluşturulmuştur. Kansu, 1933-1935 yılları arasında antropoloji ve etnoloji dersleri vererek alanın akademik temellerinin güçlenmesine katkı sağlamıştır (Demirel, 2011).

Devletin bu alanda uzman kadro yetiştirme politikası doğrultusunda, 1934'ten itibaren Muzaffer Süleyman Şenyürek, Seniha Tunakan ve Afet İnan gibi isimler yurt dışına antropoloji eğitimi için gönderilmiştir (Demirel, 2011). DTCF'de antropoloji, etnoloji ve halkbilimi çalışmalarının kurumsal temelleri, fakültenin 1935'te kuruluşuyla birlikte Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi'nin malzeme ve kadrosunun İstanbul'dan Ankara'ya nakledilmesiyle atılmıştır. DTCF bünyesinde Türk Antropoloji Enstitüsü'ne dönüşen ve Şevket Aziz Kansu'nun başkanlığında faaliyet gösteren bu birimde etnoloji dersleri verilmiş; zamanla bu yapı Antropoloji ve Etnoloji Kürsüsü kimliği kazanmıştır (Adabağ vd., 2006).

DTCF'de antropoloji eğitimi, erken dönemden itibaren bütüncül bir yaklaşımla yapılandırılmıştır. Öğrencilerin insan ve kültürler hakkında kapsamlı bilgi edinmesini sağlamayı amaçlayan bu program; fizik antropoloji, psikolojik antropoloji ve sosyolojik/kültürel antropoloji olmak üzere üç ana eksen üzerinden yürütülmüştür. Kurumsal temsiliyet noktasında, 1930-1937 yılları arasında Türk Antropoloji Enstitüsü aracılığıyla uluslararası toplantılara katılım sağlanmış; bu bilimsel zeminlerde hem Anadolu'nun eski halkları hem de yaşayan topluluklar üzerine yapılan antropolojik incelemeler uluslararası bilim dünyasına sunulmuştur (Demirel, 2011). Böylece antropoloji, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yalnızca insan bedenine ilişkin fizik antropolojik ölçümlerle sınırlı kalmamış; enstitü ve kürsüler aracılığıyla arkeoloji, etnoloji, halkbilimi ve kültür tarihiyle yakından ilişkilenen geniş bir kültür araştırmaları alanı içinde konumlandırılmıştır.

Sanat Tarihinin Kurumsallaşması

Türkiye'de sanat tarihi eğitiminin bağımsız bir akademik alan haline gelmesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde gerçekleştirilen düzenlemelerle başlamıştır. İstanbul Üniversitesi'nin daveti üzerine Viyana Üniversitesi'nden gelen Ernst Diez, 1943 yılında seminer temelli bir eğitim anlayışıyla Sanat Tarihi Kürsüsünü kurmuş ve dersleri başlatmıştır. Kürsünün temel amacı, sanat tarihçisi yetiştirmek, İstanbul ve Anadolu'daki kültür varlıkları üzerine araştırmalar yürütmek ve Türk sanatı çalışmalarını bilimsel bir çerçeveye oturtmak olmuştur (Altun ve Kaya, 2025).

İkinci Dünya Savaşı koşulları nedeniyle eğitim faaliyetleri kısa süreliğine kesintiye uğramış, ancak 1946'dan itibaren düzenli biçimde devam etmiştir. Kürsünün ilk kadrosunda Ernst Diez'in yanı sıra Mazhar Şevket İpşiroğlu, Hilmi Ziya Ülken ve Diez'in asistanı Oktay Aslanapa yer almıştır. Diez'in 1949 yılında İstanbul Üniversitesi'nden ayrılmasının ardından kürsü başkanlığını İpşiroğlu üstlenmiştir. Türk-İslam sanatı, Batı sanatı ve Bizans sanatı alanlarında derslerin verildiği kürsünün kadrosu 1950'li yıllarda genişlemiş; Bizans sanatı dersleri Philipp Schweinfurth tarafından yürütülmüş, Semavi Eyice ise bu alanda asistan olarak görev yapmıştır (Altun ve Kaya, 2025).

Sanat tarihinin üniversite düzeyindeki bir diğer merkezi DTCF olmuştur. DTCF bünyesinde 1954 yılında Katharina Otto-Dorn'un öncülüğünde bağımsız Sanat Tarihi Kürsüsü kurulmuştur (Altuner, 2007).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kadınların Arkeoloji ve Müzecilik Alanlarında Uzmanlaşması

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde arkeoloji ve müzecilik, kültürel mirasın araştırılması, korunması, belgelenmesi ve topluma sunulması bakımından birbirini tamamlayan iki temel alan olarak gelişmiştir. Arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan eserlerin bilimsel değer kazanması; bu buluntuların envantere geçirilmesi, korunması, yorumlanması ve müze koleksiyonları içinde kamuya sunulmasıyla mümkün olmuştur. Erken Cumhuriyet'in kültür politikaları içinde bu iki alan, Anadolu uygarlıklarının bilimsel yöntemlerle tanıtılması ve ulusal tarih bilincinin oluşturulması açısından birlikte işleyen kurumsal bir yapı oluşturmuştur.

Bu süreçte kadın araştırmacılar, müzecilik ve arkeoloji alanlarında farklı görevler üstlenerek önemli katkılar sağlamışlardır. Kazı çalışmalarına katılmak, eserleri belgelemek, envanter ve arşiv düzenlemeleri yapmak, koleksiyonları değerlendirmek, müze teşhirlerinin hazırlanmasına katkı sunmak ve akademik yayınlar üretmek bu katkıların başlıca faaliyetleri arasında yer almıştır. Söz konusu katkılar yalnızca arkeoloji bölümüyle sınırlı kalmamış; kurumsallaşma sürecine omuz veren kadınlar arasında etnograf, Sümerolog, antropolog, nümismat, filolog, sanat tarihçisi ve tarihçi gibi çok farklı uzmanlık alanlarından gelen bilim insanları yer almıştır.

Cumhuriyet'in eğitim ve kültür politikaları, kadınların arkeoloji ve müzecilik alanlarında uzmanlaşmasına önemli bir zemin hazırlamıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi, kadınların yükseköğretime erişimini kolaylaştırmış (Çevik, 2023); İstanbul Üniversitesinde ve Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinde açılan arkeoloji, eski çağ tarihi, sanat tarihi, antropoloji ve klasik filoloji bölümleri ise kadınların bu alanlarda uzmanlaşmalarına olanak sağlamıştır.

İstanbul Üniversitesi kurumsal kadro hareketinin önemli akademik merkezlerden biri olmuştur. Bu dönemde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde açılan zümreler, müzelerin ihtiyaç duyduğu teorik ve pratik donanıma sahip kadın araştırmacıların yetişmesinde köprü vazifesi görmüştür.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde modernleşme, uluslaşma, bilimsel uzmanlaşma ve kadınların yükseköğretime katılımı açısından merkezi bir konuma sahiptir. Fakültenin kuruluş amacı, Cumhuriyet'in ihtiyaç duyduğu öğretmen, bilim insanı ve kültür insanlarını yetiştirmeye yöneliktir (Erbaş, 2016).

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşme politikaları ve kurumsal uzmanlaşma süreçlerindeki rolü, dönemin yazılı basınına da doğrudan yansımıştır. 4 Mayıs 1940 tarihli Tan gazetesinde fakülte, Sümeroloji, Arkeoloji, Hititoloji, Hindoloji, Sinoloji, Filoloji, Coğrafya ve Sosyoloji zümresinde ilk mezunlarını 1939-1940 eğitim-öğretim yılı sonunda vermiştir. Dönemin kurumsal kadro ihtiyacını karşılamak adına öneme sahip olan bu ilk mezunların büyük bir kısmı Maarif Vekaleti bünyesinde ortaöğretim kurumlarında öğretmen olarak istihdam edilmek üzere görevlendirilirken bir kısmı üniversitenin ilgili bölümlerinde ilmi yardımcı bir kısmı da müzelere tayin olmuşlardır (*Tan,* 1940).

Gazetede aktarılan atama detaylarına göre, mezunlardan Necati Dolunay, Hakkı Gültekin, Muazzez Çığ, Hatice Kızılyay, Sediye Somal, Macide Gönül, Hayri Sağlamtunç, Saime Öke, Kadri Erdil, Ahat Ural Bikkol ve Cevdet Yalvaç doğrudan müze kadrolarına tayin edilen ilk uzmanlar olmuşlardır (*Tan*, 1940). Behçet Altın, Hüseyin Arıtürk, Nuriye Konor, Celile Batur, Enver Şevket Kurtkan, Mustafa Akdağ, İbrahim Cengiz, Süleyman Duygu, Cevher Sönmez, Yavuz Konnolu, Cemile Öymen, Türkan Güncel, Mürvet Gülaç, Mustafa Turna, Saadet Onur, Emin Çakıroğlu, Mükrime Yalkı, Muzaffer Darer, Afife Dirinç ise ortaöğretim kurumlarına öğretmen olarak atanan kadroları oluşturmuşlardır (*Tan,* 1940).

Söz konusu gazetede, Nermin Aygen, Kemal Balkan, Emin Bilgiç, Şeril Başlav, Nimet Dinçer, Tahsin Özgüç, Cahit Kınay, Halil Bozkurt, Muhaddere Özderim, Osman Turan, Kemal Turfan, Füruzan Kınal, Cevap Gürsoy, Abidin İtil ve İhsan Bozkurt'un ilmi yardımcı olarak görevlendirildiği aktarılmıştır (*Tan,* 1940).

Akademik niteliği ve kurumsal katkısıyla öne çıkan bir diğer isim de Meliha Tunalıgil'dir. DTCF'nin 112 öğrenci numaralı mezunu olan Tunalıgil, 1939-1940 akademik yılının yaz döneminde Arkeoloji, güz döneminde Eski Çağ Tarihi bölümlerini tamamlayarak fakültenin ilk çift zümre mezunlarından biri olmuştur (Çadırcı, Elibüyük ve Koç, 2023). Dönemin basınında yer alan bilgiler, Türk Tarih Kurumunda arkeolog olarak görev üstlendiğini ve Türk Arkeologlar Birliğinin kurucu üyeleri arasında olduğunu doğrulamaktadır. Aynı haberde Türk Arkeologlar Birliğinin kurucu üyeleri arasında Nimet Dinçer, Cevriye Arsanu, Nimet Arsan ve Sabahat Göğüş'ün de isimleri yer almaktadır (*Ulus,* 1941, s.7; bkz. Ek. 7).

Kadın araştırmacılar, üniversite kürsüleri, kazı alanları ve müzeler arasında kurulan ilişki içinde yetişmiş; sahip oldukları birikimi müze koleksiyonlarının sınıflandırılması, yorumlanması ve kamuya sunulması süreçlerine taşımışlardır.

BÖLÜM 5

TÜRK MÜZECİLİĞİNİN GELİŞİMİNE KATKI SAĞLAYAN ÖNCÜ KADINLAR

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk müzeciliğinin gelişimine katkı sağlayan öncü kadınlar; müze çalışmaları, arkeolojik faaliyetler, akademik katkılar ve kültür politikalarındaki rolleri çerçevesinde ele alınmıştır.

Müzelerde Görev Alan Kadınlar

Bu bölümde, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde müzelerde görev alarak mesleki çalışmalarıyla Türk müzeciliğinin gelişimine katkı sağlayan Seniha Sami Moralı, Cevriye Artuk, Muazzez İlmiye Çığ, Hatice Kızılyay, Sabahat Göğüş ve Zekiye Çoruh Başak ele alınmıştır.

Seniha Sami Moralı

Seniha Sami Moralı'nın 1886 yılında başlayan yaşam öyküsü ve ilerleyen yıllarda Türk müzecilik tarihinde edineceği öncü konum, geç Osmanlı elitlerinin merkezinde konumlanan köklü bir aile mirasıyla doğrudan ilişkilidir (Toros, 2000). Moralı'nın entelektüel biyografisini besleyen bu soyağacı, imparatorluğun son iki asrına damga vuran idari ve kültürel elitlerin kesişim noktasını oluşturmaktadır. Baba tarafında, modern Osmanlı eğitim sisteminin ilk Maarif Nazırı Abdurrahman Sami Paşa ile nümismatik biliminin öncüsü ve beş dönem Maarif Nazırlığı yapmış olan büyükbabası Abdüllatif Suphi Paşa yer almaktadır (Kalafat, 2023). Anne soyu üzerinden kurulan bağlar da bu aristokratik profili tamamlar niteliktedir; Moralı, dönemin Hariciye Nazırı Mehmet Raşit Paşa'nın torunudur (Toros, 2000).

Özel hocalar tarafından eğitilen Seniha Sami, İngilizceyi İngiliz mürebbiyesinden, Fransızcayı Fransız mürebbiyesinden, Farsçayı ise özel hocalardan öğrenmiştir. Tarih ve edebiyata olan ilgisi de bu erken eğitim çevresi içinde gelişmiş; genç yaşlardan itibaren çok sayıda eser okumuştur (Toros, 2000).

Seniha Moralı'nın kişisel ve entelektüel gelişimindeki bir diğer radikal kırılma noktası, evlilik bağı üzerinden kurulan akademik ve kültürel ağ olmuştur. Moralı, dönemin önde gelen aydınlarından, yazar ve Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) Batı Dilleri ve Edebiyatı profesörü olan Mehmet Rauf Bey ile evlenmiştir (Toros, 2000).

Bu evlilik, geleneksel bir medeni birliktelik olmanın ötesinde, her iki bireyin de Doğu ve Batı medeniyetlerini mukayeseli olarak kavramalarına, bu iki kutup arasında entelektüel köprüler kurmalarına ve edindikleri kültürel zenginliği ortak bir akademik/edebi üretime dönüştürmelerine imkan tanıyan stratejik bir ortaklığa zemin hazırlamıştır. Bu yönüyle Mehmet Rauf Bey ve Seniha Hanım, Geç Osmanlı entelektüel kuşağının estetik ve ilmi birikimini Erken Cumhuriyet Dönemi'ne devreden nitelikli örneklerden biridir (Kalafat, 2023). Ancak Mehmet Rauf Bey'in 1918 yılında, henüz 35 yaşındayken erken vefatı, bu çok boyutlu entelektüel ortaklığı sonlandırmıştır. Bu büyük kaybın ardından Seniha Sami, yaşadığı üzüntüyü sivil ve akademik bir motivasyona dönüştürerek kendisini tamamen tarih, edebiyat, kurumsal müzecilik ve sistematik çeviri çalışmalarına adamıştır (Toros, 2000).

Moralı'nın Abdülmecid Efendi'nin ailesiyle kurduğu bağ, aristokratik kimliğinin yanı sıra eğitimci rolünü de görünür kılmaktadır. Halazadesi Seniye Hanım'ın aracılığıyla Dürrüşehvar Sultan'a İngilizce ders vermek üzere Dolmabahçe Sarayı'na davet edilen Moralı, böylece saray çevresinde kurumsal bir mürebbiye olarak görev üstlenmiştir. Söz konusu görev; onun yüksek dil repertuarı, pedagojik birikimi ve elit sınıflar nezdindeki sosyal güvenilirliğinin saray bürokrasisi tarafından tescillendiğinin açık bir göstergesidir. Bir süre haftada üç gün saraya giderek yürüttüğü bu faaliyetin, daha sonra sarayda ikamet etmesinin uygun görülmesiyle süreklilik kazanması ve ders verdiği kitleye Nilüfer Sultan ile Peykhan Hanım'ın da eklenmesi, Moralı'nın Geç Osmanlı/Erken Cumhuriyet evresindeki hanedan kadınlarının entelektüel eğitimindeki rolünü doğrulamaktadır (Moralı, 1978a).

Öte yandan Moralı'nın Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi üyesi sıfatıyla Abdülmecid Efendi'nin resmi kabulüne iştirak etmesi, onun sivil varlığının yalnızca kültürel alanla sınırlı kalmadığını, dönemin politik kadın cemiyetleri ve sosyal yardım organizasyonları içinde de aktif bir özne olduğunu belgelemektedir (Moralı, 1978a).

Genç Cumhuriyet yönetimi, eğitim mekanizmasını çağdaş ve seküler bir zeminde yeniden inşa edebilmek adına Batı dünyasından kuramsal uzmanlar davet etme kararı almıştır. Bu stratejik hamlenin en somut çıktısı olarak 1924 yılında Amerikalı eğitimci ve pragmatist filozof John Dewey Türkiye'ye davet edilmiştir. Dewey'in Türkiye'deki

temasları kapsamında Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü tarafından kabul edildiği üst düzey devlet zirvelerinde Seniha Hanım, heyetler arası görüşmelerin resmi tercümanlığını üstlenmiştir. Dewey'in incelemeleri neticesinde Türkiye'de uygulanabilecek kurumsal eğitim modeline dair kaleme aldığı tarihi ve kurucu nitelikteki rapor da yine Seniha Sami tarafından titizlikle Türkçeye çevrilmiştir (Moralı, 1978a; Toros, 2000).

Moralı'nın Türk müzecilik tarihi açısından asıl önemi, Asar-ı Atika Müzesi'ndeki göreviyle ortaya çıkmaktadır (Toros, 2000). Moralı'nın aktarımlarına göre, sahip olduğu entelektüel birikim ve yabancı dil bilgisi, onun müze bürokrasisi içinde görev almasını mümkün kılmıştır. Dönemin Asar-ı Atika Müzesi müdürü Halil Bey'in referansıyla 1928 yılında "Asar-ı Atika Müzesi Ecnebi Lisanlar Katipliği" görevine atanması, kadınların müzeler içindeki görünürlüğü açısından başlangıç noktasıdır. (Moralı, 1978a). Seniha Hanım, müzedeki çalışma hayatını aktarırken çalışmaya başladığı yıllarda kendisinden başka hiçbir kadın çalışanın bulunmadığını da dile getirmiştir (Kalafat, 2023).

Seniha Sami Moralı, uluslararası kadın hareketi içinde de Türkiye'yi temsil eden isimler arasında yer almıştır. 1931 yılında Belgrad'da, 1933 yılında ise Marsilya'da toplanan Milletlerarası Kadın Birlikleri Kongrelerinde Türkiye'yi başarıyla temsil etmiştir (Kalafat, 2023).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde müzelerin modernleşmesi ve bilimsel bir kimlik kazanma süreci; envanter, fişleme ve arşivleme sistemlerinin de uluslararası metodolojik standartlara kavuşturulmasını zorunlu kılmıştır. Ancak bu kurumsallaşma dalgası, zaman zaman klasik devlet bürokrasisinin şekilci denetim mekanizmaları ile müze uzmanlarının akademik vizyonunu karşı karşıya getirmiştir. Bu vizyon çatışmasının vesikalarından biri, 1934 yılında Maarif Müfettişliği tarafından İstanbul Asar-ı Atika Müzeleri'nde gerçekleştirilen envanter denetimi ve bu denetime Arkeolog Seniha Sami Moralı tarafından verilen resmi yanıttır. Müfettişlik raporunda; mermer, taş ve İslami eser envanterlerinin Türkçe yerine Fransızca tutulması, satın alma bedellerinin envanter defterine işlenmemesi ve kayıtlarda Osmanlı Dönemi'nden kalma "Hümayun" veya "Musée Imperial" gibi ibarelerin hala korunuyor olması resmi mevzuata aykırılık gerekçesiyle eleştirilmiştir (*Müzelerdeki Eserlerin Envanterlerinde Gördüğümüz Vaziyet*, 1934).

Moralı, eserlerin müzeye kabul edilir edilmez répertoire kayıtlarına işlendiğini belirtmiş; ancak doğrudan envanter defterlerine geçirilememesinin bürokratik bir ihmal veya gecikme değil, aksine eserin kronolojik dönemini ve özgün mahiyetini saptamayı

amaçlayan ve “derin bir ilmi tetkike” dayanan metodolojik bir zorunluluk olduğunu vurgulamıştır. Müzenin bilimsel envanterlerinin Fransızca tutulmasını tamamen “ilmi sebeplere” dayandıran ve bunu küresel arkeoloji dünyasıyla ortak bir terminoloji yakalama gayreti olarak açıklayan Moralı; yarım asırdan fazla bir zamandır biriken on binlerce eski kaydı ve fişi yeni dile çevirmeye çalışmanın mevcut bilimsel üretimi tamamen felç edeceğini savunmuştur. Bürokrasinin tasfiye talebine karşı geçmişin kurumsal hafızasını koruma refleksi gösteren Moralı, bu beyhude çeviri çabasının asıl “müzecilik mefhumuna” aykırı düşeceğini ve akademik literatürde bir tarihsel yanılgı yaratacağını ifade etmiştir (*Müzelerdeki Eserlerin Envanterlerinde Gördüğümüz Vaziyet*, 1934).

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Aziz Ogan’ın, UNESCO bünyesinde faaliyet gösteren Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM) Genel Direktörü Georges-Henri Rivière’e yazdığı resmi mektupta, müzenin kurumsal temsilcileri ve resmi üyeleri arasında “Asar-ı Atika Müzesi Hafızı” (Conservatrice du Musée des Antiquités) unvanıyla bizzat Seniha Moralı’nın ismini zikretmesi ve üyelik aidatlarının Paris’e gönderildiğini belirtmesi,küresel müzecilik elitleri arasında Türkiye'yi temsil eden çekirdek kadroda yer aldığını tescillemektedir (Ogan, 1949). İkinci Dünya Savaşı’nın (1939-1945) getirdiği bombalanma riskine karşı müzedeki en kıymetli ve taşınabilir eserlerin İç Anadolu’ya (Niğde) kaçırılması, taşınamayan lahitlerin ve heykellerin ise bina içinde kum torbalarıyla korumaya alınması operasyonunun mutfağında, Seniha Hanım gibi koruyucu uzmanlar yer almıştır. Savaşın bitimiyle 1948’de kum torbalarının kaldırılması ve 23 Nisan’da aralarında ünlü İskender Lahdinin de bulunduğu 18 teşhir salonunun yeniden uluslararası ziyarete açılması, Seniha Moralı ve ekibinin kurumsal başarısıdır (Ogan, 1949).

Müze idaresinin Haziran-Ağustos 1949 dönemi için hazırladığı “İç Hizmet Eğitim Programı” tetkik edildiğinde, Seniha Sami Moralı’nın müzenin klasik koleksiyonlarının tanıtımını üstlendiği görülmektedir (*Müze Uzman ve İdarecilerine Yönelik Çarşamba Toplantıları İç Hizmet Eğitim Programı Genelgesi*, 1949).

Moralı çeviri, edebiyat, tarih ve kültür alanlarındaki üretimleriyle de Cumhuriyet Dönemi kültür yaşamına çok yönlü katkılar sağlamıştır. Türk Tarih Kurumu Başkanı Şemsettin Günaltay’ın isteği üzerine Barthold’un “Moğol Tarihi” adlı eserini Türkçeye kazandırmıştır. Bunun yanında Samuel N. Kramer’in Sümer edebiyatına ilişkin çalışmalarını Türk okuyucusuna tanıtan metinler de onun kalemiyle aktarılmıştır (Kalafat, 2023).

Seniha Moralı'nın edebiyat alanındaki çalışmaları da oldukça çeşitlidir. Shakespeare'in "Hamlet", "Julius Caesar" ve "Kral Lear" gibi önemli eserlerini Türkçeye çevirmiştir. Bunun yanı sıra roman ve hikaye türlerinde de eserler vermiştir. "Karanlık Yollar", "Bu da Geçer", "Kürkçü" ve "Hangisi" gibi roman ve hikayeleri, Moralı'nın aynı zamanda edebi üretimde bulunan bir yazar olduğunu da göstermektedir. Seniha Moralı'nın ilgi alanları edebiyat ve tarih ile sınırlı kalmamıştır. Dini konularda da bazı tartışmalara katılmış, "Hazreti İsa Nasıl Öldü?" ve "Kur'an'dan Tercümeler" üzerine makaleler kaleme almıştır (Kalafat, 2023;Toros, 2000).

Moralı'nın kurumdan ayrılışı, mesai arkadaşları arasında derin bir üzüntü yaratmış ve emekli olduğu gün müzenin toplantı salonunda onuruna bir veda çayı tertip edilerek kurumsal meziyetleri ve Türk müzeciliğine sunduğu katkılar saygıyla anılmıştır (*İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, 1952). Ancak kurumsal bağını emeklilik sonrasında da koparmamış; Arkeoloji Müzesi'nin yanı sıra Topkapı Sarayı Müzesi ve Ayasofya Müzesi'nin kurumsal yayın, tercüme ve belgelendirme faaliyetlerine entelektüel katkı sunmaya devam etmiştir (Yurdal, 2020).

Moralı'nın 20 Nisan 1950 tarihinde müze müdürlüğüne hitaben kaleme aldığı el yazısı mektup, kurum içi hiyerarşinin ötesinde köklü bir akademik saygıyı belgelemektedir. Müze idaresi tarafından hizmetlerine karşılık kendisine sunulan resmi takdirnameye teşekkür amacıyla yazılan bu mektupta Moralı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ni sıradan bir bürokratik devlet dairesi olarak değil, "hayatının en asude saatlerini geçirdiği feyzli bir ilim müessesesi" olarak tanımlamıştır (Moralı, 1950).

Emeklilik döneminde de kültürel ve entelektüel faaliyetlerini sürdürmüştür. Seniha Moralı'nın dikkat çekici özelliklerinden biri de dünya basınını yakından izlemesi ve Türkiye hakkında yayımlanan yanlış bilgileri düzeltmeye çalışmasıdır. "Time", "Life" ve "The Illustrated London News" gibi yabancı dergi ve gazetelerde Türkler hakkında gördüğü gerçek dışı ya da hatalı bilgileri mektuplar yoluyla eleştirmiştir. Bu mektuplarında yalnızca itiraz etmekle kalmamış, aynı zamanda doğru bilgiyi açıklayan, tarihsel ve kültürel bağlamı ortaya koyan bir üslup benimsemiştir. Gönderdiği mektupların birçoğuna ilgili basın organlarından teşekkür yanıtları alması, onun bu girişimlerinin ciddiyetle karşılandığını göstermektedir. Seniha Moralı, yalnızca yabancı basındaki yanlışlara değil, Türk basınında karşılaştığı bilgi hatalarına da duyarlılıkla yaklaşmıştır. Özellikle eski gelenekler, tarihi uygulamalar ve kültürel kurallar hakkında karşılaştığı yanlış bilgileri nazik fakat açıklayıcı mektuplarla düzeltmeye çalışmıştır (Yurdal, 2020).

Macide Gönül

DTCF Antropoloji ve Etnoloji Bölümü'nün 50 numaralı öğrencisi olan Macide Gönül, 1939-1940 eğitim döneminde fakültenin ilk mezunları arasında yer almıştır (Çadırcı, Elibüyük ve Koç, 2023). Mezuniyetinin hemen ardından Tan gazetesinin 4 Mayıs 1940 tarihli haberde de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin ilk mezunları ile müzeye tayin edilen isimler arasında Macide Gönül'ün adına yer verilmiştir ("Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ilk mezunları ve müzeye tayin edilenler", 1940).

"Türk Halı ve Kilimlerinin Teknik Hususiyetleri" (1957),"İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Kopt Kumaşları" (1964), "Dokumacılığın Tarihçesi ve En Eski Dokuma Aletleri" (1964), "İstanbul Arkeoloji Müzesinde Bulunan Yakın Çarpışma Aletleri" (1967) , "Topkapı Sarayı Müzesinde Bulunan Padişah Kaftanları" (1967), "Türk Halı ve Kilimlerinde Sembolik Kuş Şekilleri" (1968), "Türk Elişleri Sanatı: XVI-XIX. Yüzyıl" (1973) adlı çalışmalarını yayınlamıştır.

"Some Turkish Embroideries in the Collection of the Topkapı Sarayı Museum in İstanbul" başlıklı İngilizce makalesi, Gönül'ün Topkapı Sarayı Müzesi koleksiyonunda bulunan Türk işlemelerini uluslararası akademik literatüre taşıdığını göstermektedir. Kunst des Orients gibi saygın bir dergide yayımlanan bu makale müze varlıklarını küresel bilim çevrelerine tanıtmıştır.

Macide Gönül, Erken Cumhuriyet'in eğitim kurumları aracılığıyla yetiştirdiği ve müze bünyesinde uzmanlaşma imkanı bulan kadınlardan biridir. Halı, kilim, kumaş, işleme, kaftan ve diğer maddi kültür ürünleri üzerine yaptığı çalışmalar, erken dönemde kazandığı teknik bilgi ve koleksiyon deneyimini akademik literatüre dönüştürmüştür.

Cevriye Artuk

1911 yılında Elazığ'da dünyaya gelen Cevriye Arsanu Artuk (Türk Nümismatik Derneği, t.y.), yükseköğrenimini DTCF Antropoloji ve Etnoloji Bölümü'nde tamamlamıştır (Çadırcı vd., 2023). Mezuniyetinin ardından Artuk, Ankara Etnografya Müzesi'nde arkeolog olarak göreve başlamış (*Ulus*, 1941), daha sonra İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde mesleki çalışmalarını sürdürmüştür (*İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, 1949). Artuk, 1946 yılında nümismatik alanında önemli çalışmalar yürüten meslektaşı İbrahim Artuk ile evlenmiştir (Artuk, 2020).

1949-1950 yıllarına ait yazışmalar, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde uzman personelin görevlendirilmesi, müze içi hiyerarşi ve kadın uzmanların konumu hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne gönderilen 22 Nisan 1949 tarihli yazıda, müzenin sikke bölümünde görev yapan Uzman Cevriye Artuk ile Uzman İbrahim Artuk'un eş olmaları nedeniyle aynı birimde birlikte çalışmalarının kanuni hükümlere aykırı görüldüğü belirtilmiştir. Bu nedenle söz konusu birimde yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve DTCF Arap ve Fars Dilleri Bölümü mezunu Nekriman Olcay'ın müzeye verildiği bildirilmiştir. Belgede, Olcay'ın nümismatik koleksiyonunun "İslami kısım" olarak adlandırılan ve yoğun bir filolojik deşifre gerektiren alanında yetiştirileceği açıkça belirtilmiştir. Bakanlık, Nekriman Olcay'ın fakülteden getirdiği dilsel altyapıyı müze pratiğiyle birleştirmek adına, o dönem nümismatik sahasında yetkinleşmiş olan Uzman İbrahim Artuk'un kendisine azami kolaylık göstermesini ve rehberlik etmesini resmi bir emirle karara bağlamıştır. Bu usta-çırak ve rehberlik modeli, Cumhuriyet müzeciliğinde kadın uzmanların kurumsal yapı içinde nasıl sistematik bir biçimde yetiştirildiğini ve akademik disiplinin müzelere nasıl aktarıldığını göstermektedir. Olcay'ın bu görevlendirmesi, DTCF'nin rasyonel ve filolojik bakış açısını nümismatik bilimine uygulayacak bir uzman adayı olarak konumlandırıldığını tarihsel olarak belgelemektedir (Ogan, 1950).

Belgede dikkat çeken bir diğer husus, Cevriye Artuk'un müze içindeki konumudur. Aynı yazıda, İslami ve gayri İslami sikke bölümünün şefliğinin kıdemi nedeniyle Gayri İslami Paralar Uzmanı Cevriye Artuk tarafından yürütüleceği açıkça belirtilmiştir (Ogan, 1950). Bu ifade, Cevriye Artuk'un bölüm şefliği gibi idari ve mesleki sorumluluk gerektiren bir pozisyonda görevlendirildiğini göstermektedir.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nün 21 Mayıs 1949 tarihli iç hizmet eğitim programında yer alan 10/VIII/1949 tarihli kayıt, bu yapısal konumun ve kurumsal sürekliliğin önemli tarihsel yansımalarından biridir (İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 1949). Söz konusu program akışında, seminerin gerçekleştirileceği mekan doğrudan "Nümismatik Kabinesi" olarak tescil edilmiştir. Belgedeki bu kayıt, arka planda Gayri Islah dışı/Gayri İslami Paralar Uzmanı Cevriye Artuk'un, nümismatik alanındaki mutlak ilmi otoritesiyle yapılandırdığı ve koruduğu o devasa koleksiyon havuzunu barındırmaktadır. Nümismatik sahasında yetiştirilmek üzere müze bünyesine dahil edilen Nekriman Olcay'ın da bu eğitime katıldığı görülmektedir (İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 1949).

Artuk'un meslektaşı ve eşi İbrahim Artuk ile yürüttüğü kolektif üretimin ilk çıktısı, 1946 yılında yayımlanan "Fatih'in Sikke ve Madalyaları" adlı çalışma olmuştur. Bu araştırmayı, Cevriye Artuk'un tek başına yürüttüğü ve mikro-tarihsel bir envanter çözümlemesi sunan 1958 tarihli "Durasalar Definesi" takip etmiştir. Çiftin ortak akademik vizyonu, Osmanlı madalya ve ödüllendirme sisteminin tescilinde de kendisini göstermiş; 1967 yılında kaleme aldıkları "Osmanlı Nişanları" çalışması, ilerleyen yıllarda (1987) genişletilerek "Osmanlı Nişanları = The Ottoman Orders" adıyla iki dilli anıtsal bir referansa dönüştürülmüştür. İbrahim Artuk ile kaleme aldıkları tarihi coğrafya odaklı çalışmalarının ilk nüvelerini Brüksel'de düzenlenen Milletlerarası Nümismatik Kongresi'nde sunmuştur (Artuk ve Artuk, 2003).

"III. Keyhüsrev ve Sahte Selçuklu Sultanı Cimri Adına Kesilen Sikkeler" (1972), "İstanbul Arkeoloji Müzesi Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu" (1974), "The Medallion of Glory" (1976), "İftihar Madalyası" (1980), "İane-i Harbiyye Madalyası" (1981), "Osmanlı İmparatorluğu Zamanındaki Darphanelere Genel Bir Bakış" (1981), "Bayburt Kalesi" (1982), "Nişan-ı Ali İmtiyaz" (1983),"Hicaz Demiryolu Madalyaları"(1984) ,"Usul-i Meskukat-ı Osmaniyye ve Ecnebiyye" (1984), "Atatürk'ün 1 Temmuz 1927 Senesinde İstanbul'a Gelişi" (1989), "Nümismatik İlmi, Çalışanları, Faydaları ve Nümismat Koleksiyoncular" (1996), "Bazı İslam Şehirlerinde Hangi Devletler Sikke Kesmiş" (2003) adlı çalışmalarını yayınlamıştır.

Artuk; eşi İbrahim Artuk ve İsmet Çetinyalçın ile Türkiye'nin nümismatik alanındaki köklü akademik sivil toplum kuruluşu olan Türk Nümismatik Derneğini kurmuştur. Bununla birlikte, mesleki ve toplumsal hami kimliği, dönemin öncü kadın hareketleri ve kültürel koruma cemiyetleri içerisinde de aktif olarak karşılık bulmuştur. Cumhuriyet ideolojisinin okumuş, aydın kadın profilini mühürleyen "Üniversiteli Kadınlar Derneği" bünyesinde yer alması ve müzecilik pratiklerinin kamusallaşmasını amaçlayan "İstanbul Müzeleri Sevenler Derneği" ile "İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yardımlaşma Derneğinin" kurucu ve aktif üyeleri arasında bulunması, kültürel mirasa ve mesleki dayanışmaya bütüncül bir vizyonla yaklaştığını belgelemektedir (Türk Nümismatik Derneği, t.y.). Dolayısıyla Cevriye Artuk; Elazığ'dan Ankara DTCF koridorlarına, oradan İstanbul Arkeoloji Müzelerinin devasa koleksiyonlarına ve kurucu dernek başkanlıklarına uzanan portresiyle; Erken Cumhuriyet kuşağı bilim kadınlarının mesleklerini sadece resmi bir mesai olarak değil, toplumsal ve kurumsal omurgayı inşa eden entelektüel bir yaşam biçimi olarak benimsediklerini göstermektedir.

Muazzez İlmiye Çığ

20 Haziran 1914 tarihinde Bursa'da dünyaya gelen Muazzez İlmiye Çığ'ın kişiliğinin ve entelektüel yöneliminin şekillenmesinde ailesinin aydın ve yenilikçi tutumu belirleyici olmuştur. Aile içinde kız çocuklarının eğitimi konusunda gösterilen duyarlılık, Çığ'ın erken yaşlardan itibaren güçlü bir eğitim ortamında yetişmesini sağlamıştır. Zekeriya Bey, kızına bilime ve öğrenmeye duyduğu inancı yansıtan "İlmiye" adını vermiştir (Ural, 2003).

Çığ, beşinci ve altıncı sınıfları Bizim Mektep adlı özel kurumda tamamlayarak erken yaşta yabancı dil ve sanat eğitimiyle tanışmıştır (Ural, 2003). 1926 yılında sınavla Bursa Muallim Mektebi'ne girmiş ve 1931 yılında buradan mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından babasının da öğretmenlik yaptığı Eskişehir'e tayin edilmiş; İnkılap İlkokulu'nda dört buçuk yıl öğretmenlik yapmıştır (Erbaş, 2016). Çığ, öğretmenliğin ardından yükseköğrenim görmek amacıyla Ankara'ya gitmiştir (Perinçek ve Gümüşoğlu, 1995).

DTCF'de aldığı eğitim, Çığ'ın akademik formasyonunu derinden etkilemiştir. Burada öğretmen okulundan da arkadaşı olan Hatice Kızılyay ile birlikte oldukça yoğun ve disiplinli bir öğrenim sürecinden geçmiştir. İki genç kadın, dönemin güç yaşam koşullarına ve ağır akademik programına rağmen eğitimlerini kararlılıkla sürdürmüş; Sümerce, Akadca, Hititçe ve diğer eskiçağ dilleri üzerine uzmanlaşarak Cumhuriyet'in ilk kuşak kadın bilim insanları arasında yerlerini almışlardır (Çadırcı, Elibüyük, ve Koç, 2023; Ural, 2003).

Mezuniyetinin ardından Çığ İstanbul Arkeoloji Müzeleri bünyesindeki Çiviyazılı Belgeler Arşivi'nde görevlendirilmiştir (*İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, 1950). Çığ'ın Türk müzecilik tarihi açısından en önemli katkısı, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde görev yaptığı otuz iki yıl boyunca çivi yazılı belgeler koleksiyonunun düzenlenmesi ve bilimsel kullanıma açılması sürecinde ortaya çıkmıştır. Meslektaşı Hatice Kızılyay ve 1949 yılına kadar Dr. F. R. Kraus ile müzenin deposunda bulunan Sümer, Akad ve Hitit dillerinde yazılmış binlerce tableti temizlemiş, sınıflandırmış ve numaralandırmıştır. Bu çalışmalar sonucunda yaklaşık 2500 yıllık bir dönemi kapsayan 74 bin tabletlik çivi yazılı belgeler arşivinin oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca Hatice Kızılyay ile birlikte yaklaşık 7 bin tableti okuyarak ve yayımlayarak Eski Çağ tarihi, Sümeroloji, Hititoloji ve Mezopotamya araştırmaları açısından büyük önem taşıyan bir kaynak birikimini bilim dünyasına kazandırmıştır (Akyıldız, 2006; Erbaş, 2016).

"İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Boğazköy Tabletlerinden Seçme Metinler" (1944), "İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan Boğazköy tabletleri II" (1947), "Five New Sumerian Literary Texts" (1952), "Eskibabil Devrine Ait Yeni Tarihleri İhtiva Eden veya Formülleri Eski Tarihlere Varyant Teşkil Eden Beş Tablet" (1962), "İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Sumer Edebi Tablet Ve Parçaları = Sumerian Literary Tablets And Fragments İn The Archaeological Museum of İstanbul" (1969) "İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Sümer Edebi Tablet ve Parçaları = Sumerian Literary Tablets And Fragments İn The Archaeological Museum of İstanbul" (1976) adlı çalışmalarını yayınlamıştır.

Arşiv ve müzecilik faaliyeti, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin uluslararası Sümeroloji araştırmaları açısından önemli bir merkez haline gelmesine katkı sağlamıştır. Çığ'ın mesleki çalışmaları uluslararası bilim çevreleriyle de ilişki içinde gelişmiştir. 1957 yılında Münih'te düzenlenen Oryantalistler Kongresi'ne katılmış; 1960 yılında Heidelberg Üniversitesi'nde altı ay süreyle çalışma yapmıştır. 1965 yılında Roma'daki Hitit sergisini sergi başkanı unvanıyla Londra'ya götürmüş ve serginin iki ay boyunca burada sunulmasını sağlamıştır. Bu faaliyetler, Türkiye'deki Eski Çağ koleksiyonlarının uluslararası alanda tanıtılmasında aktif rol üstlendiğini göstermektedir. Çığ, görevinden 1972 yılında emekliye ayrılmıştır (Erbaş, 2016).

Çığ'ın bilimsel üretimi, emeklilik sonrasında da kesintiye uğramamış; 1990'lı yıllardan itibaren geniş kitlelere ulaşan güçlü bir yazarlık faaliyetine dönüşmüştür. Cumhuriyet'in ilk Sümerolog ve Hititologlarından biri olan Çığ, yetmiş beş yaşından sonra başladığı bu yazarlık sürecinde, uzun yıllar boyunca müze arşivlerinde ve çiviyazılı tabletler üzerinde edindiği birikimi toplumla paylaşmayı amaçlamıştır. Bu dönemdeki çalışmaları, akademik bilginin yalnızca uzman çevrelerle sınırlı kalmaması, halkın ve özellikle genç kuşakların anlayabileceği bir dille aktarılması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır (Yağcı, 2004).

Çığ, Samuel Noah Kramer'in "Tarih Sümer'de Başlar" adlı eserini 1990 yılında Türkçeye çevirmesiyle Sümer uygarlığını daha geniş okuyucu kitlelerine tanıtma isteğini güçlendirmiştir. Ardından Sümer yaşamını yalnızca akademik bilgilerle değil, öyküleyici ve anlaşılır bir dille sunmanın daha etkili olacağını düşünerek kendi eserlerini kaleme almaya başlamıştır (Yağcı, 2004).

Bu doğrultuda 1993 yılında yayımlanan "Zaman Tüneli ile Sümer'e Yolculuk", Çığ'ın çocuklara yönelik önemli çalışmalarından biri olmuştur (Perinçek ve Gümüşoğlu, 1995). Sümer ve Hitit kültürlerini tanıtan çok sayıda eser kaleme alan Çığ; Belleten başta

olmak üzere yerli ve yabancı bilimsel dergilerde makaleler yayımlamıştır. Yazdığı kitaplar arasında "Sümerli Ludingirra", "İbrahim Peygamber", "İnanna'nın Aşkı", "Hititler ve Hattuşa", "Gilgameş", "Ortadoğu Uygarlık Mirası", "Sümer Hayvan Masalları", "Atatürk Düşünüyor", "Uygarlığın Kökeni Sümerliler", "Sümerlilerde Tufan-Tufan'da Türkler", "Atatürk ve Sümerliler", "Sümerlilerde Günlük Yaşam" ve "Sümerliler Türklerin Bir Koludur" gibi çalışmalar yer almaktadır (Erbaş, 2016).

Uluslararası bilim çevreleriyle kurduğu organik bağın en somut örneklerinden biri, 1997 yılında İtalya'dan aldığı bir davettir. Profesör Simonetta Graziani'ye yazdığı cevap mektubunda Çığ, Profesör Luigi Cagni onuruna hazırlanan armağan kitaba makale sunmaktan duyduğu gururu ifade etmiştir. Profesör Luigi Cagni'nin 70. yaşı onuruna hazırlanacak olan armağan kitaba (*Festschrift*) katkı sunmayı kabul etmiştir (Çığ, 1997).

Erken Cumhuriyet Dönemi bilim ve müzecilik tarihi yazımında, kadın araştırmacıların kurumsal rollerini incelerken resmi belgelerin yapısı ile sahadaki ilmi üretimin mutfağı arasındaki ilişkiyi analiz etmek gerekmektedir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nün 21 Mayıs 1949 tarihli iç hizmet eğitim programında yer alan 3/VIII/1949 tarihli kayıt, bu analizin somut tarihsel vesikalarından biridir. Söz konusu program akışında, seminerin konusu tablet arşivinde bulunan eserlerin tanıtımı olarak tescil edilmiş ve mekan olarak Tablet Arşivi belirlenmiştir (*Müze Uzman ve İdarecilerine Yönelik Çarşamba Toplantıları İç Hizmet Eğitim Programı Genelgesi*, 1949).

Çığ'ın İstanbul Arkeoloji Müzeleri bünyesindeki Çiviyazılı Belgeler Arşivi'nde gerçekleştirdiği çalışmalar, kadın uzmanların Erken Cumhuriyet Dönemi müzeciliğinde doğrudan bilimsel üretim ve koleksiyon yönetimi süreçlerinde yer aldığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Hatice Kızılyay

1914 yılında Kütahya'da doğan Hatice Kızılyay, babasının Çanakkale Savaşı'nda şehit düşmesinin ardından annesi ve büyükannesiyle Bursa'ya yerleşmiştir. Ailesinin savaş koşullarına rağmen eğitimine önem vermesi, öğrenim hayatının devam etmesinde belirleyici olmuştur. İlkokulu tamamladıktan sonra öğretmen okulu sınavlarını kazanmış

ve yatılı olarak öğrenim görmüştür. 1932 yılında öğretmen olarak Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine atanmış; burada görev yapmıştır (Çığ, t.y.).

Kızılyay'ın mesleki yönelimi, Muazzez İlmiye Çığ ile kurduğu arkadaşlık ve Ankara'da açılan DTCF'ye girişiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Çığ ile öğretmen okulu yıllarında başlayan arkadaşlığı, 1936 yılı başında her ikisinin de DTCF'nin Hititoloji ve Sümeroloji bölümlerine girmesiyle bilimsel bir ortaklığa dönüşmüştür. Kızılyay, 1940 yılında eğitimini tamamladıktan sonra çivi yazılı metinler üzerinde çalışmak üzere İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne aynı yılın haziran ayında atanmış; Muazzez İlmiye Çığ ile birlikte tabletler üzerinde çalışmaya başlamıştır (Çığ, 1998).

Hatice Kızılyay'ın mesleki yaşamı, Muazzez İlmiye Çığ ile kurduğu uzun süreli çalışma arkadaşlığı üzerinden de izlenebilmektedir. Aydınlık gazetesinin 9 Ocak 2000 tarihli sayısında yayımlanan söyleşide Çığ, öğretmenlik yıllarından itibaren Hatice Kızılyay ile hareket ettiklerini ve DTCF'ye giriş süreçlerinin de ortak bir yönelim içinde geliştiğini aktarmaktadır (Soysu Koper, 2000).

Söyleşide aktarıldığı üzere, Kızılyay ve Çığ, fakültede Hititoloji Bölümü'ne yönelmiş; burada Fransızca ve Almanca gibi dillerin yanı sıra Hititçe ve Sümerce öğrenmişlerdir. Bu eğitim süreci, Kızılyay'ın İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde çivi yazılı tabletler üzerinde çalışmasını mümkün kılan akademik altyapıyı oluşturmuştur. Çığ'ın, mezuniyet sonrasında İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne verildiklerini ve 33 yıllık çalışma sonucunda "Çivi yazılı Tabletler Arşivi" meydana getirdiklerini belirtmesi, Kızılyay'ın müze bünyesindeki bilimsel üretimin doğrudan parçası olduğunu ortaya koymaktadır (Soysu Koper, 2000).

Kızılyay'ın müzedeki çalışmaları, Eski Şark Müzesi'nde bulunan çivi yazılı tabletlerin korunması, tasnifi, numaralandırılması, kataloglanması ve yayıma hazırlanması süreçleriyle doğrudan ilişkilidir. Hatice Kızılyay'ın önemli katkılarından biri, Hitit tabletlerinin kopyalanması ve yayıma hazırlanması sürecinde görülmektedir. Yayımlanmamış Hitit tabletleri üzerinde yürütülen çalışmalar sonucunda çok sayıda tablet kopyalanmış ve bu çalışmalar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır (Çığ, 1998).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kızılyay'ın çalışmaları, kültür varlıklarının korunmasına yönelik olağanüstü tedbirleri de kapsamıştır. Savaş koşulları nedeniyle müzedeki değerli eserlerin Anadolu'ya nakledilmesi gündeme gelmiş; tabletlerin bir bölümü diğer müze eserleriyle birlikte sandıklar içinde Niğde'ye gönderilmiştir (Çığ, 1998).

Hatice Kızılyay'ın İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki bilimsel üretimi, 1940'lı yıllardan itibaren Boğazköy tabletleri ve çivi yazısı belge koleksiyonları üzerinde şekillenmiştir. Bu kapsamda ilk çalışmalarından biri, H. G. Güterbock ve Muazzez Çığ ile hazırladığı "İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Boğazköy Tabletlerinden Seçme Metinler" adlı yayındır. 1944 yılında yayımlanan bu çalışma, Kızılyay'ın Hitit tabletlerinin okunması, kopyalanması ve bilimsel yayına hazırlanması sürecindeki erken katkılarını göstermektedir. Bu çalışmayı, 1947 yılında yine H. G. Güterbock ve Muazzez Çığ ile ortaklaşa hazırlanan "İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Boğazköy Tabletleri II" adlı eser takip etmiştir. Muazzez İlmiye Çığ ile yürüttüğü tablet çalışmaları ve yayın faaliyetleri, iki kadın araştırmacı arasında güçlü bir mesleki dayanışmanın bulunduğunu göstermektedir.

Kızılyay'ın uzmanlığı özellikle Nippur koleksiyonuna ait Sümer tabletleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Nippur koleksiyonuna ait çok sayıda tabletin transkripsiyonlarını yapmış, el kopyalarını hazırlamıştır (*İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde 1.VII.1969 Tarihine Kadar Yapılan İşler ve Müteakip Program*, 1969). Ayrıca Samuel Noah Kramer gibi uluslararası araştırmacılarla yürütülen kolektif çalışmalar esnasında tabletlerin transkripsiyonlarını kontrol etmesi ve kopyalarını hazırlaması, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki çivi yazılı belge arşivinin uluslararası bilim dünyasıyla entegre edilmesine büyük katkı sağlamıştır (Çığ, 1998).

Müzelerin klasik depo mantığından sıyrılarak aktif birer uluslararası araştırma merkezine dönüşmesi sürecinde, Eski Şark medeniyetlerine ait yazılı belgelerin korunması ve deşifre edilmesi, en yüksek düzeyde filolojik nosyon ve metodolojik disiplin gerektiren bir kurumsallaşma adımıdır. Müze idaresinin 1949 yılına ait "Çarşamba Toplantıları" programındaki 1949 tarihli kayıt, Kızılyay'ın müze yapısı içerisindeki kurumsal ve mekansal emeğinin görünür kılınması bakımından önemlidir. Resmi programda çarşamba günü saat 14.30'da tüm müze personelinin "Tablet Arşivi"ne davet edilmesi, Hatice Kızılyay ve Muazzez İlmiye Çığ'ın tasnif ettiği tabletten oluşan havzanın kurumsal eğitime açılması anlamına gelmektedir (*Müze Uzman ve İdarecilerine Yönelik Çarşamba Toplantıları İç Hizmet Eğitim Programı Genelgesi*, 1949).

1950'li yıllara gelindiğinde Kızılyay'ın çalışmaları Sümeroloji alanında daha görünür hale gelmiştir. "Five New Sumerian Literary Texts" (1952), "İstanbul Çivi Yazılı Tablet Arşivindeki Son Çalışmalar ve Arşivin Bugünkü Durumu" (1956), "Eski Babil Devrine Ait Yeni Tarihleri İhtiva Eden veya Formülleri Eski Tarihlere Varyant Teşkil Eden Beş Tablet" (1962), "İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Sümer Edebi Tablet

ve Parçaları / Sumerian Literary Tablets and Fragments in the Archaeological Museum of İstanbul" (1969) adlı çalışmalarını yayınlanmıştır. 1957-1959 yılları arasında Boğazköy kazılarında üstlendiği hükümet denetleyiciliği görevi, Kızılyay'ın kazı alanının pratik ve idari süreçlerinde de söz sahibi olduğunu göstermektedir (Çığ, t.y.).

1961 yılında İsviçre ve Hollanda'da ziyarete açılan Hitit eserleri sergisi, Hatice Kızılyay'ın mesleki kariyerinde uluslararası bir eşiği temsil etmektedir. Sergi kapsamında Müze Müdür Muavini Osman Sümer'in idari görevlendirmesine ek olarak, Kızılyay'ın çivi yazılı tabletler konservatörü sıfatıyla heyette yer alması, hassas arkeolojik materyaller üzerindeki teknik otoritesinin bir göstergesidir. 15 Haziran ile 15 Aralık 1961 tarihleri arasını kapsayan altı aylık süreçte Almanya ve İsviçre'de yürüttüğü bu refakat görevi, Kızılyay'ın müze koleksiyonlarının yurt dışındaki bilimsel ve fiziksel güvenliği konusunda itimat edilen uzmanlardan biri olduğunu açıkça kanıtlamaktadır (*İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, 1962).

Bilim dünyasıyla doğrudan iletişim kurabilmek adına dil yetkinliğini de sürekli geliştirmeyi hedeflemiştir. Samuel Noah Kramer ile yürütülen ortak çalışmalar öncesinde Kızılyay ve Çığ, mesleki literatürde Almancanın yanına İngilizceyi de ekleyebilmek amacıyla radyodaki dersleri takip ederek dil eğitimlerine başlamışlardır. Kramer ile müze arşivinde gerçekleştirilen yoğun çalışma sürecinde ise tabletlerin transkripsiyonlarının kontrolü ve kopyalarının hazırlanmasının yanı sıra, her gün verilen kısa kahve molaları dahi birer öğrenim fırsatına dönüştürülmüştür. Bu molalarda Kramer'in makalelerinden çevirdikleri cümleleri bizzat yazarın kendisiyle kontrol eden Kızılyay, böylelikle akademik yazın diline dair pratik bir İngilizce yetkinliği de kazanmıştır (Çığ, 1998).

Hatice Kızılyay'ın bilimsel üretimi değerlendirilirken, yayınlarında görülen soyadı farklılığı da dikkate alınmıştır. Kızılyay, 1943 yılında evlenmesinin ardından Bozkurt soyadını kullanmış; eşinden ayrıldıktan sonra ise yeniden kendi soyadını kullanmaya başlamıştır. Bu nedenle bazı erken dönem yayınlarında Bozkurt soyadıyla anılması, onun bibliyografik izinin doğru takip edilmesi bakımından önem taşımaktadır (Çığ, t.y.).

Sağlık sorunları nedeniyle 1969 yılında emekliye ayrılan Hatice Kızılyay, 1984 yılının vefat etmiştir (Çığ, t.y.). Kızılyay'ın katkısı, müze merkezli araştırma faaliyetlerinin isimsiz kahramanlarını gün yüzüne çıkarmak ve kadın emeğinin gerçek hacmini kavramak adına dikkate değer bir örnektir.

Sabahat Göğüş

Sabahat Göğüş, Ahmet Muhtar Göğüş ve Emine Hanım'ın altı çocuğundan biri olarak 1908 yılında Gaziantep'te dünyaya gelmiştir. Göğüş'ün çocukluk dönemi, Antep Harbi'nin neden olduğu kayıplar ve fiziksel yaralanmalarla şekillenmiştir. Savaş sırasında annesini ve kardeşlerini kaybetmesi, erken yaşta ağır bir toplumsal yıkımın doğrudan tanığı olduğunu göstermektedir. Aynı süreçte bacağından ve kolundan yaralanması, özellikle kolundaki hasar nedeniyle eğitim hayatının kesintiye uğramasına yol açmıştır. Bu olayın ardından sekiz ay boyunca Dr. Mecit Bey tarafından tedavi edilen Göğüş, Antep savunmasının doğrudan tanıklarından biri olmasının yanı sıra, savaşın fiziksel ve psikolojik sonuçlarını bizzat yaşamış bir Antep gazisidir (Taşdemir, 2023).

Gaziantep'te kız çocuklarına yönelik ortaöğretim imkanlarının sınırlı olması, Göğüş'ün eğitimini doğduğu şehir dışında sürdürmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda Adana Amerikan Kız Koleji'nde başladığı ortaöğrenimini Bursa Lisesi'nde yatılı olarak tamamlamıştır (Çevik, 2013).

Sabahat Göğüş'ün mücadeleci ve kararlı kişiliğinin izleri, öğrencilik yıllarına kadar uzanmaktadır. Adana Amerikan Kız Koleji'nde öğrenim gördüğü dönemde okul üniformalarının renklerinin Amerikan bayrağını çağrıştırdığı gerekçesiyle diğer öğrencileri örgütleyerek bu durumu protesto etmesi, onun erken yaşlardan itibaren milli kimlik ve aidiyet bilinciyle hareket ettiğini göstermektedir. Bu olay, Göğüş'ün çevresini etkileyebilen hak arama bilinci gelişmiş ve liderlik yönü güçlü bir kişilik yapısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Bulut, 2025).

Lise öğreniminin ardından Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde yükseköğrenime başlayan Göğüş, kişisel nedenlerle bu eğitimini yarıda bırakmış ve mesleki yönelimini değiştirmiştir (Bulut, 2025). Bu değişimde, Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının arkeolojiye verdiği önem ve özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün bu alandaki teşvikleri etkili olmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde arkeoloji, ulusal kimliğin tarihsel temellerini ortaya koyan stratejik bir alan olarak görülmüştür (Altunkayalıer, 2018). Fakülte numarası 18 olan Göğüş, 1935-1939 yılları arasında, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nde öğrenim görmüştür (Çadırcı vd., 2023).

Henüz öğrencilik yıllarında Gaziantep Halkevi adına Türk Tarih Kurultayı'na temsilci olarak görevlendirilmiş ve Gaziantep'te iki ay süreyle etimoloji ve eski eserler üzerine çalışmalar yürütmüştür (*Son Posta,* 1937; bkz. Ek. 8).

DTCF'den mezuniyetinin ardından Ankara'da Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde tescil üyesi olarak görev yapan Sabahat Göğüş'ün (bkz. Ek. 7) Gaziantep'e atanması, yerel talepler ile merkezi kültür politikalarının kesiştiği bir süreçte gerçekleşmiştir. 1944 yılında, dönemin Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Hamit Zübeyir Koşay'ın yönlendirmeleri doğrultusunda Gaziantep'te bir müze kurulmasına karar verilmiştir. Bu süreçte Abideler Şubesi'nde görev yapan arkeolog Sabahat Göğüş, söz konusu müzenin kuruluş çalışmalarını yürütmek üzere görevlendirilmiştir (Taşdemir, 2023).

Gaziantep'te resmi müze teşkilatı kurulmadan önce bölgede tespit edilen eserlerin bir bölümünün 1923 yılında açılan Adana Müzesi'ne taşındığı, bir kısmının ise Kendirli Kilisesi'nde faaliyet gösteren Halkevi binasında muhafaza edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, Gaziantep'te kültürel mirasın korunmasına yönelik ilk girişimlerin kurumsal bir müze çatısı altında değil, sınırlı imkanlara sahip geçici mekanlar aracılığıyla yürütüldüğünü göstermektedir. Göğüş, 1944 yılında Gaziantep Arkeoloji Müzesi'nin kuruluş sürecini üstlenerek müzecilik alanındaki kurumsal faaliyetlerine başlamıştır (Demir, 2019).

Göğüş'ün Gaziantep'e dönüşü ve yerel yönetimlerle kurduğu ilk temaslar, kültürel mirasın korunmasına ilişkin yaklaşım farklılıklarını açık biçimde ortaya koymaktadır. Göğüş'ün simgesel başarılarından biri, Gaziantep Kalesi'ni yıktırmaya çalışan belediye başkanına karşı durarak kaleyi kurtarmasıdır. Şehre geldiğinde belediye başkanının Gaziantep Kalesi'ni yıktırmaya yönelik girişiminden haberdar olan Göğüş, sahip olduğu sınırlı yetki belgesini kullanarak ve dönemin valisiyle görüşerek bu süreci durdurmaya çalışmıştır (Bulut, 2025).

Sabahat Göğüş'ün Gaziantep Müzesi'ndeki kurucu rolü, müze koleksiyonun zenginleştirilmesi, teşhir düzeninin oluşturulması ve müzenin yerel ölçekte otorite kazanması süreçlerinde de belirleyici olmuştur. Göğüş'ün girişimleri sonucunda Adana Müzesi'nde bulunan 142 ciltlik Antep Şer'iyye Mahkemesi Sicili ve bazı arkeolojik eserler Gaziantep'e geri getirilmiştir (Ergeç ve Demir, 2023).

Sabahat Göğüş, 1944 yılından 1974 yılına kadar yaklaşık otuz yıl boyunca Gaziantep Arkeoloji Müzesi müdürlüğünü sürdürmüş ve bu süre içinde kentin kültürel mirasının kurumsal düzeyde korunması, belgelenmesi ve halka aktarılması açısından belirleyici bir rol üstlenmiştir (Bulut, 2025). Gaziantep Müzesi müdürlüğünün yanı sıra bölgesel arkeolojik araştırmalarda da aktif rol üstlenmiştir.

1949 yılında Sakçagözü'nde J. Waechter başkanlığında yürütülen kısa süreli araştırmada Göğüş de yer almıştır. Göğüş, Gaziantep Kale Höyük ve Cıncıklı Höyük gibi yerel kazı alanlarında da görev almış; 1952, 1956 ve 1959 yıllarında Harran kazılarında Bakanlık temsilcisi olarak bulunmuştur. Ayrıca 1961'de J. Perrot'nun Nizip çevresindeki yüzey araştırmalarına katılmış; 1962'de ise Turlu/Şehzade Höyük kazılarında yer almıştır (Demir, 2019).

Göğüş'ün bilimsel birikimini ortaya koyan çalışmalar, büyük ölçüde Kültür ve Turizm Bakanlığı Arşivi'nde yer alan terfi etütleri aracılığıyla günümüze ulaşmıştır (Bilgen, 2019). Bu bağlamda tespit edilen beş terfi etüdü; Gaziantep Tarihine Bir Bakış (1951), The Sakça Gözü Cave Site (1954), Arzawa ve Lugga Memleketlerine Ait Bir Harita (İngilizceden çeviri, 1954), Gaziantep Müzesi'nde Bulunan Hitit Eserleri (1957) ve Cağdın Eserleri (1960) başlıklı çalışmalardan oluşmaktadır (Kuşat, 1958). Ayrıca 1946 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanan Tarih Öncesi ve Tarihi Çağların Mukayeseli Zaman Tablosu adlı çeviri eseri de onun bilimsel literatüre katkısıdır.

Bu çalışmalar, Göğüş'ün araştırma, belgeleme, çeviri ve yayın faaliyetleriyle bilimsel üretime katkı sunan bir müzeci kimliğine sahip olduğunu göstermektedir. Yerel yayınlarda yer alan Belkıs'ın Öyküsü (1990), Gaziantep Kalesi (1945), Gaziantep Kalesine Kısa Bir Bakış (1955) ve Gaziantep Tarihi Hakkında Notlar (1959) başlıklı yazıları da onun Gaziantep'in tarihi ve arkeolojik mirasını yerel kamuoyuna da aktarma çabası içindedir.

Sabahat Göğüş'ün Her Yönüyle Gaziantep'i Tanıtıyoruz: Bu Kentin Dünü ve Bugünü dergisine gönderdiği yazı, Gaziantep ve çevresindeki arkeolojik mirası bütüncül bir bölge tarihi içinde değerlendirdiğini göstermektedir. Göğüş, söz konusu yazıda Karkamış, Belkıs, Nizip-Turlu, Dülük, Keferdiz/Sakçagözü, Zincirli, Yesemek ve Tilmen Höyük gibi merkezleri ele alarak bölgenin tarih öncesi dönemlerden Hitit, Asur, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerine kadar uzanan çok katmanlı kültürel yapısına dikkat çekmiştir (Göğüş, 1963).

Göğüş'ün Karkamış'a ilişkin değerlendirmeleri, kültürel mirasın korunması meselesini de gündeme getirmektedir. Karkamış'ın 1912 yılında İngilizler tarafından kazılmaya başlandığını ve buradan çıkarılan eserlerin bir bölümünün British Museum'a götürüldüğünü belirtmesi, eski eserlerin yurt dışına taşınmasına ilişkin farkındalığını ortaya koymaktadır (Göğüş, 1963).

Göğüş'ün Belkıs, Dülük, Keferdiz/Sakçagözü, Zincirli, Yesemek ve Tilmen Höyük'e ilişkin değerlendirmeleri ise onun bölge arkeolojisini kültürler arası etkileşim ve tarihsel süreklilik bağlamında ele aldığını göstermektedir (Göğüş, 1963). Hem sahada yürüttüğü koruma pratikleri hem de Cumhuriyet'in kültürel dönüşümüne yerel düzeyde sunduğu katkılarla öncü bir figür olan Göğüş, 1995 yılında vefat etmiştir (Ergeç ve Demir, 2023).

Göğüş'ün Türk müzecilik tarihindeki yeri, özellikle Gaziantep Arkeoloji Müzesi'nin kuruluşunda ve bölgenin kültürel mirasının korunmasında üstlendiği öncü rolle belirginleşmektedir. Nitekim adının Gaziantep'in Şehitkamil ilçesinde bir caddeye verilmiş olması kent belleğinde bıraktığı kalıcı izlerle de hatırlandığını göstermektedir (Taşdemir, 2023).

Zekiye Çoruh Başak

Zekiye Çoruh Başak, 1919 yılında doğmuş; Cumhuriyet Dönemi'nde yetişen kadın arkeologlardan biri olarak İstanbul Arkeoloji Müzeleri bünyesinde görev yapmıştır. Trabzon Lisesini bitirdikten sonra yükseköğrenim amacıyla Fransa'ya gitmiştir. Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nde bir süre Profesör Charles Picard'ın arkeoloji derslerine devam etmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması, eğitimini Fransa'da tamamlamasına imkan vermemiştir. Bunun üzerine Türkiye'ye dönmüş ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'ne devam ederek 1944 yılında mezun olmuştur (*İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı,* 1962).

Başak'ın henüz öğrencilik yıllarında Nihal Ongunsu ve Reyhan Kenan Erol'la birlikte stajyer olarak katıldığı 1940-1941 Rhegion (Küçükçekmece) kazıları, dönemin genç kadın araştırmacıları için teorik bilginin pratikle buluştuğu önemli bir yetişme alanı olmuştur (Ogan ve Mansel, 1942).

Söz konusu kazıda; 1939 yılında İstanbul Üniversitesi Hititoloji ve Arkeoloji bölümlerini bitiren ve Arkeoloji Enstitüsünde Bizans uzmanı Steven Runciman'ın çevirmenliğini üstlenen (Bingöl & Kuban Tokgöz, 2022) Asistan Münire Karacalarlı (Çelebi) hafriyatla ilgilenmiştir. Kazı süreci aynı zamanda; Arkeoloji Müzesi memurlarından Seniha Moralı ve Münire Çorlu ile TTK Asbaşkanı Afet İnan'ın inceleme ziyaretleriyle dönemin kadın müzeci, akademisyen ve idareci ağını belgelemesi bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır (Ogan ve Mansel, 1942).

Öğrencilik yıllarında Rhegion ile ilk saha tecrübesini edinen Başak, İstanbul Arkeoloji Müzeleri kadrosuna dahil olduktan sonra da bu birikimini korumuş; müze bünyesinde Silahtarağa'da yürütülen ve iki sezon süren araştırmalarda bizzat görev üstlenerek müze uzmanlığının saha araştırmacılığı boyutuyla kesişimini belgelemiştir (*İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, 1962).

Başak'ın İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde görev alma sürecine ilişkin belgeler, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde müzecilik alanında uzmanlaşan kadınların karşılaştıkları kurumsal ve bürokratik koşulları göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Başak'ın Milli Eğitim Bakanlığına sunduğu dilekçede, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde açılan Klasik Arkeoloji Asistanlığına atanma talebinin 26 Mayıs 1948 tarihli ve 1522 sayılı yazıyla reddedildiği anlaşılmaktadır. Ret gerekçesi olarak ise 2919 sayılı Kanun uyarınca bu tür görevlere öncelikle mecburi hizmet yükümlülüğü bulunan kişilerin atanacağı belirtilmiştir (Başak, 1948).

Zekiye Başak, dilekçesinde bu gerekçeye itiraz ederek söz konusu kanunun esasen eğitim teşkilatında öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla çıkarıldığını, buna karşılık arkeoloji ve müzecilik gibi henüz gelişmekte olan bir meslek alanında kendi imkanlarıyla yetişmiş kişilerin dışarıda bırakılmasının doğru olmadığını ifade etmiştir. Ona göre devlete ve memlekete hizmet edebilmek için mutlaka devlet bursuyla ya da devlet imkanlarıyla yetişmiş olmak gerekli değildi. Bu noktada Başak'ın vurgusu, yalnızca kişisel bir göreve atanma talebiyle sınırlı değildir; aynı zamanda uzmanlık, liyakat ve mesleki yeterlilik temelinde kamu hizmetine katılma hakkını savunan bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Başak, dilekçesinde kendisini bu alanda hizmet etmeyi amaç edinmiş, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nde yetişmiş ve teorik bilgisini kazılara katılarak uygulamalı deneyimle desteklemiş bir uzman olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bütün bu eğitim ve mesleki gelişim sürecinde devlete mali bir yük getirmediğini özellikle belirtmektedir. Bu ifade, onun kendi mesleki kimliğini yalnızca akademik eğitim üzerinden değil, aynı zamanda saha deneyimi ve kişisel çaba üzerinden kurduğunu göstermektedir. Başak'ın "memlekete bu sahada hizmet etmek" yönündeki vurgusu, Cumhuriyet Dönemi'nin kültür politikalarıyla uyumlu biçimde arkeoloji ve müzeciliği bir kamu hizmeti alanı olarak gördüğünü ortaya koymaktadır (Başak, 1948).

Dilekçede dikkat çeken bir diğer husus, Başak'ın ret cevabını tamamen kişisel bir haksızlık olarak değil, daha önce başka bir adayın atanmasının düşünülmüş olabileceği ihtimaliyle değerlendirmesidir. Bununla birlikte kendi yetiştiği alanda memlekete hizmet

edebileceği bir görevi talep etmeyi haklı gördüğünü ifade etmektedir. Bu nedenle aynı müzede Osman Reşer'in emekliye ayrılmasıyla boşalacak ihtisas kitaplığı görevine atanmak istediğini belirtmiştir. Başak, tahsil hayatının önemli bir bölümünü bu ihtisas kitaplığında geçirdiğini, birkaç yabancı dil bilmesi sayesinde söz konusu görevde memleketi için daha verimli çalışabileceğini dile getirmiştir (Başak, 1948).

Bu başvurunun ardından Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarlığı tarafından Aziz Ogan'a gönderilen yazıda, 2919 sayılı Kanun kapsamında mecburi hizmetle yükümlü olanların durumunun, diğer adayların nitelikleri ne olursa olsun öncelikli olarak değerlendirilmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Bakanlık, Zatişleri ve Muhasebe Müdürlükleriyle yapılan görüşmeler sonucunda da aynı kanaate varıldığını bildirmiştir. Yazıda, Bakanlığın bütün teşkilatında 2919 sayılı Kanun kapsamında çalışanlara aynı uygulamanın yapıldığı ifade edilerek Zekiye Başak hakkındaki müracaatın yerine getirilememesinin iyi niyetin ötesinde mevzuattan kaynaklandığı vurgulanmıştır (Başak, 1948).

Bu dilekçe, Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların müzecilik ve arkeoloji alanlarında uzmanlık kazanma süreçlerinin her zaman doğrudan ve kesintisiz ilerlemediğini göstermesi bakımından önemlidir. Zekiye Başak örneğinde görüldüğü üzere, kadınların bu alanlarda görev alabilmeleri için yalnızca eğitimli, donanımlı ve istekli olmaları yeterli olmamış; aynı zamanda bürokratik düzenlemeler, kadro politikaları ve mevzuat hükümleri de belirleyici olmuştur. Bununla birlikte Başak'ın dilekçesindeki kararlı ve gerekçeli üslup, onun mesleki aidiyetini güçlü biçimde ortaya koymaktadır.

İlerleyen süreçte Başak'ın mücadelesi sonuç vermiş ve 1949 yılından itibaren İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde görev yapmaya başlamıştır. Zekiye Çoruh Başak'a ilişkin kurumsal kayıtlardan biri, 1950 tarihli İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı'nda yer almaktadır. Müdür Aziz Ogan dönemine ait olan yıllığın dördüncü sayısında, Arkeoloji Müzesi muhafızları arasında Zekiye Çoruh'un adına yer verilmesi, onun İstanbul Arkeoloji Müzeleri bünyesindeki görevini belgeleyen önemli bir kayıttır (*İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, 1950).

Müze Müdürü Aziz Ogan'ın 27 Nisan 1950 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Besim Kadırgan'a yazdığı şahsi ve resmi mektup, yeni kuşak uzman istihdamının kurumsal hafızadaki yansımasını anlamak bakımından büyük önem taşımaktadır. Ogan mektubunda, Zekiye Hanım'ın müzeye gerçekleştirilen tayinini

"idaremiz için mühim bir kazanç" olarak nitelendirmekte ve bu atamadan duyduğu kurumsal memnuniyeti en üst düzeyde ifade etmektedir (Ogan, 1950).

Zekiye Başak, bilimsel mesaisini yayın yapmaktan ziyade, arkeolojik buluntuların sistemli bir şekilde dosyalanmasına ve tasnifine adamıştır. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllıklarında Silahtarağa kazıları hakkında yayımlanan iki kısa raporu ile bir Eros heykelciğine ilişkin tanıtma yazısı bilinmektedir. Yakın mesai arkadaşlarının tanıklıkları, Zekiye Başak'ın mesleğinde güçlü, titiz ve dikkatli bir uzman olduğunu göstermektedir (*İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı,* 1962).

Başak, çevresine bilgi ve deneyimiyle katkı sağlayan, meslektaşlarına yardım etmekten memnuniyet duyan bir müze uzmanı olarak tanımlanmaktadır. Güzel konuşan, bildiği konulara hakim ve bilimsel titizliğiyle öne çıkan bir kişiliğe sahip olduğu belirtilmektedir. Fransızca bilmesinin yanında, Batum doğumlu olması nedeniyle Rusçayı da ana dili derecesinde iyi bildiği ifade edilmektedir. Bu çok dilli birikim, onun arkeoloji ve sanat tarihi literatürünü takip edebilmesi, yabancı kaynaklardan yararlanabilmesi ve müze çalışmalarında uluslararası bilimsel birikimle ilişki kurabilmesi açısından önem taşımaktadır (*İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı,* 1962).

1953 yılında İstanbul Arkeoloji Müzeleri Konferansları başlığı altında duyurulan programda Zekiye Başak'ın "Silahtarağa Kazısı" konulu bir konferans vereceğinin belirtilmesi, müze bünyesindeki bilimsel faaliyetlere aktif biçimde katıldığını göstermektedir. Söz konusu konferans dizisi, İstanbul Arkeoloji Müzelerinin farklı seksiyonlarında yürütülen ilmi çalışmaların hem müze mensuplarına hem de müze dışındaki ilgili meslektaşlara duyurulması, böylece ortak çalışma ve karşılıklı bilgi alışverişinin sağlanması amacıyla düzenlenmiştir. Bu çerçevede Başak'ın 17 Haziran 1953 Çarşamba günü, yeni açılan konferans salonunda saat 15.00'te "Silahtarağa Kazısı" başlıklı konuşmayı yapacak uzmanlar arasında yer alması, kazı deneyimini kurumsal bir bilimsel paylaşım ortamına taşıdığını ortaya koymaktadır ("İstanbul Arkeoloji Müzeleri konferansları," 1953).

Zekiye Başak'ın tamamlamayı planladığı ancak erken ölümü nedeniyle yayımlama imkanı bulamadığı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında Rhegion Sarayı'nda ortaya çıkarılan taban mozaikleri, Silahtarağa heykeltıraşlık eserleri, bir bronz Kybele madalyonu ve son yıllarında üzerinde çalıştığı mücevherat salonunda bulunan, Rodos kökenli altın diadem yer almaktadır (*İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı,* 1962).

Zekiye Başak'ın vefatından sonra eşi, mesleki çalışmalarıyla ilgili evrakı tasnif edilmek ve yayımlanmak üzere mesai arkadaşlarına teslim etmiştir. Özellikle Rodos'ta

bulunmuş altın diadem hakkındaki çalışmasının yayımlanmaya en uygun durumda olması nedeniyle İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı'na alınması, bilimsel emeğinin ölümünden sonra da müze yayınları aracılığıyla görünür kılınmıştır (*İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, 1962).

Arkeolojik Kazılar ve Müze Koleksiyonlarının Geliştirilmesi

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadın arkeologlar, yürüttükleri kazı ve araştırmalarla arkeolojik eserlerin ortaya çıkarılması, korunması ve müze koleksiyonlarının geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Bu kapsamda Jale İnan, Halet Çambel ve Nimet Özgüç ele alınmıştır.

Jale İnan

1914 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Jale İnan'ın bilimsel kimliği ve mesleki yönelimi, Geç Osmanlı entelektüel birikimi ile Erken Cumhuriyet'in kurumsal arkeoloji hamlelerinin kesişiminde şekillenmiştir. İnan'ın yetiştiği aile çevresi, siyaset, askeri bürokrasi, kültür ve müzecilik alanlarıyla kurduğu ilişkiler bakımından yüksek düzeyde bir kültürel sermaye sunmaktadır (İnan, 1957).

Jale İnan'ın mesleki yöneliminde en belirleyici figür ise babası Aziz Ogan'dır. Türk arkeolojisi ve müzeciliğinin kurumsallaşma sürecinde önemli bir yere sahip olan Ogan, Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki resim eğitiminin ardından Osman Hamdi Bey'in himayesinde yetişmiş; böylece Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devreden arkeoloji ve müzecilik geleneğinin önemli temsilcilerinden biri haline gelmiştir (İnan, 1957). İzmir bölgesinde eski eser müfettişliği yapması, İzmir Müzesi'nin kurucu müdürlüğünü üstlenmesi ve daha sonra İstanbul Arkeoloji Müzeleri müdürlüğüne getirilmesi, onun hem taşra müzeciliği hem de merkezi müze idaresi içinde etkili bir konum edindiğini göstermektedir (Safran ve Çiçeklitaş, 2023).

Babasının görevi dolayısıyla Efes, Milet ve Aphrodisias gibi Anadolu arkeolojisinin önemli merkezlerini erken yaşlarda görme imkanı bulan İnan, arkeolojiyi yalnızca kitaplardan öğrenilen bir bilgi alanı olarak değil, doğrudan deneyimlenen bir saha pratiği olarak tanımıştır. Bu süreçte Theodor Wiegand, Josef Keil ve Gerhart Rodenwaldt gibi dönemin önde gelen arkeologlarıyla tanışması, mesleki ilgisinin erken

yaşlardan itibaren şekillenmesine katkıda bulunmuştur (Radt, 2002). İnan'ın daha sonra babasına ilişkin kaleme aldığı metinde, okul tatillerinde müze ve kazı alanlarında geçirdiği zamanların kendisinde bıraktığı etkiyi vurgulaması, meslek seçiminin tesadüfi değil, uzun süreli bir aile ve saha deneyiminin sonucu olduğunu göstermektedir (İnan, 1957).

Çamlıca Kız Lisesi ve Erenköy Kız Lisesi'ndeki öğrenimi sırasında da babasının bilimsel gezilerine eşlik etmeyi sürdüren Jale İnan, bu erken temaslar sayesinde ilerleyen yıllarda meslektaşı olacak birçok yerli ve yabancı araştırmacıyla tanışma fırsatı bulmuştur (Çevik, 2013; İnan, 1984).

1934 yılında Alexander von Humboldt bursunu kazanarak Berlin Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü'ne kabul edilen İnan, daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin sağladığı devlet bursuyla bu eğitimini sürdürmüştür. Berlin'de, çocukluk yıllarından tanıdığı Gerhart Rodenwaldt'ın öğrencisi olması, onun klasik arkeoloji alanında güçlü bir akademik formasyon kazanmasını sağlamıştır. Bunun yanında Münih Üniversitesi'nde Ernst Buschor ve Hans Diepolder gibi dönemin önemli arkeologlarının derslerini takip etmesi, İnan'ın Avrupa arkeoloji geleneğinin yöntemsel ve kuramsal birikimiyle doğrudan temas kurmasına imkan vermiştir (Başgelen, 2014). Öğrencilik yıllarından itibaren antik heykeltıraşlık sanatına ilgi duymuş, bu alandaki uzmanlığını daha sonra yaptığı kazı, yayın ve müze çalışmalarıyla geliştirmiştir (Büyüksural, Karamağaralı, ve Demirci, 2022).

1935-1943 yılları arasında Berlin ve Münih üniversitelerinde klasik arkeoloji alanında lisans ve lisansüstü eğitimini sürdüren Jale İnan, bu süreçte akademik formasyonunu güçlü bir dilsel altyapıyla desteklemiştir. Arkeoloji literatürünü doğrudan takip edebilmek amacıyla Almancayı bireysel çabalarıyla ileri düzeyde öğrenmiş; klasik arkeoloji eğitiminin temel unsurları arasında yer alan Latince ve Eski Yunancayı ise devam ettiği üniversitelerin ders programları kapsamında edinmiştir (Safran ve Çiçeklitaş, 2023).

İnan, "Roma Sikkeleri Üzerindeki Kurban Ayinlerinin Sanat Tarihi Açısından İncelenmesi" (Kunstgeschichtliche Untersuchung der Opferhandlungen auf römischen Münzen) başlıklı doktora teziyle nümismatik, ikonografi ve sanat tarihi yöntemlerini bir araya getirmiştir (Safran ve Çiçeklitaş, 2023). Doktora derecesini tamamlayarak Türkiye'ye dönen İnan, akademik çalışmalarına İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Çağ Tarihi Kürsüsünde, dönemin önemli bilim insanlarından Clemens Emin Bosch'un asistanı olarak başlamıştır. Bu süreç, onun Avrupa'da edindiği klasik arkeoloji

formasyonunu Türkiye'deki üniversite ortamına aktardığı ilk akademik evreyi oluşturmaktadır. Kısa süre sonra Arif Müfid Mansel'in öncülüğünde İstanbul Üniversitesi bünyesinde müstakil bir Klasik Arkeoloji Kürsüsü kurulmuş; İnan da bu yeni akademik yapılanmaya geçerek Mansel'in asistanı olarak görev almıştır (Yıldırım, 1996).

Yeni kurulan Klasik Arkeoloji Kürsüsünün karşı karşıya kaldığı temel sorunlardan biri, öğrencilerin ve araştırmacıların yararlanabileceği Türkçe ders materyallerinin ve yerleşik bir terminolojik altyapının henüz yeterince oluşmamasıdır. Bu eksikliği gidermek amacıyla Arif Müfid Mansel, Jale İnan'dan klasik arkeoloji literatürünün temel başvuru eserlerinden biri olan Andreas Rumpf'ın Almanca kaleme aldığı "Yunan ve Roma Sanatı El Kitabı" adlı çalışmayı Türkçeye çevirmesini istemiştir. İnan, Batı dillerinde yerleşmiş arkeoloji ve sanat tarihi kavramlarının Türkçede henüz tam karşılıklarının bulunmadığı bir dönemde Türkçe terminolojik zeminini kurmaya yönelik önemli bir katkı sunmuştur (Başgelen, 2014).

Kürsünün bu teorik ve kurumsal yapılanma hamleleri, eş zamanlı olarak sahada yürütülen sistemli kazı stratejileriyle desteklenmiştir. Bu doğrultuda atılan adımlardan birini, Arif Müfid Mansel ile Jale İnan'ın 1946 yılında Perge antik kentinin batı nekropolünde başlattığı sistemli kazılar oluşturmaktadır. İlk dönem kazı heyetinde Aşkıdil Akarca da yer almış (Başgelen, 2011); Perge'de elde edilen bulgular Pamfilya bölgesine yönelik ilginin artmasına katkı sağlamıştır. Bu saha araştırmaları, bölgenin stratigrafik ve ünik eser zenginliğini kısa sürede gözler önüne sermiş; böylece bilimsel araştırmaların diğer merkezlere doğru genişlemesine zemin hazırlamıştır. Bu bilimsel ilgi, 1947 yılında Side'de kazıların başlatılmasını sağlamıştır (Safran ve Çiçeklitaş, 2023). Side'de başlatılan kazılara Aşkıdil Akarca da katılmıştır (Başgelen, 2011).

İnan'ın saha çalışmalarında karşılaştığı zorluklar da kadın arkeologların mesleki emeğini görünür kılması bakımından önemlidir. Side Su Yolu araştırmalarında ekibin sabah erken saatlerde yola çıktığını, akşam geç saatlere kadar çalıştığını, gece ise ölçü ve notları değerlendirdiğini belirtmiştir. Ayrıca toprak altındaki kanallarda el lambasıyla ölçü alma, çizim yapma ve fotoğraf çekme gibi zorlu çalışmalar yürüttüklerini ifade etmiştir (İnan, 1983).

İnan'ın arkeolojik veriyi yalnızca açığa çıkarmakla kalmayıp, yerinde koruma ve kamusal sergileme pratikleriyle bütünleştirme vizyonu, Side Müzesi'nin kuruluş sürecinde somut bir karşılık bulmuştur. 1955 yılından itibaren Selma ve Ragıp Devres ailesinin Side kazılarına sağladığı düzenli finansal ve lojistik destek, antik kentte bağımsız bir müze yapısının filizlenmesinde belirleyici bir unsur olmuştur. Kazılardan

elde edilen zengin buluntu envanterinin muhafazası ve teşhiri amacıyla, kısmen ayakta kalan antik hamam yapısı seçilmiş; yapının tonozlu mekanları restore edilerek işlevsel bir müze kompleksine dönüştürülmüştür. Bu kurumsal dönüşümün ilk fazı olarak müzenin üç ana salonu 14 Ekim 1962 tarihinde ziyarete açılmış, 1965 yılında ise yine Devres ailesinin katkılarıyla bir salonun daha onarımı tamamlanarak sergileme alanına dahil edilmiştir (Atik, 2002).

Türk arkeolojisinin kurumsallaşma ve profesyonelleşme sürecinde Halet Çambel ile Jale İnan'ın üstlendikleri akademik ve toplumsal roller özel bir önem taşımaktadır. Sahip oldukları teorik ve metodolojik donanımı doğrudan saha araştırmalarına, kazı organizasyonlarına, kültürel mirasın korunmasına ve alan yönetimi uygulamalarına aktarmışlardır (Gökşen, 2021; Polat, 2024b).

Bu ortak bilimsel ve kurumsal sorumluluğun örneklerinden biri, 1960'lı yılların sonunda gündeme gelen Keban Barajı bölgesindeki arkeolojik mirasın belgelenmesi ve kurtarılması çalışmalarıdır (Safran ve Çiçeklitaş, 2023). Baraj suları altında kalma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan arkeolojik alanların tespit edilmesi, belgelenmesi ve mümkün olan ölçüde korunması amacıyla başlatılan bu çalışmalar, Türkiye'de kurtarma arkeolojisi anlayışının gelişmesinde önemli bir aşama oluşturmuştur (Başgelen, 2014).

İnan, kazılar sonucunda ortaya çıkarılan mimari yapıların ve taşınabilir kültür varlıklarının korunması, konservasyonu ve restorasyonu üzerinde de titizlikle durmuştur. Side Vespasianus Çeşmesi ve Apollon Tapınağı restorasyonları kentin anıtsal mimarisini görünür kılmaya yönelik koruma anlayışının örnekleri arasında yer almaktadır. Side Tiyatrosu Onarım Projesi de yapının statik sorunlarının giderilmesini hedefleyen kapsamlı bir mühendislik ve restorasyon çalışması olarak İnan'ın koruma faaliyetleri içinde ayrı bir yere sahiptir. Bunun yanında İnan, Lyrbe/Seleukeia Antik Kenti Agora Dükkanlarının mimari onarımını gerçekleştirmiş; emekliliğinden önce ise Perge'deki Demetrios-Apollonios Takı'nın restorasyon sürecini başlatarak projeyi mimari uzmanlara devretmiştir (Atik, 2002).

Perge'de özellikle hamam ve tiyatro yapılarından çok sayıda heykel gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu yoğun heykel buluntusu, yalnızca kazı alanındaki bilimsel verileri zenginleştirmekle kalmamış; aynı zamanda müzecilik faaliyetlerini de doğrudan etkilemiştir. Perge'den çıkarılan eserlerin nicelik ve nitelik bakımından taşıdığı önem, Antalya Müzesi'nin sergileme kapasitesinin yeniden düzenlenmesini gerekli kılmış; müze, yeni buluntular için yeni salonlar açmak durumunda kalmıştır kılmış (Atik, 2002).

İnan, uluslararası kültür hukuku ve kültür varlıklarının iadesi bağlamında kültürel mirasın korunmasına yönelik Türk müzecilik tarihinin en ikonik diplomatik mücadelelerinden birini yürütmüştür. Perge kazılarında alt yarısını ortaya çıkardığı, ancak üst yarısı kaçak yollarla yurt dışına kaçırılarak Boston Güzel Sanatlar Müzesi koleksiyonuna dahil edilen "Yorgun Herakles" heykelinin peşini bırakmamıştır. Heykelin iki parçasının birbirine ait olduğunu bilimsel ve kalıpsal kanıtlarla dünya kamuoyuna ispat eden İnan, eserin Türkiye'ye iade edilerek ait olduğu topraklarda bütünleştirilmesini sağlamıştır. Bu yönüyle İnan; ulusal kültürel mirasın evrensel ölçekte korunması ve savunulması noktasında Cumhuriyet'in bilim misyonunu uluslararası arenada başarıyla temsil etmiştir (Kahraman, 2025).

İnan'ın yoğun bilimsel faaliyetleri ve bibliyografik çıktıları, özellikle Pamfilya bölgesi plastik sanatları, kataloglama çalışmaları ve kurtarma kazıları üzerindeki uzmanlığını kronolojik bir gelişimle ortaya koymaktadır. Bilimsel yayın hayatı, kürsünün terminoloji ihtiyacını karşılamak üzere Andreas Rumpf'tan çevirdiği "Yunan ve Roma Sanatı" (1949) adlı ders kitabı ve ilk saha verilerini içeren "1947 Senesi Side Kazılarına Dair Önrapor" ile "Side Agorası ve Civarındaki Binalar 1948 Yılı Kazılarına Dair Rapor" gibi ortak yazarlı monografilerle başlamıştır.

"Antalya Bölgesi Roma Devri Portreleri" (1965) , "Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor" (1966), "Side'nin Roma Devri Heykeltraşlığı" ve "Roman Sculpture in Side" (1975), "Römische und Frühbyzantinische Porträtplastik aus der Türkei (Neue Funde)" (1979), "Der Bronzetorso im Burdur-Museum aus Bubon und der Bronzekopf im J. Paul Getty Museum" (1977-1978), "Lysippos'un Sandal Bağlayan Hermes Heykeli" (1979), "Perge'de İlk Kez Rastlanan Nemesis Tipi" (1990) "Toroslar'da Bir Antik Kent: Perge" (1989), "Der 'Müde Herakles' von Perge" (1992), "Boubon Sebasteionu ve Heykelleri Üzerine Son Araştırmalar"(1994), "Toroslarda Bir Antik Kent Lyrbe-Seleukeia" (1998), "Perge'nin Roma Devri Heykeltraşlığı I-II" (2000) adlı çalışmalarını yayınlamıştır.

İnan'ın, 1975 yılında Türk Tarih Kurumu asli üyeliğine seçilmesi ("Türk Tarih Kurumu Genel Kurul Toplantısı (25 Nisan 1975)", 1975), uzun yıllara yayılan bilimsel üretiminin ve saha çalışmalarının kurumsal düzeyde tanındığını göstermektedir.

TTK üyeliğinin yanı sıra; Berlin Arkeoloji Derneği üyeliği, Alman Arkeoloji Enstitüsü (DAI) asli üyeliği, Princeton'da bulunan The Institute for Advanced Study misafir üyeliği, Avusturya Arkeoloji Enstitüsü muhabir üyeliği ve Atina Arkeoloji Kurumu şeref üyeliği gibi küresel düzeyde prestijli bilimsel kurumlarda görev almıştır.

İnan'ın evrensel arkeoloji literatürüne ve Türkiye'nin kültür mirasına sağladığı bu sürdürülebilir katkılar, Kültür Bakanlığı tarafından takdim edilen çok sayıda teşekkür plaketi ve takdirname ile de kurumsal düzeyde tescillenmiştir (Polat, 2024b).

Jale İnan'ın bilimsel saygınlığı uluslararası akademik çevrelerde de karşılık bulmuştur. Bu bağlamda İnan'ın meslek yaşamı boyunca üç kez Princeton'daki The Institute for Advanced Study bünyesine konuk üye (fellow) olarak davet edilmiştir. Burada yürüttüğü çalışmalar, İnan'ın üretimi ve uzmanlığıyla küresel bilim çevrelerinde de kabul gören bir araştırmacı olduğunu ortaya koymaktadır (Naymansoy, 2010).

İnan'ın bilimsel faaliyetleri emekliliğiyle sona ermemiştir. Üniversitedeki resmi görevinin ardından da saha araştırmalarını, restorasyon çalışmalarını ve yayın faaliyetlerini sürdürmüş; özellikle Perge ve Side başta olmak üzere yürüttüğü çalışmalarla klasik arkeoloji alanındaki üretkenliğini devam ettirmiştir (Üçsu, 2022). İnan'ın kariyeri, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadınlara açılan yükseköğretim ve bilimsel uzmanlaşma olanaklarının, sonraki yıllarda arkeoloji, müzecilik, kültürel mirası koruma ve uluslararası bilimsel temsil alanlarında kalıcı sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Halet Çambel

27 Ağustos 1916'da Berlin'de doğan ve Cumhuriyet'in ilanının ardından sekiz yaşındayken ailesiyle birlikte Türkiye'ye dönen Halet Çambel'in bilimsel ve toplumsal hamilik vizyonu, Geç Osmanlı entelektüel mirası ile Erken Cumhuriyet'in ulus-devlet inşası arasında konumlanan köklü bir aile çevresiyle doğrudan ilişkilidir (Karpınar, 2019).

Çambel'in entelektüel karakterini ve mesleki yönelimini şekillendiren kurucu figür ise babası Hasan Cemil Bey'dir. Cumhuriyet'in kurucu kadroları arasında yer alan Hasan Cemil Bey, 1935-1941 yılları arasında yürüttüğü Türk Tarih Kurumu Başkanlığı görevi; Çambel'in çocukluk ve gençlik yıllarının tarih, arkeoloji, kurumsal kimlik ve ulus-devlet inşası tartışmalarıyla iç içe geçmesini sağlamıştır (Karpınar, 2019).

Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ndeki ortaöğrenimi sırasında ağır bir rahatsızlık geçiren Halet Çambel için bu süreç, karakter yapısını şekillendiren dönüm noktası olmuştur. Hastalık sonrası bedenini güçlendirmek amacıyla yöneldiği spor; özellikle de beden eğitimi öğretmeni Alexander Nadolski rehberliğinde aldığı eskrim eğitimi, onda ömür boyu sürecek bir fiziksel dayanıklılık ve öz disiplin geliştirmiştir (Hasdemir, 2011).

Eskrim branşındaki bu istikrarlı gelişim, Çambel'i yalnızca başarılı bir sporcu yapmakla kalmamış; 1936 Berlin Olimpiyatları'na katılarak uluslararası arenada Türkiye'yi temsil eden öncü bir kadın figür haline getirmiştir (Gülen, 2016). Söz konusu olimpiyat katılımı, salt bireysel bir sportif başarı öyküsü olmanın ötesinde; erkeğin egemen olduğu bir dönemde Türk kadınının "eskrim" gibi yüksek disiplin, strateji ve zarafet gerektiren spor branşında varlık göstermesi bakımından tarihsel bir önem taşımaktadır. Öte yandan bu sportif deneyim, Çambel'in ilerleyen yıllarda arkeoloji disiplinine getireceği metodolojik titizliğin ve zorlu saha koşullarına karşı sergileyeceği fiziksel-zihinsel direncin düşünsel temellerini de açıklamaktadır.

Buna paralel olarak Çambel'in arkeolojiye yönelik tutkusu da lise müfredatının ötesine geçen bir etkileşimle filizlenmiştir. Okulun teşvik ettiği kültürel keşifler ve özellikle sanat tarihi öğretmeninin rehberliğinde İstanbul'un katmanlı dokusuna düzenlenen geziler, teorik bilginin somut mekanla birleştiği bir deneyim alanı sunmuştur (Karpınar, 2019).

Arnavutköy Amerikan Kız Koleji yıllarına dair dikkat çekici bir anekdot, Halet Çambel'in sınıf arkadaşı Mina Urgan ile İngilizce bir tiyatro oyununda sahne almasıdır. 1935 yılında öğrenciler tarafından sahneye koyulan The Misfortunes of the Archeologist (Bir Arkeoloğun Talihsizlikleri) adlı oyunda Çambel'in kendi adıyla bir arkeoloğu canlandırması, bu mesleğe duyduğu ilginin henüz lise yıllarında çevresi tarafından fark edilecek düzeyde görünür olduğunu kanıtlamaktadır. Oyunda Mina Urgan'ın ise şair ve gazeteci rolünü üstlenmesi, Cumhuriyet aydınlanmasının bu iki önemli ismin ileride yönelecekleri mesleki alanlara dair eğilimlerini göstermektedir (Sayan, 2023).

Çambel, Fransız hükümetinden kazandığı bursla 1935 yılında Paris Sorbonne Üniversitesi'ne gitmiştir. Sorbonne'da üç yıl boyunca Eski Çağ bilimleri ve arkeoloji eğitimi alarak kariyerinin metodolojik temellerini atmıştır. Ancak onun bilimsel metodolojisi, geleneksel arkeolojinin yalnızca toprak altındaki maddi kültür buluntularını tasnif eden pozitivist sınırlarıyla mahsur kalmamış; Hititçe ve Eski İbranice gibi kadim diller üzerine aldığı derinlikli filolojik eğitimle de zenginleşmiştir (Gülen, 2016).

1938 yılında lisans öğrenimini başarıyla tamamlamasının ardından Sorbonne Üniversitesi'nde doktora çalışmalarına başlayan Çambel, bu süreçte patlak veren İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı küresel lojistik ve siyasi krizler sebebiyle Fransa'ya geri dönememiş, akademik mesaisini yurt içinde sürdürmek durumunda kalmıştır. Bu zorunlu iklim, onun Türkiye'deki kurumsal akademik ağlara kalıcı olarak eklemlenmesine zemin

hazırlamış; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde, dönemin öncü bilim insanlarından Helmuth Theodor Bossert'in asistanlık görevini üstlenmesiyle sonuçlanmıştır. Bu dönemde yaşamını mimar Nail Çakırhan ile birleştiren Çambel, üniversitedeki kadro kısıtlılıkları nedeniyle bir süre Haydarpaşa Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yapmış; ancak bu idari zorunluluk onu bilimsel üretimden uzaklaştırmamıştır (Karpınar, 2019).

1945 yılında Toroslar'da gerçekleştirilen yüzey araştırmalarını yürüten Bossert başkanlığındaki heyette; Halet Çambel, Nihal Ongunsu, Muhibbe Darga ve eski Adana Müze Müdürü Yalgın yer almıştır. Ekip, Kayseri ve çevresinde bir ay süren incelemelerde Hitit Dönemine ait çok sayıda heykel, hiyeroglif yazıt ve kitabeyi fotoğraflayarak belgelemiş, sevki kabul olanları Kayseri Müzesi'ne göndermiştir (*Akşam*, 1945; Alkım, 1948). Bu veri, Halet Çambel, Nihal Ongunsu ve Muhibbe Darga gibi Cumhuriyet'in ilk nesil kadın araştırmacılarının henüz Karatepe kazıları başlamadan önce de bölgedeki yüzey taramalarında rol aldıklarını belgelemektedir (bkz. Ek. 9).

1946-1954 yılları arasında yoğun bir araştırma trafiği yürüten Çambel, Karatepe-Aslantaş kazılarıyla eş zamanlı olarak, 1948-1949 yıllarında Fransız Arkeoloji Enstitüsü idaresindeki Afyon Yazılıkaya/Midas Antik Kenti kazılarında da aktif görev almıştır (Özdoğan, 2014). Karatepe-Aslantaş'ın modern arkeoloji literatürüne kazandırılması, 1947 yılının bahar aylarında gerçekleştirilen kapsamlı araştırma gezisiyle başlamaktadır (Sayan, 2019).

1947-1948 yıllarındaki çalışma sezonlarında, Bossert başkanlığındaki uzman heyette yer alan Asistan Dr. Nihal Ongunsu, hem belgeleme ve kazı süreçlerine katılım sağlamış hem de Karatepe'nin güney çevresinde yürütülen yüzey araştırmalarında görev almıştır (Alkım, 1950). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Hamit Ongunsu'nun kızı olan ve öğrencilik yıllarında Bizans uzmanı Steven Runciman'ın "en parlak öğrencileri" arasında gösterilen Ongunsu, fakültedeki nitelikli eğitim geçmişini sahaya aktarmıştır (Bingöl, 2025).

Karatepe araştırmalarında yer alan bir diğer önemli kadın akademisyen olan Muhibbe Darga ise 1940'ta Rhegion Kazısıyla ilk kazı deneyimini yaşamıştır. 1947'den itibaren Karatepe ekibine dahil olarak hiyeroglif yazıtların epigrafik belgelenmesine katkı sağlayan Darga, bu süreçle eş zamanlı biçimde bölgesel yüzey araştırmalarına da katılmıştır. Darga; 1945'te Kayseri'de estampaj çalışmaları gerçekleştirmiş (Yavuzoğlu Atasoy, 2018), 1946'da Antalya Müzesi'ndeki kitabelerin kopyalanmasında görev

üstlenmiş (Bosch, 1948) ve 1950 yılında Bossert başkanlığındaki Enstitü heyetiyle Eğriköy Höyüğü araştırmalarında yer almıştır (Bossert, 1950).

1952'de Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne devredilen Karatepe kazıları; Bahadır Alkım başkanlığında, Bossert'in bilimsel danışmanlığı ve Halet Çambel'in kazı başkan yardımcılığıyla sürdürülmüştür (Sayan, 2019).

1957 yılı, Karatepe-Aslantaş çalışmaları için metodolojik bir kırılma ve dönüm noktası teşkil etmektedir; bu tarihten itibaren alanın tüm araştırma, koruma ve çevre düzenleme süreçlerinin yürütücülüğünü doğrudan Çambel devralmaktadır (Sayan, 2023). Çambel'in müzecilik ve koruma literatüründeki katkısı, 1958 yılında Aslantaş-Karatepe yerleşiminde somutlaşan kültürel miras yönetimi modelidir. Yoğun girişimleri ve sevk idaresiyle şekillenen ve ilerleyen süreçte Milli Park statüsüne kavuşturulan Karatepe-Aslantaş Açık Hava Müzesi, Türkiye'nin kendi türündeki ilk in-situ (yerinde) açık hava müze organizasyonunu teşkil etmektedir (Naymansoy, 2010).

Kazı ve koruma faaliyetleri, bölgedeki altyapısal, lojistik ve kamusal yetersizliklerin giderilmesinde etkin bir rol oynamıştır. Tarihi bir Roma kaptajından köye temiz su hattı çekilmesi, tarihi eser kaçakçılığını önlemek amacıyla bölgede bir koruma karakolu kurulmasının koordine edilmesi, yol ve telefon bağlantılarının sağlanmasıyla Karatepe'nin dış dünyayla ilişkisi güçlendirilmiştir (Çambel, 2010).

Sağlık alanındaki yoksunlukları gidermek adına, Eczacılar Birliği Genel Sekreterliği aracılığıyla bölgeye temel ilaçlar sağlanmış; coğrafi koşulların doğurduğu riskler dikkate alınarak Türkiye'de temini güç olan yılan serumları Fransız meslektaşların desteğiyle kazı alanına ulaştırılmıştır. Kazı kampı bünyesinde oluşturulan ve günde ortalama beş-altı hastaya hizmet veren ilk yardım birimi, basit yaralanmaların ve temel hastalıkların tedavisinde bölge halkı için kurumsal bir başvuru noktası haline gelmiştir (Çambel, 2010). Eğitim alanında ise köy çocuklarının eğitim süreçlerini ilk etapta kelimenin tam anlamıyla ağaç dallarının altında başlatan Çambel, bölgede resmi bir öğretmenin bulunmaması mazeretine teslim olmamış; kazı ve araştırma ekibinde yer alan nitelikli uzmanların çocukların ilk eğitmenleri olmasını sağlayarak köyde bir barakayı okula dönüştürmüştür (Uygur, 2019).

Projenin yerel kalkınma boyutu, bölge gençlerine yönelik marangozluk ve demircilik kursları gibi mesleki eğitim faaliyetleriyle desteklenerek kazının ihtiyaç duyduğu teknik iş gücü yerelden karşılanmıştır (Çambel, 2010). Bu sürdürülebilir modelin en radikal çıktılarından biri de kadın emeğinin ekonomik bir değer alanına dönüştürülmesi olmuştur. Kilim dokuma geleneğinin bulunduğu bölgede, endüstriyel

boyalar yerine doğal kökboyalarına dayanan üretimin yeniden canlandırılması ve bu üretimin "Karatepe Kilimi" adıyla kooperatifleşmesi, bölgedeki kadınlara doğrudan özerklik sağlayan bir gelir alanı açmıştır (Çambel, 2010).

Somut ve somut olmayan mirasın bütünlüğü ilkesi doğrultusunda proje, yalnızca Tanrıça Kubaba, Fırtına Tanrısı Tarhunzas ve hayat ağacı gibi Geç Hitit sanatının kültürlerarası etkileşimini yansıtan ikonografik kabartmaları korumakla kalmamış; bölgenin somut olmayan kültürel mirasını da tescil altına almıştır. Yaşar Kemal, Ruhi Su ve Pertev Naili Boratav gibi isimlerin entelektüel katkılarıyla; sözlü tarih ürünleri, geleneksel el sanatları ve müzikal birikim derlenmiştir. Bu kapsamda Çambel, henüz saha çalışmalarının erken döneminde derlediği "Karatepeli fıkralarını" metodolojik olarak değerlendirmesi için Boratav'a göndermiştir. Boratav, "Az Gittik Uz Gittik" adlı masal monografisinde bu fıkralardan örneklere yer vermiştir (Boratav, 2006).

Saha koşullarının ve kuruluş sancılarının mikro-tarihsel röntgenini çeken Çambel, o dönemin kurumsal yoksunluklarını ve sergilenen sivil azmi kendi ifadeleriyle şu şekilde aktarmaktadır:

"Bizler kazıya başladık. O yıllar Karatepe kuş uçmaz kervan geçmez bir yer. Tam bir yoklar yeri. Öncelikle okul yok, okuyabilen yok, para yok, pul yok... Kazıda köylüleri kullanıyoruz. Nail de köyde bir barakayı okul yaptı, çocuklara okuma yazma ve matematik öğretti. Neredeyse ellerimizle kazıyoruz" (Gökşen, 2021,s.998).

Çambel'in bilimsel ve korumacı yaklaşımının ayırt edici yönlerinden biri, benimsediği ilkeleri teorik sloganlara dönüştürmeden, sahada uygulanabilir ve anlaşılır bir çalışma pratiği haline getirmesidir. Kültür varlıklarına yaklaşımı, gösterişli kavramlardan çok, doğrudan uygulamaya dayanan bir koruma anlayışı üzerine kurulmuştur. Bu çerçevede Çambel, kültür varlıklarının yerinde ve doğal çevresiyle birlikte korunmasını önceleyen bir yaklaşım benimsemiş; bugün "kültürel peyzaj" kavramı içinde değerlendirilebilecek bu anlayışı çalışmalarında somut biçimde uygulamıştır. Aynı zamanda kültür varlıklarının korunmasını orta ve uzun vadeli bölge planlamasıyla ilişkilendirmiş; arkeolojik mirasın çevresinde yaşayan topluluklardan bağımsız değil, aksine bu topluluklarla birlikte korunması gerektiğini savunmuştur (Özdoğan, 2014).

Çambel'in bilimsel üretimi, 1940'lı yıllardan vefatına kadar uzanan süreçte Anadolu arkeolojisi, tarih öncesi araştırmaları ve özellikle Karatepe-Aslantaş kazıları etrafında şekillenmiştir. Kariyerinin ilk evresi olan 1940 ve 1950 yılları arasında Çambel Karatepe-Aslantaş'ın uluslararası keşif sürecini yönetmiştir. Bu dönemde Kurt

Bittel'in "Ön Asya: Tarih Öncesi Çağları" (1945) adlı eserini Türkçeye çevirerek terminolojik temelleri atmış, 1946 yılında ise Bossert ile yayımladığı "Karatepe: Yeni Bir Eti Harabesi" başlıklı raporla alanın bilimsel duyurusunu yapmıştır. Hemen ardından 1948 yılında Oriens dergisinde yayımlanan "Karatepe: An Archaeological Introduction to a Newly Discovered Hittite Site" makalesi ve Bossert ile Fransızca hazırladığı "Une inscription phénicienne bilingue de Karatepe" gibi çalışmalar, Karatepe'nin dünya çapındaki epigrafik önemini tescillemiştir. 1950 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü yayınlarında çıkan "Die Ausgrabungen auf dem Karatepe" çalışması ise Anadolu arkeolojisindeki gelişmeleri Batı akademik çevrelerinde kalıcı bir zemine oturtmuştur.

"Boğazköy"(1951),"Anadolu'nun Tarih Öncesinde Bugünkü Bazı Ana Sorunlar" (1964),"Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmalarının Kültür Tarihi Bakımından Önemi" (1971-1973), "The Southeast Anatolian Prehistoric Project and Its Significance for Culture History" (1974),"Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları (Prehistoric Research in Southeastern Anatolia)", (1980),"Karatepe-Aslantaş ve Domuztepe 1988 Yılı Çalışmaları"(1988),"Boğazköy","Karatepe-Aslantaş: Bir Arkeoloji Programı ve Uygulaması" (1993), "Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions: Karatepe-Aslantaş" (1999-2000), "Çok Dilli Arkeoloji Terimleri Sözlüğü" (2005), "Ben Gezginlerin Sonuncusuyum" (2009) adlı çalışmalarını yayınlamıştır.

Çambel, 1960 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde Prehistorya Kürsüsünü kurarak bu disiplinin akademik bir kürsü çatısı altında profesyonelleşmesini sağlamıştır. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ardından bilimsel faaliyetlerini bir süre Almanya'daki Saarbrücken Üniversitesi'nde konuk profesör olarak sürdürmüştür. 1963 yılında üniversiteye iade-i itibar ile dönen Çambel, Prehistorya Kürsüsü Başkanlığı görevini emekli olduğu 1984 yılına kadar kesintisiz yürütmüştür (Bozkuş, 2024).

Çambel, 1976 yılında günümüz araştırma teknolojilerinin temelini oluşturan arkeometri yöntemlerinin Türkiye'de kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır. Arkeolojik malzemelerin kimyasal, fiziksel ve jeolojik analizlerle tarihlendirilmesi ve çözümlenmesini hedefleyen bu hamle kapsamında; Çukurova, Hacettepe, İstanbul, Boğaziçi üniversiteleri ile İTÜ ve ODTÜ'nün akademik ortaklığını koordine etmiştir (Naymansoy, 2010).

Yaşamı boyunca bilimsel titizliği, yetiştirdiği öğrenciler ve kültürel mirasın korunmasına yönelik devrim niteliğindeki uygulamalarıyla uluslararası ölçekte takdir toplayan Çambel, çok sayıda prestijli ödüle layık görülmüştür (Bozkuş, 2024).

Nimet Özgüç

Nimet Dinçer, 15 Mart 1916 tarihinde Adapazarı'nda dünyaya gelmiştir. Ailesi, Balkan Savaşı'nın ardından Üsküp'ten Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Rukiye Hanım ile Osmanlı polis teşkilatında memur olarak görev yapan Şaban Fevzi Bey'dir. Dinçer, ilkokul eğitiminin ilk dört yılını Tekirdağ Büyük Kız Okulu'nda okumuştur. Babasının 1925 yılında Ankara'ya tayin olmasının ardından aile, başkente 1928 yılında tamamen taşınmıştır (Duruel, 2011).

Nimet Dinçer, yükseköğrenimine 1936 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde başlamıştır (Çadırcı vd., 2023). Başlangıçta Eskiçağ Tarihi Bölümü'ne girmiş, burada Şemsettin Günaltay ve Şevket Aziz Kansu gibi önemli isimlerin öğrencisi olmuştur. Türk edebiyatı tarihçiliğinin ilmi kurucusu ve devlet adamı olan Fuat Köprülü'nün derslerini de dışarıdan takip etmiştir. Fakülteye kısa bir süre sonra arkeoloji profesörü Hans Henning von der Osten'in gelmesiyle Arkeoloji Bölümü'ne geçiş yapmıştır. Atatürk'ün dehasıyla Nazi Almanya'sından kaçarak Türkiye'ye davet edilen dünyaca ünlü Alman bilim insanları, Nimet Dinçer'in akademik vizyonunun şekillenmesinde kurucu rol oynamıştır. Benno Landsberger, Hans Gustav Güterbock, George Rode ve Lui gibi isimlerden dersler, seminerler ve Latince-Yunanca eğitimleri almıştır (Duruel, 2011).

1937 yılında Von der Osten yönetiminde kış aylarında zorlu koşullarda Kayseri, Göreme ve Gaziantep (Kargamış, Til-Başar) seyahatlerine katılarak saha tecrübesi kazanmıştır. Aynı yıl Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleştirilen ve Atatürk'ün de bizzat tüm oturumlarını takip ettiği İkinci Türk Tarih Kongresi'ne katılmış, kongre sergisinin düzenlenmesinde görev almıştır. İlk kazı deneyimini ise 1938 yılında yine Von der Osten başkanlığında yürütülen Ankara-Çankırıkapı Roma Hamamı kazısında stajyer olarak edinmiştir (Duruel, 2011).

1940 yılında Arkeoloji Bölümü'nden mezun olan Dinçer'in akademik kariyerinin erken evresi, Türkiye'de arkeolojinin üniversite çatısı altında kurumsallaştığı tarihsel bir kesite rastlamaktadır. Remzi Oğuz Arık'ın 1942 yılında başkanlığını yürüttüğü Arkeoloji Enstitüsü bünyesinde Ekrem Akurgal doçentlik görevini sürdürürken; Nimet Dinçer ise ilmi yardımcı kadrosunda yer almıştır (Yüksel, 2019b).

1940–1941 yıllarında Samsun kazılarına (Dündartepe, Tekeköy, Kaledoruğu) katılan Dinçer, saha çalışmalarını sürdürmüştür. 1943 yılında "Anadolu Damga Mühürleri" konulu doktora tezini tamamlayarak Doktor Asistan unvanını almıştır

(Duruel, 2011). Doktorasını tamamlamasının ardından 1949 yılında doçentlik, 1958 yılında ise profesörlük unvanlarını elde ederek Protohistorya ve Eski Önasya Arkeolojisi alanında kariyer inşa etmiştir ("Kurumumuzun asil üyeliğine seçilen Prof. Dr. Nimet Özgüç hakkında Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'ın 14 Nisan 1971 tarihli Genel Kurul'da okunan takdim konuşması", 1972).

Mühürlere karşı ilgi duymasında, Landsberger'in Kültepe mühürleri üzerine yürüttüğü bir sömestrlik seminer etkili olmuştur. Mühürlerin salt birer isim taşıyan nesne olmadığını; Önasya kültür tarihinde, özellikle silindir mühürlerdeki tasvir sanatıyla efsaneleri, dini inançları, gündelik yaşamı ve toplumsal ilişkileri yansıtan çok boyutlu tarihi belgeler olduğunu savunmuştur (Duruel, 2011).

1943 yılında Ankara Bedesteninin Eti Müzesi, bugünkü adıyla Anadolu Medeniyetleri Müzesi, olarak düzenlenmesi ve ziyarete hazırlanması sürecinde Nimet Dinçer, hocası H. G. Güterbock ile aktif görev almıştır (Duruel, 2011). Bu süreç, müzecilik uygulamalarıyla da erken dönemde ilişki kurmasını sağlamıştır. Güterbock tarafından hazırlanan müzenin ilk rehber kitabını Almanca'dan Türkçe'ye çevirmesi, Erken Cumhuriyet Dönemi müzeciliğinin bilimsel tanıtım ve yayın ihtiyacına önemli bir katkı olmuştur.

Nimet Dinçer, akademik yol arkadaşı Tahsin Özgüç ile 18 Ocak 1945 tarihinde evlenmiş (Duruel, 2011) ve bu tarihten itibaren çalışmalarını Nimet Özgüç adıyla sürdürmüştür. Bu evlilik, iki araştırmacı arasında yalnızca bir hayat ortaklığı değil, aynı zamanda Türk arkeolojisine uzun yıllar yön verecek güçlü bir bilimsel iş birliği oluşturmuştur.

Nimet Özgüç'ün saha deneyimi, 1940 yılından itibaren Türk Tarih Kurumunun desteğiyle yürütülen Tekeköy, Kavak/Kaledoruğu, Dündartepe, Elbistan Karahöyük ve Altıntepe gibi kazılarda edindiği görevlerle şekillenmiştir. 1948 yılında ise Tahsin Özgüç ile Kayseri sınırlarındaki Kültepe kazılarında görev alması, Anadolu arkeolojisi içindeki konumunu daha belirgin hale getirmiştir. Kültepe'de yürütülen çalışmalar, özellikle Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Anadolu'nun yazılı tarih sürecinin aydınlatılması bakımından Türk arkeolojisinin temel araştırma alanlarından birini oluşturmuştur (Çığ, 1996; Yüksel, 2019b).

Özgüç'ün bilimsel birikimi, ilerleyen yıllarda kazı yönetimleriyle kurumsal bir nitelik kazanmıştır. 1963 yılından itibaren DTCF ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün iş birliğiyle yürütülen Acemhöyük kazılarının yönetimini üstlenmiş;

ayrıca Samsat Höyük ve Şemsiyetepe Höyüğü gibi merkezlerde gerçekleştirilen araştırmalarda da etkin rol almıştır (Alkım, 1972; Yüksel, 2019b).

Özgüç'ün Türk arkeoloji tarihindeki kurumsal ve bilimsel meşruiyeti, erken yaşlarda başlayan akademik basamakları ve bu süreçte üstlendiği uluslararası akademik misyonla yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün Muhabir Üyeliğine seçilmesinin yanı sıra, Batı Almanya'daki Saarbrücken Üniversitesi'nde konuk profesör olarak dersler vermiştir. Bununla birlikte seçkin bilim insanlarının kabul edildiği Princeton'daki "The Institute for Advanced Study" bünyesinde bir yıl boyunca araştırmalar yürütmüş, konferanslara katılarak Cumhuriyet akademisinin yetkinliğini uluslararası arenaya taşımıştır. Uzun yıllar boyunca Türk Tarih Kurumunun bilimsel faaliyetlerine hizmet eden Nimet Özgüç'ün, ürettiği bu evrensel literatür ve saha başarılarının doğal bir neticesi olarak kurumun asli üyeliğine seçilmesi, Erken Cumhuriyet Dönemi kadın bilim insanlarının kurumsal kabulü ve akademik otoritesinin tescili bakımından önemli bir gelişmedir ("Kurumumuzun asil üyeliğine seçilen Prof. Dr. Nimet Özgüç hakkında Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'ın 14 Nisan 1971 tarihli Genel Kurul'da okunan takdim konuşması", 1972).

Nimet Özgüç'ün bibliyografik çıktıları, Eski Anadolu mühür bilimindeki uzmanlığını, Kültepe, Acemhöyük ve Samsat kazılarından elde edilen buluntular ekseninde ortaya koymaktadır. Özgüç'ün bilimsel yayın hayatı, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin ortak çalışma disiplinini yansıtacak şekilde Ekrem Akurgal ve Tahsin Özgüç ile hazırladıkları "Arkeoloji Araştırmaları" (1945) monografisiyle başlamıştır.

"Artibus Asiae" (1947),"Kültepe'de Bulunan Hayvan Figürleri" (1947),"Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Karahöyük Hafriyatı Raporu 1947" (1949),"Seals from Kültepe"(1959),"Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu" (1965), "Kaniş Karumu Ib Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları"(1968), "Acemhöyük"te Bulunmuş Olan Bir Fildişi Kutu ve Bir Kurşun Figürin Kalıbı" (1976),"Acemhöyük Saraylarında Bulunmuş Olan Mühür Baskıları"(1977),"Acemhöyük"ün Eski Anadolu Sanatına Yeni Katkıları" (1979),"Sümeysat Definesi"(1986),"Samsat Mühürleri" (1987), "Samsat Kazıları 1987" (1988),"Two Seal Impressions from Kültepe and the Kırık Bayır Relief" (1986), "An Early Bronze Age Jar from Acemhöyük"(1990),"The Composite Creatures in Anatolian Art during the Period of Assyrian Trading Colonies" (1991) "The Uruk Culture at Samsat" (1992),"1988 Acemhöyük Kazıları" (1991), "Samsat: Sümeysat, Samosata, Kumaha, Hahha, Hahhum: Bir Başkent ve Kalenin Uzun Yaşamının 6000 Yıllık Döneminden Kesitler" (2009) "Acemhöyük: Silindir Mühürler ve Mühür Baskılı

Bullalar = Burushaddum: Cylinder Seals and Bullae with Cylinder Seal Impressions" (2015) adlı çalışmalarını yayınlamıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yetişen kadın akademisyenler, zamanla bilim kurumlarının idari ve mali işleyişinde de görev alarak akademik hayatın kurumsal yönlerinde etkin roller üstlenmişlerdir. Bu durumun önemli örneklerinden biri, Özgüç'ün Türk Tarih Kurumu bünyesindeki görevlerinde görülmektedir. Özgüç, 1974 yılına ait Türk Tarih Kurumu Denetleme Kurulu Raporu'nu hazırlayan ve imzalayan üyeler arasında yer almıştır. Söz konusu denetim görevi kapsamında Türk Tarih Kurumunun ve Türk Tarih Kurumu Basımevinin 1974 yılına ait bilançoları, defterleri, mali kayıtları ve harcamaları incelenmiştir. Raporda, kurumun işlemlerinin Yönetim Kurulu kararlarına ve ilgili yönetmelik hükümlerine uygun biçimde yürütüldüğü belirtilmiştir ("Türk Tarih Kurumu Genel Kurul Toplantısı (25 Nisan 1975)", 1975).

Özgüç, 1964 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü Berlin Merkez Enstitüsü asli üyeliğine seçilmiş; 1979'da Amerikan Arkeoloji Enstitüsü yabancı şeref üyesi olmuştur. 1995 yılında Türk Tarih Kurumu ve Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü tarafından şeref üyeliğine layık görülmüş, 1996 yılında ise Türkiye Bilimler Akademisi şeref üyeliğine kabul edilmiştir (Duruel, 2011).

Nimet Özgüç'ün arkeoloji alanındaki çalışmaları, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde temelleri atılan bilim ve eğitim politikalarının sonraki kuşak kadın araştırmacılar üzerindeki etkisini somutlaştırmaktadır. Kazı başkanlığı ve bilimsel yayın faaliyetleri, kadın arkeologların arkeolojik mirasın belgelenmesi, korunması ve yorumlanması süreçlerinde de kurucu roller üstlenebildiğini ortaya koymaktadır.

Müzeciliğin Akademik ve Bilimsel Altyapısına Katkı Sağlayan Kadınlar

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadın akademisyenler, arkeoloji, sanat tarihi, antropoloji ve nümismatik gibi alanlarda yürüttükleri bilimsel çalışmalarla müzeciliğin akademik altyapısının gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu kapsamda Katharina Otto-Dorn, Sabahat Atlan, Mükerrem Usman Anabolu ve Seniha Tunakan ele alınmıştır.

Katharina Otto-Dorn

Erken Cumhuriyet Dönemi ile başlayan ve 1950'li yıllarda ivme kazanan Türkiye'deki Türk-İslam sanatı ve arkeolojisi çalışmalarının kurumsallaşma sürecinde, Alman sanat tarihçisi Katharina Otto-Dorn, disiplinin metodolojik ve akademik omurgasını inşa eden aktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır (Arık, 2007). Ankara 5. Noterliği tarafından hazırlanan 11 Mart 1955 tarihli resmi sözleşme kayıtlarında "Alman Uyruklu Dr. Katharina Maria Otto Geb Dorn" olarak geçen araştırmacı resmi belgelere göre 5 Mart 1908 tarihinde Wiesbaden'de dünyaya gelmiş ve yükseköğrenimini Viyana Üniversitesi Sanat Tarihi Enstitüsü'nde tamamlamıştır. Dönemin akademik arşiv belgelerinde "Käthe Dorn" adıyla kayıtlı olan Otto-Dorn, 10 Kasım 1933 tarihinde "Das sassanidische Silbergeschirr und seine Sinnbilder" (Sasani Gümüş Eşyaları ve Sembolleri) başlıklı teziyle doktor unvanını almıştır (Bilici, 2023).

Alman sanat tarihçisi ve müzeci Ernst Kühnel'in yönlendirmesiyle akademik rotasını tamamen İslam sanatına çeviren Katharina Otto-Dorn, 1934 yılında Berlin Devlet Müzesi'nin İslam Sanatı Bölümü'nde gönüllü araştırmacı (stajyer) olarak çalışmaya başlamıştır. Bu kurumsal tecrübenin hemen ardından, 1935 baharında henüz 26 yaşındayken Budapeşte üzerinden trenle İstanbul'a gelmiştir. Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından kendisine sağlanan kısa vadeli bir sözleşmeyle İznik seramikleri üzerine çalışmakla görevlendirilmiştir (Gierlichs, 2001). Ancak kentin zengin kültürel mirasıyla kurduğu ilk fiili temas, Ayasofya Müzesi avlusunda yürütülen kazılarda açığa çıkarılan seramik buluntular üzerinden gerçekleşmiştir (*Cumhuriyet*,1935; bkz. Ek. 10). Ayasofya'daki bu pratik deneyimin ardından enstitü bünyesinde İznik seramiklerine yönelik araştırmalarını derinleştiren Otto-Dorn, bu sürecin ürünü olan "Das Islamische İznik" (1941) adlı çalışmasını yayınlamıştır (Aslanapa, 1985).

Theresa Goell ile Nemrut Dağı/Kahta ve Alfons Maria Schneider ile Adana-Antakya yüzey araştırmaları gibi sahaya dayalı erken dönem pratikleri, onun Anadolu'nun kültürel katmanlarına yönelik arkeolojik nosyonunu belirlemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Heidelberg Üniversitesi'nde İslam sanatı ve Hint-İslam minyatürleri dersleri vermiştir (Arık, 2007).

1953 yılı itibarıyla Heidelberg Üniversitesi'nde Ausserplanmässig (görevlendirmeli) doçent kadrosunda akademik mesaisini sürdüren Otto-Dorn'un, DTCF Profesörler Kurulu'nun 2 Aralık 1953 tarihli ve 44/289 sayılı oturumunda yapılan oylamada, 25 kurul üyesinin 24'ünün nitelikli çoğunluk oyuyla Sanat Tarihi ve Türk

Sanatı Kürsüsü Profesörlüğüne seçilmesi Türkiye'deki kurumsal pozisyonunu resmiyete kazandırmıştır (Aslanapa, 1985). Otto-Dorn'un bu kadroya atanması, sadece kürsünün metodolojik altyapısını kurmakla kalmamış; kendisinin Türk ve İslam Sanatları Tarihi alanında Türkiye'de profesörlük unvanı alan ilk kadın akademisyen olmasını sağlamıştır (Bilici, 2023).

1951-1958 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde görev yapan meslektaşı Kurt Erdmann, 1959 yılında Birinci Uluslararası Türk Sanatı Kongresi vesilesiyle kaleme aldığı bir mektupta, Otto-Dorn'un odasının önünde kümelenen yoğun öğrenci kitlesini şaşkınlık ve hayranlıkla müşahede ettiğini aktarmıştır **(**Bilici, 2023; Gierlichs, 2001).

Yetiştirdiği nitelikli öğrenci kuşağıyla Türkiye'deki sanat tarihi ekolünü doğrudan şekillendiren Otto-Dorn, "Östlicher Einfluss auf eine Gruppe iranischer Silberschalen" (1935), "Die Islamischen Bauinschriften von Kahta" (1939), "Die Isa Bey Moschee in Ephesus" (1950), "Figurendarstellung im Islam" (1950), "Osmanische Ornamentale Wandmalerei" (1950), "Islamische Denkmäler Kilikiens" (1952), "Religiöse Kunst des Islam" (1954), "Moschee" (1954), "Bericht über die Grabung im islamischen Rusafa" (1954-55; 1955), "Der Mihrab der Arslan Hane Moschee in Ankara" (1956), "Grabung im Umayyadischen Rusafa" (1957), "Eine Seldschukische Silberschale / Bir Selçuk Gümüş Kasesi" (1957), "Türkische Keramik" (1957), "Seldschukische Holz Säulenmoscheen in Kleinasien" (1959), "Türkische Grabsteine mit Figurenreliefs aus Kleinasien" (1959), "Der Seldschukische Moscheebau in Kleinasien" (1962), "Türkisch-Islamisches Bildgut in den Figurenreliefs von Achtamar" (1963), "Darstellungen des Turco-Chinesischen Tierzyklus in der islamischen Kunst" (1963), "Keramikfunde aus dem Mittelalter aus der frühosmanischen Zeit" (1963) "Die Kunst des Islam" (1964), "Die Seldschuken in Anatolien" (1965), "Türkische Kunst in Kleinasien" (1965-66), "Bericht über die Grabung in Kobadabad" (1966; 1969),"Die Ulu Dschami in Sivrihisar" (1967), "Die menschliche Figurendarstellung auf den Fliesen von Kobadabad" (1969) ,"Nachleben Byzantinischer Traditionen in der Moschee Murad's II in Edirne" (1972), "The Art of Ceramics" (1973) "Figural Stone Reliefs on Seljuk Sacred Architecture in Anatolia" (1980) adlı çalışmalarını yayınlamıştır.

Otto-Dorn'un Türk sanatı ve özellikle Anadolu Selçuklu sanatındaki önemli bilimsel hamlesi, Konya-Beyşehir Gölü kıyısında yer alan ünlü Selçuklu saray yerleşkesi Kubadabad'da 1965 yılında başlattığı arkeolojik kazılar olmuştur. O döneme kadar planı ve mimari plastiği net olarak saptanmış Selçuklu saray külliyesi olan bu görkemli anıtlar topluluğu; çini figürleri, duvar resimleri ve mekan kurgusuyla bilimsel bir düzenle gün

yüzüne çıkarılmıştır (Arık, 2000; Arık, 2007; Bilici, 2023). Bu sistemli saha araştırmaları sırasında in-situ olarak gün yüzüne çıkarılan, ikonografik ve estetik açıdan öneme sahip figürlü Selçuklu çinileri, liderliğinde yürütülen belgeleme çalışmalarıyla bilim dünyasına tanıtılmıştır (Arık, 2000). Bugün Konya Karatay Medresesi (Çini Eserler Müzesi) başta olmak üzere, Orta Çağ Türk çini sanatının müzelerdeki bilimsel teşhir ve düzeni, doğrudan Otto-Dorn'un geliştirdiği ikonografik ve mimari yerleşim yöntemine dayanmaktadır (Arık, 2000; Otto-Dorn, 1966; Öney, 1987).

1966 yılında Los Angeles California Üniversitesi'ne (UCLA) davet edilerek burada bir İslam Sanatı Tarihi Kürsüsü kurmakla görevlendirilmiştir. 1977 yılındaki emekliliğine kadar bu kurumda öğretim üyeliği faaliyetlerini sürdürmüş, kariyerini uluslararası alanda devam ettirmiştir. Emeklilik döneminde de Berkeley ve Viyana üniversitelerinde dersler veren Otto-Dorn, 4 Nisan 1999'daki vefatına kadar Türk sanatının uluslararası düzeyde tanınması ve bilimsel bir çerçevede ele alınması yönündeki çalışmalarına katkı sunmaya devam etmiştir (Aslanapa, 1985; Bilici, 2023).

Sabahat Atlan

Sabahat Atlan, Türkiye'de Eski Çağ tarihi ve nümismatik disiplinlerinin kurumsallaşma sürecinde yetişen ilk kuşak kadın bilim insanlarından biridir. Atlan, 31 Aralık 1913 tarihinde Emine Hanım ile Mehmet Fuat Bey'in kızı olarak Selanik'te dünyaya gelmiştir. Lozan Antlaşması sonrasında gerçekleşen nüfus mübadelesiyle ailesi Türkiye'ye göç etmiş ve Balıkesir'in Ayvalık ilçesine yerleşmiştir. Çocukluk yıllarını Ayvalık'ta geçiren Atlan, ilkokul öğrenimini burada tamamlamıştır. Ailesinin daha sonra İstanbul'a taşınması üzerine Erenköy Kız Lisesi'ne devam etmiş ve 1931 yılında bu okuldan mezun olmuştur (Tekin, 2009).

Lise eğitiminin ardından Atlan, Darülfünun bünyesindeki Yüksek Muallim Mektebi'ne kabul edilmiştir. Bu kuruma kabul edilen öğrenciler, bir yandan öğretmenlik mesleğine yönelik eğitim alırken diğer yandan alan derslerini Edebiyat Fakültesi'nde takip etmekteydiler. Atlan da bu sistem içinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Zümresinde öğrenim görmüştür. 1935-1936 öğretim yılında Tarih Zümresinden mezun olan Atlan, 27 Eylül 1935 ile 1 Nisan 1936 tarihleri arasında Ankara Erkek Lisesi'nde stajyer tarih öğretmeni olarak görev yapmıştır (Tekin, 2009).

Lisans eğitiminin ardından Atlan, Maarif Vekaleti tarafından açılan yurt dışı sınavını kazanmış ve 1936 yılında arkeoloji ile Ön Asya dilleri alanlarında eğitim görmek üzere Almanya'ya gönderilmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve savaş koşullarının ağırlaşması nedeniyle eğitimini tamamlayamadan Türkiye'ye dönmek zorunda kalmıştır (Tekin, 2009).

Atlan'ın akademik gelişimi, 1933 Üniversite Reformu sonrasında İstanbul Üniversitesi'nde oluşan yeni bilimsel ortam ve bu ortamda görev alan yabancı uzmanların etkisiyle şekillenmiştir. Özellikle Almanya'dan Türkiye'ye gelen Clemens Emin Bosch'un İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki nümismatik çalışmaları ve daha sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde verdiği dersler, Atlan'ın uzmanlık alanının oluşmasında belirleyici olmuştur. Atlan, Bosch'un öğrencisi olarak yetişmiş ve akademide bulunduğu süre içinde yetiştirdiği tek doktora öğrencisi olmuştur (Tütüncü, Akgönül, ve Köker, 2020).

Atlan'ın "Küçük Asya'da Basılmış Sikkeler Üzerinde Afrodit" başlıklı doktora tezi, nümismatik alanındaki bilimsel yönelimini ortaya koyan ilk önemli çalışmasıdır. Sabahat Atlan'ın akademik çizgisi, özellikle Side ve Pamphylia bölgesi sikkeleri üzerine yoğunlaşmasıyla belirginleşmiştir. 1951 yılında sunduğu "Side'nin Gümüş Meskukat Darbı" başlıklı doçentlik tezi, Side sikkeleri konusundaki uzmanlığını derinleştirmiş; 1952 yılında doçent unvanını almasını sağlamıştır. Bosch'un vefatından sonra İstanbul Üniversitesi Eski Çağ Tarihi Kürsüsünde nümismatik eğitiminin devamlılığını sağlayan isimlerden biri olmuştur (Tütüncü vd., 2020). Bu dönemde yürüttüğü dersler arasında "Roma Cumhuriyet Tarihi", "Roma İmparatorluk Tarihi", "Grek Sikkeleri" ve "Roma Sikkeleri" yer almaktadır. Bu dersler, Atlan'ın hem Roma tarihi hem de nümismatik alanındaki uzmanlığını kürsü müfredatına taşıdığını göstermektedir (Tekin, 2009).

Atlan'ın akademik çalışmaları özellikle Pamphylia bölgesi ve Side sikkeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda hazırladığı "Pamphylia Bölgesindeki Side Şehri'nin MÖ V. ve IV. Yüzyıllarda Basmış Olduğu Gümüş Sikkeler Üzerinde İncelemeler" başlıklı profesörlük takdim tezi, onun Side nümismatiği konusundaki uzmanlığını ortaya koyan önemli bir çalışmadır. Atlan, bu çalışmasını başarıyla savunmasının ardından 21 Ocak 1964 tarihinde Profesörler Kurulu kararıyla profesörlüğe yükseltilmiştir (Tekin, 2009).

Atlan'ın 1964 yılında sunduğu "Pamphylia Bölgesindeki Side Şehri'nin MÖ V. ve IV. Yüzyıllarda Basmış Olduğu Gümüş Sikkeler Üzerinde İncelemeler" başlıklı

profesörlük takdim tezi (Tütüncü vd., 2020) bölgesel sikke darbı, ikonografi, tarihsel kronoloji ve kent kimliği arasındaki ilişkileri incelemiştir.

Sabahat Atlan'ın bilimsel kimliği, müze, üniversite ve kazı alanları arasında kurulan ilişkinin somut bir örneğidir. Bosch'un İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde edindiği koleksiyon ve kataloglama deneyiminin üniversiteye taşınması, Atlan'ın akademik formasyonunda belirleyici olmuş; Atlan ise bu birikimi doktora, doçentlik ve profesörlük çalışmalarında geliştirerek nümismatik geleneğin sürekliliğini sağlamıştır.

1960'lı yıllar Atlan'ın hem bireysel bilimsel üretiminde hem de kurumsal arkeoloji projelerinde nümismatik uzmanlığını aktif şekilde sahaya yansıttığı dönem olmuştur. Atlan, bir yandan Side gümüş sikkeleri üzerine gerçekleştirdiği kapsamlı araştırmalarını yayına dönüştürmüş; diğer yandan Arif Müfid Mansel başkanlığında yürütülen Side kazılarına katılarak bu sistematik saha araştırmalarında ele geçen sikke buluntularının tasnif, teşhis ve envanter çalışmalarını yürütmüştür (Tekin, 2009). Müze, kazı alanı ve üniversite kürsüsü arasındaki bu ilişki, Atlan'ın ürettiği akademik bilginin saha verileriyle beslenmesini sağlamıştır.

Bir diğer kurumsal katkılarından biri de kürsüde yeni bir uzman kuşağın yetişmesinde belirleyici olmuştur. Nezahat Baydur'un "Attaleia Sikkeleri" konulu doktora tezini yönetmiştir (Tekin, 2009).

Atlan, toplumsal ve bilimsel iş birliği zeminlerinde de öncü roller üstlenmiştir. Bu doğrultuda, 1968 yılında kurulan ve Türkiye'de bu disiplinin sivil ve akademik paydaşlarını bir araya getirmeyi amaçlayan Türk Nümismatik Derneği'nin 22 kurucu üyesi arasında yer almıştır (Türk Nümismatik Derneği, t.y.).

Atlan'ın akademik üretimi, Türkiye'de nümismatik, Eski Çağ tarihi ve arkeoloji disiplinlerinin gelişimiyle yakından ilişkilidir. Atlan'ın bilimsel çalışmaları incelendiğinde, ilk aşamada Clemens Emin Bosch'un Almanca eserlerini Türkçeye kazandırdığı; daha sonraki yıllarda ise özellikle Side, Pamphylia ve Küçük Asya sikkeleri üzerine özgün araştırmalar yaptığı görülmektedir.

Erken dönem çalışmaları arasında Bosch'un Roma ve Helenizm tarihiyle ilgili eserlerinin çevirileri önemli yer tutar. 1940 yılında Bosch'un "Roma Tarihinin Anahatları. I. Kısım: Cumhuriyet" adlı eserini, 1943 yılında ise "Helenizm Tarihinin Anahatları. II. Kısım: Roma İmparatorluğu'na Katıldıkları Tarihe Kadar Helenizm Devletleri" başlıklı çalışmasını Türkçeye çevirmiştir. Bunun yanı sıra Bosch'un "Bitinya Tetkikleri I. Kısım, "Antalya Bölgesinde Araştırmalar I. Antalya Kitabeleri" ve Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler" adlı çalışmalarını da Türkçeye kazandırmıştır.

Atlan'ın özgün bilimsel çalışmaları ise özellikle Küçük Asya ve Side sikkeleri üzerinde yoğunlaşmıştır."Eine in Side geprägte lykische Münze" (1958), "Küçük Asya Şehir Sikkeleri Üzerinde Büyük İskender Tasvirleri" (1961), "Eski Çağ Ankara'sında Aphrodite Kültü / Der Aphroditekult von Ankara im Altertum" (1966), "Side'nin MÖ V. ve IV. Yüzyıl Sikkeleri Üzerinde Araştırmalar / Untersuchungen über die sidetischen Münzen des V. und IV. Jahrhundert v. Chr." (1967) "Side'de Basılmış İskender Tipli Sikkeler / Die in Side geprägten Münzen mit Alexandertypen" (1967), "Die Münzen der Stadt Side mit sidetischen Aufschriften" (1968) "Side'de Basılan Amyntas Sikkeleri / Die Münzprägung des Amyntas in Side" (1975), "1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler" (1976), "Numismatik" (1978) adlı çalışmalarını yayınlamıştır.

Bu yayınlar bütünü değerlendirildiğinde Sabahat Atlan'ın, Türkiye'de nümismatik disiplininin gelişiminde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Atlan, Bosch'un eserlerini Türkçeye aktararak Eski Çağ tarihi ve epigrafi literatürünün yaygınlaşmasına katkı sağlamış; özgün araştırmalarıyla özellikle Side ve Pamphylia sikkeleri üzerine uzmanlaşmıştır.

Mükerrem Usman Anabolu

Mükerrem Usman Anabolu, Cumhuriyet Dönemi'nde yetişen; klasik arkeoloji, mimarlık tarihi, nümismatik ve müze koleksiyonları üzerine gerçekleştirdiği araştırmalarla bu alanların kurumsallaşmasına katkı sunan öncü kadın akademisyenler arasında yer almaktadır. 10 Mayıs 1924 tarihinde İstanbul Kanlıca 'da doğan Anabolu, ilk, orta ve lise öğrenimini 1931-1941 yılları arasında İstanbul'da tamamlamıştır. Yükseköğrenimine 1941-1945 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde başlayan araştırmacı, eğitimine ilk olarak Tarih Bölümü'nde adım atmış, ancak daha sonra esas ilgi alanı olan arkeolojiye yönelmiştir (Baykan, 2021).

Anabolu, yükseköğrenimi esnasında Arif Müfid Mansel, Kurt Bittel, Clemens Emin Bosch ve Helmuth Theodor Bossert gibi Türk arkeoloji literatürünün önemli isimlerinin tedrisatından geçmiş; eş zamanlı olarak Prof. Dr. Paolo Verzone'nin asistanlık görevini üstlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarının getirdiği dönemsel koşullar altında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Kürsüsü bünyesinde "Yunan ve Roma Sanatında Ok Atan Eros Figürleri" başlıklı lisans tezini müdafaa ederek mezun olmuştur (Şahin, 2022). Anabolu'nun öğrencilik ve akademik kariyeri boyunca İngilizce,

Fransızca, Almanca ve İtalyanca dillerine literatür ölçeğinde vakıf olması; yerel kaynak bağımlılığını aşarak uluslararası yazını doğrudan takip edebilen, çok dilli ve evrensel bir araştırmacı kimliği inşa etmesine olanak tanımıştır (Aktüel Arkeoloji, t.y.).

Anabolu'nun kendi ifadeleri, Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde yükseköğretim kurumlarının sınırlı kadro imkanlarını ve araştırmacının Klasik Arkeoloji formasyonundan Mimarlık Tarihi disiplinine geçişinin arka planını belgelemesi bakımından kıymetlidir. 1945 yılında lisans eğitimini tamamlamasının ardından iki yıl boyunca kadrosuz asistan olarak görev yapan araştırmacı, o dönemde Türkiye genelinde arkeoloji eğitimi veren yegane kurumların İstanbul ve Ankara üniversiteleri ile sınırlı olması ve bu kurumlarda kadro boşluğunun bulunmaması nedeniyle ciddi bir akademik tıkanıklık yaşandığını belirtmektedir. Bu süreçte, İstanbul Teknik Üniversitesi bünyesindeki Mimarlık Tarihi Kürsüsünde açılan asistanlık sınavına dahil olan Anabolu, gerçekleştirilen imtihanı birincilikle kazanarak kuruma kabul edilmiştir. Bu kurumsal geçiş, onun mesleki yaşamının en uzun soluklu dönemini teşkil edecek olan ve yaklaşık 26,5 yıl süren İTÜ Mimarlık Kürsüsündeki akademik mesaisinin başlangıcını oluşturmuştur. İTÜ'deki hocalık dönemi boyunca, kendi eğitim hayatında edindiği usta-çırak geleneğini ve metodolojik disiplini sürdürmeye gayret eden Anabolu, pedagojik yaklaşımının merkezine saha tecrübesini yerleştirmiştir. Kurumsal ve bütçesel imkanlar dahilinde öğrencilerini azami ölçüde arazi çalışmalarına ve saha incelemelerine yönlendirmeye çalışan araştırmacı, teorik mimarlık tarihi eğitimini pratik ve yerinde gözlem metotlarıyla destekleyerek yeni kuşakların yetişmesinde öncü bir rol oynamıştır (Aktüel Arkeoloji, t.y.).

1947-1973 yılları arasındaki uzun dönemde İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Kürsüsü kadrosunda görev alan Anabolu bu süreçte Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat ve Mimarlık Fakültesi'nde de dersler yürütmüştür. Akademik uzmanlık derecelerini disiplinler arası bir zeminde şekillendiren Anabolu, doktora çalışmasını Clemens Emin Bosch'un danışmanlığında yürüttüğü "Mimarlık Tasvirleri Bulunan Anadolu Sikkeleri" başlıklı tez çalışmasıyla 1949 yılında tamamlayarak nümismatik ve mimarlık tarihi alanındaki yetkinliğini belgelemiştir (Baykan, 2021).

Mükerrem Usman Anabolu'nun kendi anlatımları, Erken Cumhuriyet Dönemi arkeolojik saha çalışmalarının dönemsel koşullarını, iş gücü organizasyonunu ve uluslararası akademik iş birliklerinin arka planını aydınlatması bakımından birinci elden kaynak niteliğindedir. Anabolu, öğrencilik yıllarının İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği

sosyo-ekonomik ve lojistik kısıtlamalara denk gelmesi sebebiyle sahaya çıkamadığını, ancak asistanlık dönemiyle birlikte yoğun bir arazi tecrübesi edindiğini belirtmektedir (Aktüel Arkeoloji, t.y.). Anabolu'nun akademik kariyerinde en uzun soluklu mesai harcadığı saha faaliyeti Side kazıları olmuştur. 1946 yılından itibaren Arif Müfid Mansel başkanlığında sevk ve idare edilen Side kazılarına dokuz sezon boyunca aktif olarak katılım sağlamıştır (Şahin, 2022).

Side kazılarının yanı sıra araştırmacının kariyerinde iz bırakan bir diğer saha faaliyeti, İstanbul Teknik Üniversitesi'nden hocası olan İtalyan mimarlık tarihçisi Paolo Verzone başkanlığında yürütülen Hierapolis kazılarıdır. Anabolu, İtalya'dan gelerek İTÜ Mimarlık Tarihi kadrosunda görev alan Verzone ile iki yıl boyunca yoğun bir mesai paylaştıklarını, ortak bilimsel inceleme gezileri düzenlediklerini ve hocasının ders metinlerinin Türkçe tercümelerini bizzat üstlendiğini aktarmaktadır. İletişim zeminini ortak dil olan Fransızca üzerinden kuran ve yabancı bir bilim insanının kurumsal ve operasyonel adaptasyon süreçlerini yöneten Anabolu, bu süreçte kurulan profesyonel yakınlığın dilsel bir kazanıma da dönüştüğünü ve İtalyanca diline bu vesileyle aşinalık kazandığını ifade etmektedir. Bu akademik ve kişisel dostluk bağı, Anabolu'nun İtalya'daki araştırma süreçlerine de doğrudan yansımış; Verzone'nin sağladığı referans mektupları ve kurduğu uluslararası bilimsel çevre sayesinde araştırmacı, İtalya'da kaynak erişimi ve saha incelemeleri bakımından verimli akademik çalışmalar gerçekleştirme imkanı bulmuştur (Aktüel Arkeoloji, t.y.).

1974 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'ndeki görevinden ayrılarak İzmir'e taşınmıştır. Doğup büyüdüğü, akademik formasyonunu kazandığı ve uzun yıllar mesleki faaliyetlerini sürdürdüğü İstanbul'dan ayrılma kararı, kendisine yöneltilen kurumsal teklif doğrultusunda kısa sürede şekillenmiştir. Gerekli hazırlıkların tamamlanmasının ardından İzmir'e geçen Anabolu, burada ilk olarak o dönemde Ege Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Fakültesi bünyesinde faaliyet gösteren Mühendislik Mimarlık Akademisi'nin Mimarlık Bölümü kadrosuna atanmıştır. Söz konusu akademinin daha sonra Güzel Sanatlar Fakültesi'ne dönüştürülmesiyle birlikte, Anabolu'nun kadrosu da bu yeni fakülte bünyesine aktarılmıştır (Şahin, 2022).

Anabolu'nun Ege Üniversitesi çatısı altındaki kurumsal kuruculuk rolü, 1976 yılında Sosyal Bilimler Fakültesi'nin kurulmasıyla daha belirgin bir nitelik kazanmıştır. Yeni fakülte bünyesinde oluşturulan Tarih-Coğrafya ve Arkeoloji Bölümü'nün başkanlığını üstlenen Anabolu, aynı yıl içinde 1962'de kurulmuş olan Arkeoloji Enstitüsü'nün de bu fakülteye bağlanması üzerine enstitünün yöneticiliğine getirilmiştir.

Kurumsal yapılanmanın ilerlemesi ve disiplin alanlarının daha belirgin biçimde ayrışması sonucunda, söz konusu akademik birim 1979 yılında bağımsız bir Arkeoloji Bölümü statüsüne kavuşmuştur. Mükerrem Usman Anabolu, kuruluş ve yapılanma süreçlerinde etkin rol üstlendiği bu bölümde, 1991 yılındaki resmi emekliliğine kadar profesörlük görevini ve idari sorumluluklarını kesintisiz biçimde sürdürmüştür (Şahin, 2022).

Mükerrem Usman Anabolu'nun 1948 ile 2003 yılları arasına yayılan akademik üretimleri, içeriksel ve metodolojik çeşitliliği bakımından Klasik Arkeoloji, Mimarlık Tarihi, Nümismatik ve Müzecilik literatüründe geniş bir yer tutmaktadır. "İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Beş Adet Figürlü Yunan Vazosu" (1948), "Mut'ta Bulunmuş Olan Roma Devri Lahitleri" (1949), "İkonium Sikkeleri" (1951), "Konya Müzesi'nde bulunan Yunan Lekythos'u" (1952), "Some Interesting Byzantine Capitals" (1955), "Antik Devir Küçük Asya Evleri" (1958), "Antik Devir Küçük Asya Evleri" (1958), "Thrakia Bosphoros'u yani İstanbul Boğazı'nda Mısır İlahları Kültü" (1960), "Euromos (Ayaklı) Tapınağı" (1964), "Geç Hitit Çağı Malatya'sı Aslantepe" (1964), "Issız Bir Adacığın Koynunda Uyuyan Antik Şehir. Kedreai (Cedrae)" (1965), "Aizanoi (Çavdarhisar) Tapınağı" (1966), "Kappadokia Komana'sındaki Mezar Anıtı" (1967), "Vaktiyle 'Petronium' (St. Pierre Kalesi) Adıyla Anılmakta Olan Bodrum Kalesi'ndeki Gotik Şapel" (1968), "Küçük Asya'da Bulunan Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları" (1970), "Küçük Asya'da Bulunan İlk İmparator Kültü Tapınakları" (1970), "Trabzon'da Bulunan Bizans Çağı Yapıları" (1970), "Kyniken (Balkıs)'den Birkaç Yeni Buluntu" (1970), "Nemrut" (1973) "Afyonkarahisar Müzesi'ndeki İlginç Kabartma" (1979), "Yayınlanmamış Olan Birkaç Arslan Heykeli" (1979), "Bornova Köşkleri" (1980), "Eski Çağ Anadolu'sunda Sütunlu Caddeler" (1981), "Hierapolis'te Bulunan Kharoneion ve Plutonion" (1988), "Olympos Dağı Eteklerindeki Prusa (Bursa) Sikkesindeki Therme ile İlişkili Olarak" (1995), "Yunan ve Roma Mimarlığı" (1996), "İstanbul ve Anadolu'daki Roma İmparatorluk Dönemi Mimarlık Yapıtları" (2001), "Antik Çağ'da Et ve Balık Pazarları" (2003) adlı çalışmalarını yayınlamıştır.

1982 yılında Prof. Dr. Gönül Öney ve Prof. Dr. Şakir Çakmak ile kurumun bilimsel çıktılarını ulusal ve uluslararası ölçekte dolaşıma sokmayı hedefleyen "Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi"nin kurucu heyeti içerisinde yer almıştır. İlk etapta bu isimle yayın hayatına başlayan 1994 yılından itibaren ise "Sanat Tarihi Dergisi" adı altında neşredilerek günümüze kadar kesintisiz bir biçimde ulaşan bu süreli yayın, Anabolu ve

çağdaşı uzmanların Türkiye'deki sanat tarihi ve arkeoloji yazınına kazandırdığı metodolojik ve kurumsal temellerin önemli bir göstergesidir (Sanat Tarihi Dergisi, t.y.).

Anabolu'nun kurumsal hareketliliği, emeklilik sonrasındaki dönemde de kesintiye uğramayarak taşra üniversitelerinin akademik yapılanma süreçlerine doğrudan yansımıştır. Bu doğrultuda 1995-2001 yılları arasında Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü kadrosunda görev alarak nümismatik, klasik arkeoloji ve mimarlık tarihi alanlarındaki birikimini yeni kuşaklara aktarmayı sürdürmüştür (Şahin, 2022).

Anabolu; kuruluş süreçlerini ve idaresini yürüttüğü akademik bölümler ile enstitüler vasıtasıyla müzeciliğin ihtiyaç duyduğu uzman insan kaynağını yetiştirecek kurumsal altyapıyı hazırlamış; temellerini attığı hakemli dergi kanalıyla da bu uzmanların müze koleksiyonları üzerine ürettiği bilimsel verileri dolaşıma sokacak kalıcı bir hafıza mekanizması inşa etmiştir.

Seniha Tunakan

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin kurumsal antropoloji, prehistorya ve saha araştırmaları vizyonunun şekillenmesinde rol üstlenen Seniha Tunakan, 1908 yılında İstanbul'da, Bulgaristan'dan göç eden Hüsnü ve Sadriye çiftinin ilk evladı olarak dünyaya gelmiştir. İstanbul Üniversitesi'nde biyoloji eğitimi almış ve 1934 yılında buradan mezun olmuştur (Münüsoğlu, 2010).

Mezuniyetinin hemen ardından, Şevket Aziz Kansu tarafından Türk Antropoloji Enstitüsü'ne araştırma asistanı olarak kabul edilmesi (Maksudyan, 2023), Tunakan'ın profesyonel bilimsel kariyerinin ilk resmi ve kurumsal basamağını oluşturmuştur. Enstitüde geçirdiği iki yıllık asistanlık evresinde Kansu'nun yürüttüğü geniş ölçekli araştırma projelerinin mutfağında aktif rol alan Tunakan, bu kurumsal iş birliğini ortak imzalı iki anıtsal makaleyle belgelemiştir.

İki bilim insanının ortak imzasını taşıyan ve 1934 tarihli enstitü dergisinde neşredilen ilk bilimsel çıktı, "Betimleyici Özellikler ile Kafatası Morfolojisi Arasındaki Korelasyon Üzerine Bir İnceleme" başlığıyla morfolojik ve istatistiki bir analizdir. Bu yayının hemen ardılı niteliğinde olan ve 1935'te okuyucuyla buluşan ikinci ortak makale ise "Türk İskeletinin Antropolojik İncelemesine Katkı I: Kürek Kemiği" adını taşımaktadır. 1934 Soyadı Kanunu'nun ardından her iki bilim insanı da öz adlarına "kan"

kökünden türeyen soyadları eklemişlerdir. Tunakan'ın tercih ettiği ve kelime anlamıyla "Tuna kanı" bağına işaret eden bu soyadı (Maksudyan, 2023), aynı zamanda ailesinin Balkanlar/Bulgaristan kökenli muhaceret geçmişine yapılan tarihsel bir atıftır.

Tunakan'ın akademik serüveninde uluslararası evre, 1936 yılında Şevket Aziz Kansu'nun kurumsal referansı ve yönlendirmesiyle katıldığı üniversiteler arası bilimsel yarışmayı kazanmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Bu başarı, araştırmacının antropolojik uzmanlığını küresel ölçeğe taşıması için dönemin en prestijli kurumu olan Kaiser Wilhelm Antropoloji, İnsan Genetiği ve Öjeni Enstitüsü'nün (KWI-A) kapılarını aralamıştır (Maksudyan, 2023).

Seniha Tunakan, 1937 yaz döneminde Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin'in Matematik ve Doğa Bilimleri Fakültesi'ne resmi kaydını yaptırarak antropoloji, etnoloji ve prehistorya kürsülerinde akademik formasyonunu derinleştirmiştir. Doktora çalışmalarının kuramsal ve pratik zeminini ise 1938–1939 kış sömestrinde doğrudan KWI-A bünyesinde inşa etmeye başlamıştır. İstanbul Üniversitesi'ndeki asistanlık yıllarında yürüttüğü osteometrik ölçümler, insan kemiği analizleri ve paleoantropolojik pratiklerin aksine; Berlin'deki doktora süreci, Profesör Kurt Gottschaldt'ın yönetimindeki Kalıtımsal Psikoloji Bölümü bünyesinde şekillenmiş ve Gottschaldt araştırmacının resmi tez danışmanlığını üstlenmiştir (Maksudyan, 2023). Bu durum, Erken Cumhuriyet Dönemi kadın bilim insanlarının yurt dışı eğitimlerinde sadece mevcut bilgilerini tekrarlamadıklarını aksine dönemin en güncel ve farklı alt disiplinlerine (kalıtımsal psikoloji gibi) hızla uyum sağlayarak çok yönlü birer uzman kimliği kazandıklarını göstermesi bakımından önemli bir örnektir.

1941 yılında yurda dönüşünün ardından Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Enstitüsü'nde profesyonel mesaisine başlayan Tunakan, enstitü müdürü Şevket Aziz Kansu'nun kurucu ekibine dahil olmuştur. Burada laboratuvar ve envanter çalışmalarının metodolojik temelini oluşturan kemik ölçümü ve kafatası ölçümü derslerinin yürütücülüğünü üstlenerek, sahada elde edilen insan kalıntılarının bilimsel standartlarda tasnif edilmesini sağlayacak yeni nesil uzman kadroları yetiştirmeye başlamıştır (Münüsoğlu, 2010).

Anadolu'nun farklı arkeolojik kazı alanlarından ve stratigrafik kesitlerinden enstitü laboratuvarına sevk edilen iskelet serilerini Aziz Kansu ile incelemiştir. Başarıyla yürüttüğü bu tasnif, restorasyon ve laboratuvar mutfağı çalışmalarının bir neticesi olarak Tunakan, 1945 yılında Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü'nde "Doçent" unvanını alarak kurumsal statüsünü pekiştirmiştir (Maksudyan, 2023).

Tunakan'ın literatüre ve üniversite eğitimine sunduğu katkılardan biri, 24 Ekim-7 Kasım 1947 tarihleri arasında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü adına düzenlediği ve bizzat raporlaştırdığı Göller Bölgesi ile Antalya çevresini kapsayan öğretim gezisidir. Şevket Aziz Kansu'nun 1944 yılındaki ilk araştırmalarını metodolojik olarak genişletmeyi amaçlayan bu bilimsel seyahatte Tunakan; öğrencileri pratik sahayla buluşturmuş, 1937'de Louis tarafından fark edilen ve Kansu'nun sondajlarıyla zenginleşen Baladız mezolitik istasyonundaki ilk yerinde incelemeleri ve Bozanönü mağaralarındaki Üst Paleolitik kültür katmanlarının tahlilini sevk ve idare etmiştir. Tunakan, Antalya'daki Karain Mağarası'nda üç gün süren yoğun stratigrafi kazısının başında yer almıştır. Bu süreçte bulunan iki tarihi iskeletten birinin enstitüye nakline öncülük etmiştir (Tunakan, 1948).

Seniha Tunakan'ın literatüre sunduğu katkılardan biri Şevket Aziz Kansu ile ortak imzasını taşıyan 1945 tarihli "Türk Tarih Kurumu Alacahöyük Kazılarında (1936-1944) Bakır Çağı Yerleşme Katlarından Çıkarılan İskeletlerin Antropolojik İncelenmesi" başlıklı anıtsal monografidir. Hemen ardından 1947 yılında "1937-39 Yıllarında Eskişehir'de Yazılı Kaya'da Yapılan Kazıda Çıkarılmış Olan Frik Çağına Ait Kafalarının Antropolojik İncelenmesi" isimli ortak araştırma yayınlanmıştır.

1948 tarihinde neşredilen "Karaoğlan Höyüğünden Çıkarılan Eti, Frik ve Klasik Devir İskeletlerinin Antropolojik İncelenmesi" çalışması ve bu çalışmanın Fransızca geniş özeti niteliğindeki "Etude Anthropologique des Squelettes Datant des Epoques Hittite et Phrygienne et de L'Age Classique, Provenant des Fouilles du Höyük de Karaoğlan" metni ile uluslararası bir boyut kazanmıştır. 1949 tarihli "Türk Tarih Kurumu Alacahöyük Kazılarında Şimdiye kadar Çıkarılan İskeletler Üzerinde Yapılan İncelemelerin Bibliyografyası" çalışması, dağınık haldeki antropolojik envanteri ve laboratuvar kayıtlarını sistematik bir kılavuza dönüştürmüştür.

1951 yılında Tunakan, bu kez Muzaffer Süleyman Şenyürek ile bir araya gelerek "Şeyh Höyük İskeletleri" üzerine disiplinler arası bir tahlil yürütmüş ve Anadolu'nun biyolojik mirasının haritalandırılmasına devam etmiştir. 1964 tarihinde "Bodrum-Dirmil Kazısı İskeletleri", 1965'te "Türk Tarih Kurumu Adına, 1964 Yazında, Alacahöyük'te Yapılan Kazıda Çıkarılan İki Eski Bronz Çağı İskeletinin İncelenmesi" ve 1969 yılında "Malatya-Aslantepe İskeletleri" çalışmasını yayınlamıştır.

Tunakan'ın sahadaki ve laboratuvardaki mesaisi; kadın araştırmacıların Cumhuriyet Dönemi antropoloji ve prehistorya koleksiyonlarının belgelenmesinde, ham

verilerin akademik yayına dönüştürülmesinde ve kurumsal bilgi birikimine düzenli materyal sağlanmasında üstlendikleri teknik ve bilimsel katkıyı belgelemektedir.

Cumhuriyet'in Tarih ve Kültür Politikalarına Katkı Sağlayan Öncü Kadın

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde tarih ve kültür politikalarının şekillenmesine katkı sağlayan Afet İnan, bilimsel ve kurumsal çalışmalarıyla dönemin kültürel yapılanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu başlık altında Afet İnan'ın söz konusu süreçteki çalışmaları ele alınmıştır.

Afet İnan

1908 yılında dünyaya gelen Afet İnan; ilk öğrenim aşamalarını Eskişehir, Ankara ve Biga gibi Anadolu'nun farklı merkezlerinde tamamlamasının ardından, 1925 yılında Bursa Kız Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuştur. İnan'ın yaşamındaki ve kariyerindeki kırılma noktası, Mustafa Kemal Atatürk'ün 11 Ekim 1925 tarihindeki İzmir yurt gezisi esnasında bir okul ziyaretinde kendisiyle karşılaşmasıyla gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, genç öğretmenin mesleki durumu ve geleceğiyle yakından ilgilenmiştir (Tarlakazan, 2006).

Eğitimini ileri bir safhaya taşıma ve yabancı dil öğrenme ideali taşıyan Afet İnan'ın bu talebi doğrultusunda Atatürk, ailesiyle görüşerek kendisini dil eğitimi almak üzere 1925-1927 yılları arasında İsviçre'nin Lozan kentine göndermiştir. Yurt dışı eğitiminin ardından dil becerilerini pekiştirmek amacıyla 1928-1929 yıllarında İstanbul'daki Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi'nde öğrenimine devam eden İnan, ortaöğrenim tarih öğretmenliği sınavlarında başarı göstererek mesleki yetkinlik belgesi almaya hak kazanmıştır. Bu tescilin neticesinde 1929-1930 döneminde Ankara Musiki Öğretmen Okulu'na Tarih ve Yurt Bilgisi öğretmeni olarak atanmıştır (Duman ve Payaslı, 2018; Tarlakazan, 2006).

Afet İnan'ın akademik kimliği, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde tarih, yurttaşlık, antropoloji ve kadın hakları alanlarında şekillenen çok yönlü bir düşünsel çevre içinde gelişmiştir. Cumhuriyet'in yeni bir ulusal kimlik ve tarih bilinci oluşturma çabaları, İnan'ın bilimsel yöneliminde belirleyici olmuş; özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün

yakın çalışma çevresinde yer alması, tarih yazımı ve kültür politikaları alanındaki faaliyetlerini doğrudan etkilemiştir (Meşe, 2012).

Bu bağlamda Afet İnan'ın katkılarından biri, Erken Cumhuriyet'in ulusal tarih anlayışının şekillenmesinde üstlendiği roldür. 1930 yılında "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı eserin yayımlanması ve 1931 yılında yeni tarih ders kitaplarının hazırlanmasıyla kuramsal çerçevesi belirginleşen Türk Tarih Tezi, Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde tarih, arkeoloji, antropoloji ve dil çalışmalarıyla desteklenmeye çalışılmıştır (Yetim ve Çirçir, 2025).

14 Ekim 1935 tarihinde Cenevre'de öğrenim görmek üzere görevlendirilen Afet İnan, Cenevre Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Bilimler Fakültesinin yakın çağ ve modern tarih bölümünde İsviçreli antropolog Eugene Pittard'ın öğrencisi olmuştur. Cenevre'deki akademik çalışmalarını sürdürdüğü sırada, 9 Ocak 1936 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün de katılımıyla açılan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılış töreninde önemli bir görev üstlenmiştir. Fakültenin ilk akademik derslerinden biri olan "Tarihe Giriş" başlıklı sunumu gerçekleştirmiştir. Bu simgesel açılış dersinin ardından İnan, Cenevre'ye dönerek doktora öncesi akademik çalışmalarını sürdürmüş ve tarihçilik formasyonunu derinleştirmiştir (Duman ve Payaslı, 2018; Erbaş, 2016).

Erken yaşlardan itibaren Cumhuriyet'in ulusal tarih çalışmalarının merkezinde yer alan İnan, 1939 yılında doktora çalışmalarını tamamlamıştır. Akademik birikimi ve bilimsel çalışmaları doğrultusunda 1942 yılında doçentlik unvanını almış, 1950 yılında profesörlük kadrosuna atanarak öne çıkan kadın figürlerinden biri haline gelmiştir (Duman ve Payaslı, 2018; Tarlakazan, 2006).

İnan, Cenevre Üniversitesi'ndeki lisansüstü eğitim döneminde tarihsel ekonomi, prehistorya, dilbilim, bilimsel metodoloji, siyasi kurumlar tarihi, fiziki antropoloji, sosyoloji ve coğrafya gibi farklı alanlara yönelmiştir. İnan'ın bu çok yönlü formasyonu, Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih yazımını rasyonel, bilimsel ve pozitif verilere dayalı bir zeminde kurma hedefiyle de uyum göstermektedir (Özkaya ve Payaslı, 2021; Çetinkaya, 2023).

Afet İnan, TTK ve TDK gibi Cumhuriyet'in temel kültür kurumlarıyla olan yakın ilişkilerinin yanı sıra özellikle kadın hakları ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına kurumsal bir zemin kazandırmak amacıyla Kadın Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu'nun kuruluşuna öncülük etmiş ve bu yapının 1954-1956 ile 1958-1959 dönemlerinde başkanlık görevini yürütmüştür (Özkan Dinç, 1989). UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu

Üyeliği yapmış, Türk Tarih Kurumu Temsilcisi olarak uluslararası alanda ülkesini temsil etmiş ve aynı zamanda Türk Tarih Kurumu bünyesinde uzun yıllar asbaşkanlık makamında bulunarak kurumsal hafızanın inşasında merkezi bir figür olmuştur (Uzun, 2017).

İnan, Türk tarihinin yalnızca yazılı kaynaklar üzerinden değil, arkeolojik buluntular ve bilimsel verilerle de incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu anlayış doğrultusunda, Türk Tarih Kurumu tüzüğüne ülke genelinde arkeolojik kazılar yapılması ve bu kazıların bilimsel raporlarla yayımlanması yönünde maddeler eklenmesine katkı sağlamıştır (Duman ve Payaslı, 2018).

Bu kararların ardından Türk Tarih Kurumu bütçesinden arkeolojik kazılar için özel bir ödenek ayrılmış ve dönemin Müze Müdürü Hamdi Zübeyir Koşay'a Çorum Alacahöyük'te kazı yapılması önerilmiştir. Böylece Alacahöyük'te Cumhuriyet Dönemi'nin ilk milli kazılarından biri başlatılmıştır. Afet İnan, dönemin Kültür Bakanı Saffet Arıkan ve teknik heyetle birlikte kazı alanını ziyaret etmiş; buluntuları yerinde incelemiştir (Duman ve Payaslı, 2018).

İnan, TTK'nın 1937 ile 1943 yılları arasındaki arkeolojik faaliyetlerini özetlediği raporunda, hafriyat çalışmalarını tarih devirlerinin karanlık noktalarını aydınlatmanın temel aracı ve kurumun ana gayelerinden biri olarak tanımlamıştır. Atatürk'ün yakın ilgi ve teşvikiyle başlayan, ardından İnönü'nün himaye ve direktifleriyle sürdürülen bu sistematik çalışmalar, yedi yıllık bir kesitte Anadolu genelinde yaygınlaştırılmıştır. İnan'ın sunduğu verilere göre, bu dönemde ara vermeksizin sürdürülen Alacahöyük, Çankırıkapı ve Karaoğlan kazıları başta olmak üzere toplam 17 farklı bölgede hafriyat, 12 noktada sondaj, 3 ihbarlı sahada kurtarma çalışması yürütülmüş ve 6 ayrı bölgede geniş çaplı tarihi-arkeolojik tetkikler gerçekleştirilmiştir (İnan, 1944).

İnan'ın bibliyografyasında,"Vatandaş için Medeni Bilgiler" (1930), "Atatürk Hakkında Konferanslar" (1946), "Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi" (1947), "Atatürk'ten Hatıralar" (1950), "Türk Amirali Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri"(1954),"Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti" (1956), "Mimar Koca Sinan" (1956), "Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler"(1959), "Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları" (1969), "Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi" (1973), "Cumhuriyetin 50. Yılı için Köylerimiz"(1978) "Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları" (1983) gibi çalışmalar yer almaktadır (Özkaya ve Payaslı, 2021).

Afet İnan'ın akademik üretkenliği, kadınların toplumsal konumuna ilişkin düşünsel ve pratik çabalarıyla da bütünleşmiştir. 1930'lu yıllardan itibaren kadınların

eğitim, kamusal yaşam ve mesleki alanlarda daha görünür ve etkin bir konuma ulaşması yönünde çalışmalar yürüten İnan, bu meseleyi Cumhuriyet'in modernleşme projesinin temel unsurlarından biri olarak ele almıştır. Bu yaklaşımın uluslararası düzeydeki önemli örneklerinden biri, 1962 yılında UNESCO bünyesinde yayımlanan The Emancipation of the Turkish Woman başlıklı çalışmasıdır (Özkaya ve Payaslı, 2021).

15 Nisan 1942 tarihli ve 4204 sayılı Kanun'la DTCF'ye bağlı bir enstitü olarak kurulan Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) (bkz. Ek. 11), İnan'ın 1961-1977 yılları arasındaki müdürlüğü döneminde Cumhuriyet tarihçiliğinin kurumsallaşması yönünde önemli adımlar atmıştır (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, t.y.). Bu dönemde enstitü bünyesinde sorumluluklar üstlenen Nimet Arsan (Unan), 1939-1942 yılları arasında DTCF Arkeoloji Zümresi'nde ilmi yardımcı olarak görev yapmış (Çadırcı vd., 2023); ardından TİTE bünyesinde kütüphane ve arşiv memurluğu ile müdür yardımcılığı makamlarında bulunmuştur. Arsan'ın Türk akademi dünyasına sunduğu değerli hizmet, Atatürk'e ait konuşma, beyanat ve belgelerin sistematik biçimde bir araya getirilmesi projesi kapsamında gerçekleşmiştir. TİTE Müdürü Afet İnan, 1964 yılında basılan Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri dördüncü cildin takdim yazısında, normal şartlarda kolektif bir mesai gerektiren bu zorlu sürecin Nimet Arsan'ın çabalarıyla yürütüldüğünü açıkça ifade etmiştir (Bolat, 2024).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların yükseköğretime yönlendirilmesi ve ulusal tarih vizyonu doğrultusunda yetiştirilmesinde İnan'ın bireysel ve kurumsal rehberliği önemli bir yere sahiptir. İnan, lise öğretmenliği sürecinde başarılı kadın öğrencilerin yeni kurulan akademik yapılara kazandırılmasına katkı sağlamıştır. Bu rehberlik rolünün örneklerinden biri, Nimet Dinçer'in Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne giriş sürecinde görülmektedir (Duruel, 2011).

Dinçer'in hatıralarına göre, lise son sınıfta öğrenim gördüğü sırada tarih öğretmeni olan Afet İnan, öğrencilerine Macaristan'da ziraat eğitimi almak üzere sağlanan bir burs imkanından söz etmiştir. Bu bursa ilgi duyan öğrencilerden biri olan Dinçer, başlangıçta eğitim hayatını bu doğrultuda sürdürmeyi düşünmüştür. Ancak Afet İnan, Dinçer'i daha farklı bir akademik yöne sevk etmiş ve Mustafa Kemal Atatürk'ün himayesinde Ankara'da açılması planlanan yeni fakültenin önemini kendisine özellikle vurgulamıştır. İnan, Atatürk'ün dil, tarih ve kültür çalışmalarına verdiği önemi hatırlatarak Dinçer'e geleceğini bu yeni akademik kurum ve disiplinler çerçevesinde şekillendirmesini tavsiye etmiştir (Duruel, 2011). Daha sonra Nimet Özgüç adıyla tanınacak olan Dinçer, Cumhuriyet'in ilk kuşak arkeologları arasında yer alarak Anadolu

arkeolojisinin gelişimine önemli katkılarda bulunmuş kadın bilim insanlarından biri olmuştur. İnan, bireysel rehberliğiyle genç kadınların yükseköğretime katılımını desteklemiş ve Cumhuriyet'in bilimsel kadrolarının oluşumuna doğrudan katkıda bulunmuştur. Nimet Dinçer'in DTCF'ye yönlendirilme süreci, bu bakımdan Afet İnan'ın öğretmen, aydın ve kurucu kadın figür olarak üstlendiği mentorluk işlevini somut biçimde ortaya koymaktadır.

İnan, 1973 yılında Ankara Üniversitesi DTCF bünyesinde modern Türkiye'nin tarihsel süreçlerinin bilimsel bir zeminde incelenmesini amaçlayan "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kürsüsünün kurulmasına öncülük ederek disiplinin akademik meşruiyet kazanmasında rol oynamıştır. 1960 ile 1977 yılları arasında Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü görevini başarıyla sevk ve idare etmiş; bu uzun soluklu idari ve bilimsel mesainin ardından 1977 yılında emekliliğe ayrılmıştır (Özkaya ve Payaslı, 2021).

Afet İnan'ın Nimet Özgüç ile kurduğu ilişki ise Cumhuriyet akademisinde kadın araştırmacılar arasındaki kuşaklararası rehberliğin dikkat çekici örneklerinden biridir. İnan, yalnızca lise ve üniversite yıllarında değil, Özgüç'ün mesleki yaşamında da destekleyici bir konumda olmuş; 1950 yılında Kültepe kazılarını yerinde ziyaret ederek Nimet Özgüç'ün çalışmalarını yakından izlemiştir. Özellikle buluntuların korunması, müzeye kazandırılması ve çivi yazılı tabletlerin değerlendirilmesine gösterdiği ilgi, kuramsal tarihçilik ile saha arkeolojisi arasında bağ kuran yaklaşımını yansıtmaktadır (Duruel, 2011).

BÖLÜM 6

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiş ve bu sonuçlara dayalı önerilere yer verilmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların Türk müzeciliğinin gelişimine sağladıkları katkılar bütüncül bir çerçevede ele alınmıştır.

Sonuçlar

Bu araştırma kapsamında incelenen kadın uzmanların faaliyetleri yalnızca bireysel başarı öyküleri olarak değil, Cumhuriyet'in kültürel modernleşme politikalarının kurumsal aktörleri olarak değerlendirilmiştir ve araştırma, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların Türk müzeciliğinin gelişimindeki rollerini tarihsel belgeler ışığında inceleyerek geleneksel tarih yazımında yeterince görünür olmayan kadın uzmanların kurumsal, bilimsel ve kültürel katkılarını ortaya koymuştur. Araştırma bulguları, kadınların yalnızca müzelerde görev yapan uzmanlar olmadığını; aynı zamanda Cumhuriyet'in kültürel modernleşme politikalarının uygulanmasında ve Türk müzeciliğinin kurumsallaşmasında etkin rol üstlenen kurucu aktörler olduğunu göstermektedir.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan süreç, kadınların eğitim, kamusal yaşam ve mesleki alanlardaki görünürlüğünün aşamalı olarak arttığı bir dönüşüm dönemidir. Osmanlı modernleşmesi içinde kadınlara yönelik eğitim imkanları genişlemeye başlamış; ancak bu gelişmeler çoğu zaman sınırlı, kademeli ve denetimli bir yapı içinde ilerlemiştir. Kadınların toplumsal konumu bir yandan modernleşme düşüncesiyle yeniden şekillenirken diğer yandan geleneksel ve ataerkil sınırlar varlığını sürdürmüştür.

Kadın eğitiminin kurumsallaşması, ilerleyen yıllarda kadınların farklı meslek alanlarına yönelmesi bakımından önemli bir temel oluşturmuştur. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e aktarılan kadın eğitim mirası; müzecilik, arkeoloji, antropoloji, sanat tarihi ve tarih gibi alanlarda görev alacak kadın uzmanların yetişmesine katkı sağlamıştır.

Cumhuriyet modernleşmesinin temel amaçlarından biri, ulusal kültürün ve tarihsel belleğin bilimsel yöntemlerle yeniden değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda tarih, filoloji, arkeoloji, antropoloji, etnografya, sanat tarihi gibi alanlar yeni devletin kültür politikaları içinde önemli bir yer edinmiştir. Üniversite kürsüleri, müzeler, kazılar, arşivler ve laboratuvarlar, Anadolu'nun tarihsel mirasını araştıran, koruyan ve topluma aktaran kurumlar olarak gelişmiştir. Kadın araştırmacıların bu kurumlarda görev alması, Cumhuriyet'in bilim ve kültür alanındaki dönüşümünün kadınlar açısından somut sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Araştırmada ele alınan kadın müzeci, arkeolog ve araştırmacıların yaşam öyküleri incelendiğinde bu kişilerin önemli bir kısmının eğitime değer veren, kültürel açıdan bilinçli ya da sosyo-ekonomik bakımdan görece avantajlı aile çevrelerinden geldikleri görülmektedir. Bu durum, kadınların erken yaşlardan itibaren nitelikli eğitim alabilmelerinde yabancı dil öğrenmelerinde yükseköğretime yönelmelerinde ve kültür kurumlarında görev alabilecek donanıma ulaşmalarında aile desteğinin önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Dolayısıyla kadınların müzecilik, arkeoloji, antropoloji, sanat tarihi ve kültürel miras alanlarında görünür hale gelmeleri yalnızca bireysel çaba ve Cumhuriyet'in sunduğu kurumsal imkanlarla açıklanmamalıdır. Bu süreçte ailelerin eğitim anlayışı, kültürel sermayesi ve kız çocuklarının öğrenimine verdikleri destek de belirleyici olmuştur. İncelenen kadınların başarıları bir yandan Cumhuriyet'in kadınlara açtığı yeni kamusal ve bilimsel alanları gösterirken diğer yandan bu alanlara erişimin başlangıçta daha çok eğitimli, bilinçli ve destekleyici aile ortamlarından gelen kadınlar için mümkün olabildiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 2

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kadın Uzmanların Türk Müzeciliğine Katkıları ve Temel Özellikleri

Tema	Ortak Bulgular
Eğitim ve Uzmanlaşma	Büyük bölümü Cumhuriyet'in yükseköğretim kurumlarında yetişmiş veya yurt dışında uzmanlık eğitimi almıştır.
Kurumsal Görevler	Müzelerde, üniversitelerde, kazı ekiplerinde ve kültür kurumlarında görev almışlardır.
Bilimsel Katkılar	Katalog hazırlama, yayın üretme, araştırma yürütme ve akademik çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.
Koleksiyon Yönetimi	Envanterleme, belgeleme, koruma, sergileme ve koleksiyon geliştirme süreçlerinde aktif rol üstlenmişlerdir.
Kültürel Mirasın Korunması	Arkeolojik kazılar, eserlerin belgelenmesi ve korunmasına yönelik çalışmalar yürütmüşlerdir.
Cumhuriyet Modernleşmesi	Cumhuriyet'in kültür ve eğitim politikalarının uygulanmasına katkı sağlayan öncü kadın uzmanlar olmuşlardır.
Müzeciliğin Kurumsallaşması	Türk müzeciliğinin bilimsel ve kurumsal altyapısının oluşmasına doğrudan katkı sağlamışlardır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde müzecilik alanında görev alan kadın uzmanların mesleki faaliyetleri incelendiğinde (bkz. Tablo 2), her birinin farklı kurumlarda ve uzmanlık alanlarında çalışmış olmasına karşın Türk müzeciliğinin gelişimine yönelik ortak katkılar sundukları görülmektedir. Bu katkılar yalnızca bireysel mesleki başarılar olarak değil; Cumhuriyet'in kültür politikalarının uygulanması, müzelerin kurumsallaşması, bilimsel bilgi üretimi ve kültürel mirasın korunması süreçlerinin bütüncül bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda yukarıdaki tabloda, araştırma kapsamında incelenen kadın uzmanların ortak özellikleri ve Türk müzeciliğine sağladıkları temel katkılar karşılaştırmalı olarak özetlenmiştir. Böylece biyografik incelemelerden elde edilen bulgular ortak temalar altında bir araya getirilerek araştırmanın genel değerlendirmesi ortaya konulmaktadır.

Erken Cumhuriyet Dönemi, müzeciliğin ve ilişkili bilim dallarının Türkiye'de henüz yeni yeni kurumsallaştığı bir evredir. O dönemin toplumsal koşullarında kız çocuklarının eğitime ve meslek hayatına katılım bakımından daha dezavantajlı olduğu düşünüldüğünde kültür kurumlarında yadsınamayacak sayıda kadın uzman görev almıştır. Bu kadın uzmanlar; koleksiyonların düzenlenmesi, eserlerin korunması, envanter ve katalog çalışmalarının geliştirilmesi süreçlerinde doğrudan rol oynamışlardır. Bu nedenle kadınların müzecilikteki varlığı niceliksel bir başarının ötesinde, disiplinin kuruluş sürecine doğrudan yön veren kurucu bir emek biçimidir.

Müze depolarında, arşivlerde, laboratuvarlarda ve kazı alanlarında yürütülen bu çalışmalar, Türkiye'de müzeciliğin bilimsel bir uzmanlık alanı haline gelmesine önemli katkılar sağlamıştır. Seniha Sami Moralı, müzede kadın çalışanların ve arkeoloji kürsüsünün henüz bulunmadığı bir dönemde görev alması bakımından öncü bir örnektir. Yabancı dil bilgisi sayesinde çeviri faaliyetlerinde bulunması, Cumhuriyet'in Batılılaşma vizyonu doğrultusunda yürütülen Batı dillerindeki klasik eserlerin Türkçeye kazandırılması süreciyle de ilişkilidir. Bu yönüyle Moralı, sahip olduğu entelektüel donanım ve dil bilgisi aracılığıyla Cumhuriyet'in kültür politikalarına katkı sağlamıştır.

Kadın uzmanların yetişmesinde, Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'ye gelen yabancı akademisyenlerin de etkisi olmuştur. Benno Landsberger, Hans Gustav Güterbock, Hans Henning von der Osten ve Clemens Bosch gibi alanlarında yetkin bilim insanlarından eğitim alan kadın araştırmacılar, bu sayede çağdaş bilimsel yöntemlerle tanışma ve farklı disiplinlere ilişkin akademik birikim kazanma imkanı bulmuştur. Söz konusu eğitim ortamı, kadınların arkeoloji, Hititoloji, Sümeroloji, nümismatik, epigrafi ve Eski Çağ tarihi gibi alanlarda uzmanlaşmalarına ve güçlü bir akademik formasyon edinmelerine katkı sağlamıştır.

Macide Gönül, Hatice Kızılyay, Muazzez İlmiye Çığ ve Cevriye Artuk; müzeciliğin kurumsal ve bilimsel altyapısını inşa eden temel süreçlerde roller üstlenmişlerdir. Çivi yazılı tabletlerin tasnifi, nümismatik ve etnografik koleksiyonların düzenlenmesi, konservasyon, laboratuvar incelemeleri, envanterleme ve kataloglama gibi çalışmaları sayesinde kültürel miras belgelenerek koruma altına alınmıştır.

Sabahat Göğüş, Atatürk'ün arkeoloji ve tarih vizyonunun taşradaki kurumsal karşılığını uzun yıllara yayılan idari ve bilimsel çalışmalarıyla ortaya koymuştur. Gaziantep'te yaklaşık otuz yıl sürdürdüğü kesintisiz müzecilik faaliyetleri; kentin kültürel mirasının korunması, belgelenmesi ve toplumsal hafızanın inşasında belirleyici olmuştur.

Jale İnan'ın Erken Cumhuriyet Dönemi'nde başlayan çalışmaları sonraki yıllarda Side ve Perge kazılarıyla devam ederken; Nimet Özgüç, Sabahat Atlan, Seniha Tunakan ve Katharina Otto-Dorn da arkeoloji, nümismatik, antropoloji ve sanat tarihi alanlarındaki çalışmalarıyla kültürel mirasın araştırılması ve bilimsel olarak değerlendirilmesine katkı sağlamışlardır. Bu isimler aynı zamanda üniversitelerde yürüttükleri öğretim faaliyetleriyle öğrenci ve genç araştırmacıların yetişmesine katkıda bulunarak uzmanlık alanlarının Türkiye'de akademik olarak gelişmesi ve süreklilik kazanmasında önemli rol üstlenmişlerdir.

Halet Çambel'in Karatepe-Aslantaş'ta yürüttüğü çalışmalar, açık hava müzeciliğinin kültürel mirasın yerinde korunması, sergilenmesi ve toplumla buluşturulmasına dayalı bir müze eğitimi anlayışıyla gelişmesini sağlamıştır. Arkeolojik buluntuların kendi çevresi içerisinde korunması, ziyaretçilerin geçmişi doğrudan ait olduğu mekan içinde anlamalarına olanak tanımıştır. Çambel, bu yaklaşımı yerel toplumu da kapsayacak biçimde genişletmiş; bölge halkının kültürel mirasın korunması sürecine katılımını desteklemiştir. Çocuklara okuma-yazma ve temel eğitim verilmesi, gençlere marangozluk ve demircilik gibi mesleki becerilerin kazandırılması kazı alanının aynı zamanda bir öğrenme ve toplumsal gelişim ortamına dönüşmesini sağlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda Karatepe-Aslantaş'ta açık hava müzeciliği; kültürel mirasın korunması, öğrenilmesi ve yerel toplumla birlikte yaşatılması süreçlerini kapsayan katılımcı bir müze eğitimi anlayışına dönüşmüştür.

Afet İnan'ın tarih, kültür ve kadınların toplumsal konumuna ilişkin çalışmaları, Atatürk'ün Cumhuriyet'in tarihsel kimliğinin oluşturulması, bilimsel düşüncenin yaygınlaştırılması ve kadınların kamusal yaşama katılımına yönelik yaklaşımının akademik ve kurumsal alandaki yansımalarından birini oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, aynı zamanda Erken Cumhuriyet Dönemi kültür politikalarının temel yönelimleriyle de örtüşmektedir. İnan'ın TTK ve TDK gibi Cumhuriyet'in temel kültür kurumlarıyla kurduğu ilişkiler, TİTE'de üstlendiği yöneticilik görevi ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonundaki faaliyetleri, bu politikaların kurumsallaşmasına dair somut örneklerdir.

Bütün bunlara rağmen kadınların müzecilik ve arkeoloji alanlarına katılımı her zaman kolay ve pürüzsüz olmamıştır. Eğitimli ve donanımlı kadınların görev alabilmeleri kimi zaman bürokratik engeller, kadro sorunları ve kurumsal sınırlamalarla kesintiye uğramıştır. Ancak Zekiye Başak örneğinde de görüldüğü gibi karşılaştıkları zorluklara rağmen kadın uzmanlar, mesleki aidiyetlerini ve kültür kurumlarında yer alma iradelerini güçlü ve kararlı bir üslupla savunmuşlardır.

Araştırmada ayrı başlıklar altında ele alınmayan, ancak Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki mesleki ve akademik faaliyetleri nedeniyle ilgili bölümlerde yer verilen kadın uzmanlara ilişkin bilgiler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3

Araştırmada İlgili Bölümlerde Yer Verilen Kadın Uzmanlar

Kadın Uzman	Uzmanlık / Çalışma Alanı	Araştırmayla İlişkisi
Muhibbe Darga	Arkeoloji	Erken Cumhuriyet Dönemi'nde arkeolojik çalışmalara katılmış; mesleki faaliyetleri sonraki yıllarda gelişmiştir.
Nihal Ongunsu	Arkeoloji	1941 Rhegion kazısına stajyer olarak 1948 Karatepe-Aslantaş çalışmalarına ise kazı heyeti üyesi olarak katılmıştır.
Nimet Arsan	Arkeoloji	DTCF Arkeoloji Zümresi'nde ilmi yardımcı olarak görev yapmıştır.
Nezahat Baydur	Arkeoloji, Nümismatik	Eğitimini Erken Cumhuriyet Dönemi'nde tamamlamış; akademik çalışmaları sonraki yıllarda gelişmiştir.
Füruzan Kınal	Eski Çağ Tarihi	Erken Cumhuriyet Dönemi'nde akademik çalışmalara başlamış; bilimsel faaliyetleri sonraki yıllarda genişlemiştir.
Kadriye Yalvaç	Sümeroloji, Asuroloji	DTCF'de yetişmiş; akademik çalışmaları sonraki yıllarda gelişmiştir.
Mebrure Tosun	Sümeroloji	DTCF'de Sümeroloji ilmi yardımcısı olarak görev yapmıştır.
Meliha Tunalıgil	Arkeoloji	DTCF'de Arkeoloji ve Eski Çağ Tarihi alanlarında eğitim almış; TTK'da arkeolog olarak görev yapmış ve Türk Arkeologlar Birliğinin kurucuları arasında yer almıştır.
Nekriman Olcay	Nümismatik	1949'da İstanbul Arkeoloji Müzelerinde İslami sikke koleksiyonu üzerinde yetiştirilmek üzere görevlendirilmiştir.
Münire Karacalarlı (Çelebi)	Arkeoloji	İstanbul Üniversitesi Arkeoloji asistanı olarak 1940-1941 Rhegion kazısında görev almıştır.
Münire Çorlu	Müzecilik	İstanbul Arkeoloji Müzelerinde yabancı diller katibi olarak görev yapmıştır.
Aşkıdil Akarca	Arkeoloji	Erken Cumhuriyet Dönemi kazılarına katılmış; akademik çalışmaları sonraki yıllarda gelişmiştir.

Tablo 3'te yer alan kadınların ortak özelliği, eğitimlerini ve mesleki formasyonlarını Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kazanarak dönemin üniversite, müze, kazılarıyla ilişkili bir çalışma çevresi içerisinde yetişmiş olmalarıdır. Bununla birlikte uzmanlık alanları ve mesleki yönelimleri farklılık göstermiş; bazıları arkeolojik kazı ve belgeleme çalışmalarında, bazıları müze koleksiyonları ve çeviri faaliyetlerinde, bazıları ise akademik araştırma, yayın ve öğrenci yetiştirme süreçlerinde görev almıştır. Bu çeşitlilik, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadın uzmanların müzecilik ve ilişkili bilim

alanlarıyla farklı mesleki kanallar üzerinden ilişki kurduklarını ortaya koymaktadır. Mesleki faaliyetlerinin büyük ölçüde 1950 sonrasında gelişmesi ise bu isimlerin araştırmada ayrı başlıklar altında ele alınmamasının temel gerekçesini oluşturmuştur.

İncelenen kadın uzmanların mesleki profilleri ve faaliyetleri bütüncül biçimde değerlendirildiğinde, Atatürk'ün bilime, tarihe ve kültürel mirasa dayalı eğitim vizyonunun somut birer sonucu olarak şekillendikleri görülmektedir. Cumhuriyet'in ilanından itibaren uygulanan eğitim ve kültür politikaları; ulusal hafızayı bilimsel metotlarla açığa çıkarıp koruyacak ve uluslararası alanda nitelikli bir diyalog kurabilecek bir aydın kuşağın yetiştirilmesini hedeflemiştir. Bu doğrultuda yurt içinde ve yurt dışında eğitim alan kadın uzmanlar, farklı disiplinlerden gelmelerine rağmen entelektüel donanımları, çoklu dil yetkinlikleri ve kazandıkları uzmanlıklarıyla Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk müzeciliğinin bilimsel ve kurumsal gelişimine yön veren öncü bir kuşağı temsil etmektedirler.

Öneriler

Kadın müzeciler ve araştırmacılar üzerine yapılacak çalışmalarda yalnızca tanınmış isimlere odaklanılmamalıdır. Müze depolarında, laboratuvarlarda, envanter birimlerinde, arşivlerde, kütüphanelerde ve kazılarda görev yapan kadınların çalışmaları da araştırma konusu yapılmalıdır. Müzecilik tarihinin daha kapsayıcı bir perspektifle ele alınabilmesi için arşivlere dayalı mikro tarih çalışmalarının artırılması gerekmektedir.

Müzelerde kadın araştırmacıların katkılarını tanıtan tematik sergiler, kataloglar, belgeseller, dijital içerikler ve eğitim programları hazırlanmalıdır. Bu çalışmalar, kadınların bilim ve kültür alanındaki emeklerinin daha geniş kitleler tarafından tanınmasını sağlayacaktır.

Üniversitelerin arkeoloji, sanat tarihi, antropoloji, tarih ve müzecilik bölümlerinde kadın araştırmacıların tarihsel katkılarına daha fazla yer verilmelidir. Bu isimlerin çalışmaları yalnızca biyografik örnekler olarak değil, ilgili disiplinlerin kurumsallaşmasına katkı sağlayan temel unsurlar olarak ele alınmalıdır.

KAYNAKLAR

Abt, J. (2006). *A Companion to Museum Studies* (S. Macdonald, Ed.). Oxford: Blackwell Publishing.

Acun, F. (1999). Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Değişme ve Süreklilik. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 16*(Özel Sayı), 153–168.

Adabağ, N., Topdemir, G., Koç, B., ve Kaderoğlu, H. (2006). *Anadolu'nun 60 Yıllık Bilim ve Kültür Köprüsü Ankara Üniversitesi Tarihçe*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Akın, N. (1993). Osman Hamdi Bey, Asar-ı Atika Nizamnamesi ve Dönemin Koruma Anlayışı Üzerine. Z. Rona (Ed.), *Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu (17-18 Aralık 1992)* (ss. 233-239). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Aktüel Arkeoloji. (t.y.). Ustalara Saygı Röportaj Serisi. Aktüel Arkeoloji website: https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/roportajlar/ustalara-saygi

Akurgal, E. (2004). *Bir Arkeoloğun Anıları: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Tarihinden Birkaç Yaprak* (3. basım). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Akyıldız, Y. (2006). Yaşayan Bir Sümerli: Muazzez İlmiye Çığ (Röportaj). *Yaşamımıza Değer Katan Portreler*, (8), 16-20.

Akyüz, Y. (2000). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Basım Evi.

Alacı, B. (2016). Atatürk Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında, Nizamnamelerinde ve Programlarında Kadın Algısı. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(3), 216-235.

Alanka, Ö., ve Mertoğlu, S. (2023). Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın Kurgusu ve Basın: Ev Kadın Dergisi. *Akademik Hassasiyetler, 10*(Cumhuriyet Özel Sayısı), 716-745.

Albayrak, M. (2020). Cumhuriyet'ten Günümüze Müzecilik. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 275-335.

Alexander, E. P. (1989). *Museums İn Motion* (7. bs.). Nashville: The American Association for State and Local History. (Yayınlanan asıl eser 1979)

Alford, K. (Ed.). (2024). *Cultivating Futures Thinking İn Museums*. Abingdon, England: Routledge.

Alkım, U. B. (1948). Karatepe Kazısı. *Belleten, 12*(45), 241-248.

Alkım, U. B. (1950). Üçüncü Mevsim Karatepe Çalışmaları : Kazı ve Geziler. *Belleten, 14*(56), 515-541.

Altun, A. ve Kaya, Ş. (2025). 80. Yılında İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü. A. B. Yalçın, V. B. D. Arlı, Ö. Ç. Uzbek, Ü. M. Ermiş ve S. Parlak (Ed.), *Sanat Tarihi Yazıları: Cumhuriyetimizin 100. Yılına Armağan* (ss. 1-17). İstanbul: İstanbul University Press.

Altuner, H. (2007). Türkiye'de Sanat Tarihi ve Cumhuriyet'ten Günümüze Sanat Tarihi Eğitimi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 79-90.

Altunkayalıer, H. B. (2018). Ulus-Devlet Kavramının Ortaya Çıkış Sürecinde Arkeoloji. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi E-Dergisi*, *5*(2), 2-11.

Annis, S. (1994). *Museum Provision and Professionalism* (G. Kavanagh, Ed.). London: Routledge.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. (t.y.). *Tarihçe.* Erişim adresi: https://www.dtcf.ankara.edu.tr/kurumsal/tarihce-3/

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü. (t.y.). *Müdürlerimiz*. Erişim adresi: https://tite.ankara.edu.tr/enstitumuz/17609-2/

Antebin Türk Tarih Kurultayında genç bir bayan temsil ediyor. (1937, 20 Eylül). *Son Posta*, s. 5.

Arık, R. (2000). *Kubad Abad: Selçuklu Saray ve Çinileri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Arık, R. (2007). OTTO-DORN, Katharina. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 34, ss. 8-9). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. https://islamansiklopedisi.org.tr/otto-dorn-katharina

Arık, R. O. (1953). *Türk Müzeciliğine Bir Bakış*. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.

Arıkan, G. (1998). Atatürk, Cumhuriyet ve Kadın Hakları. *Erdem, 11*(32), 357–366.

Arslanel, M. N. (2021). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Kadınların Siyasal Hayata Katılımı. *Enderun, 5*(2), 196–208.

Artuk, C. (1980). İftihar Madalyası. *Belleten, 44*(175), 535-538.

Artuk, İ., ve Artuk, C. (2003). Bazı İslâm Şehirlerinde Hangi Devletler Sikke Kesmiş ve Bu Şehirlere Ne Gibi İsimler Verilmiş. *Belleten, 67*(249), 421-446.

Artuk, M. E. (2020). ARTUK, İbrahim. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*: *C. Ek-1* (Gözden geçirilmiş 2. basım, s. 119). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Artun, A. (2006). *Müze ve Modernlik Tarih Sahneleri- Sanat Müzeleri I*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Artun, A. (2010). *Sanat Manifestoları: Avangard Sanat ve Direniş*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Artun, A. (2017). *Mümkün Olmayan Müze: Müzeler Ne Gösteriyor?* İstanbul: İletişim Yayınları.

Aslan, S., ve Alkış, M. (2015). Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Türkiye'nin Modernleşme Süreci: Laikleşme ve Ulusal Kimlik İnşası. *Journal of Academic Approaches, 6*(1), 18-33.

Aslanapa, O. (1985). Atatürk'ten bu yana Avusturyalı Sanat Tarihçilerinin Türkiye'deki Faaliyetleri. *Erdem, 1*(2), 501-516.

Atik, N. (2002). *Jale İnan'ı Anma Günü Programı ve "Jale İnan'ın Yaşam Hikayesi" Başlıklı Konuşma*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü. Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi Dijital Arşivi (Jale İnan Koleksiyonu).

Avcı, C. (2019). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim ve Kültür Kurumları 1923-1938 Yılları Arası. *Kesit Akademi Dergisi*, (20), 1-10.

Avcı, Y. (2007). Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Döneminde "Otoriter Modernleşme" ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 21*(21), 1–18.

Ayasofyadaki eserler. (1935, 17 Nisan). *Cumhuriyet*, s. 5.

Aycan, N., ve Aycan, Ş. (2018). Türkiye'de Kadın Eğitimine Bir Bakış. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı 1 (ASM5), 233–241.

Aydın, D. U. (2020). Koleksiyon Toplanmasından Müze Yapılarına Geçiş Aşamaları ve İlk Müze Okulu (İzzediniye) Açma Girişimi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences, 6*(1), 82-91.

Aydın, H. (2025). Erken Cumhuriyet Döneminde Boşanma ve Nafaka. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, 7*(15), 903–918.

Bahadır, O. (2007). 1933 Üniversite Reformu Niçin Yapıldı? N. K. Aras, E. Dölen, ve O. Bahadır (Ed.), *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi 1861-1961* (ss. 52-69). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Balcı, M., ve Tuzak, M. (2017). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 43-51.

Başak, Z. (1948). *Zekiye Başak tarafından Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderilen mektup*. Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi Dijital Arşivi (Aziz Ogan Koleksiyonu).

Başbuğ, F., ve Başbuğ, Z. (2023). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Sanat Politikası. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26*(49-1), 63-77.

Başgelen, N. (2010). *Ölümünün 100. Yıldönümünde Osman Hamdi Bey Yaptığı Kazılar,Bulduğu Eserler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Başgelen, N. (2011). Türkiye Arkeolojisinin Öncü Kuşağından Prof. Dr. Aşkıdil Akarca (1916-2010). *TÜBA-AR: Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, 14*, 13-18.

Başgelen, N. (2014). *Klasik Arkeolojiye Adanmış Bir Yaşam Jale İnan (1914–2001).* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Batır, B. (2023). Atatürk Döneminde "İnkılap Müzesi" Kurulması Girişimleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (44), 283-322.

Baykan, D. (2021). Prof. Dr. Mükerrem Usman Anabolu'nun Vefatı. *MASROP E-Dergi*, *15*(1), 1-4.

Belli, O. (2000). *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932 - 1999).* İstanbul: İstanbul University Press.

Bennett, T. (1995). *The Birth of The Museum: History, Theory, Politics*. Abingdon, England: Routledge.

Berg, B. L., ve Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (H. Aydın, Çev.). Konya: Eğitim Kitabevi.

Berkes, N. (2016). *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (23. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Berktay, F. (2010). *Tarihin Cinsiyeti* (3. bs.). İstanbul: Metis Yayınları. (Yayınlanan asıl eser 2003)

Bilici, Z. K. (2023). Katharina Otto-Dorn: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde "Sanat Tarihi ve Türk Sanatı Kürsüsü"nün Kuruluş Yılları. İçinde *Kuruluşundan Günümüze Ata Yadigarı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (II. Cilt): Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan* (ss. 953-975). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Bingöl, V., ve Kuban Tokgöz, Z. (2022). Sir Steven Runciman at Istanbul University: How British Wartime Politics Led to the Establishment of the Byzantine Art History Chair. *Sanat Tarihi Yıllığı*, *31*, 109-128.

Bingöl, V. (2025). Yeni veriler ışığında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Türk ve İslam Sanatı Kürsüsünün Kuruluş Serüveni. A. B. Yalçın, V. B. Demirsar Arlı, Ö. Çömezoğlu Uzbek, Ü. M. Ermiş ve S. Parlak (Ed.), *Sanat Tarihi Yazıları: Cumhuriyetimizin 100. Yılına Armağan* İçinde (ss. 19-36). İstanbul: İstanbul University Press.

Bolat, M. (2024, 20 Şubat). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri*. Atatürk Ansiklopedisi. Erişim adresi: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1146/Atatürk'ün-Söylev-ve-Demeçleri

Boratav, P. N. (2006). *Karatepe ve Karatepeli Fıkraları Üzerine Karatepeli Fıkraları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bosch, E. (1947). Antalya Kitabeleri. *Belleten, 11*(41), 87-126.

Bossert, H. T. (1950). Orta Anadolu'da Yapılan Bir Gezi Hakkında Kısa Ön-Rapor. *Belleten, 14*(56), 667-671.

Bozkurt, M. (2024). Seniha Moralı: Ordu Şeyhinin Arkeolog Torunu. *Aktüel Tarih*, (10), 120-127.

Bozkurt, T. (2023). Arkeoloji ve Müzecilik Politikaları. İçinde *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Yeni Türkiye: Türkiye Cumhuriyeti (2. Kitap)* (ss. 430-443). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Bozkuş, Y. (2024). Kadınların Spora Katılımında Öncü Bir Şahsiyet: Türk Eskrim Tarihinde Halet Çambel. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, *8*(2), 191-222.

Bulut, N. (2025). II. Dünya Savaşı Yıllarında (1939-1945) Bir Müzenin Doğuşu: Sabahat Göğüş ve Gaziantep Arkeoloji Müzesi. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *3*, 27-44.

Büyüksural, S. M., Karamağaralı, N., ve Demirci, Ö. (2022). Side Antik Kentinin Keşfinden Günümüze Gelişimi ve Koruma Sorunlarının Tespiti. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Part C: Tasarım ve Teknoloji*, *10*(2), 171-184.

Cantürk, A. (2026). Asâr-ı Atîka Nizamnâmesi Bağlamında Türkiye'de Kültürel Miras Mevzuatının Tarihsel Gelişimi ve Dönüşümü. *UNIMUSEUM*, *9*(1), 28-37.

Cezar, M. (1971). *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Çadırcı, M., Elibüyük, M. ve Koç, B. (2023). *Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Bir Envanter Çalışması 1935-1946*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Çakır, S. (2000). Tarih İçinde Görünürlükten, Kadınların Tarihine: Türkiye'de Kadın Tarihi Yazmak. *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* (ss. 222-229). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Çakır, S. (2016). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.

Çakır, S. (2021). Kadın Tarihi Araştırmaları Türkiye Bibliyografyası. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, (22), 95-132.

Çal, H. (2009). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Müzeler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 7*(14), 315-334.

Çalış, E. (2023). Türkiye'de Sanat Tarihi Disiplini Açısından Müzelerin Önemi Üzerine Bir Analiz. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 249-266.

Çalışkan, E. M. (2022). Osmanlı Modernleşme Döneminde Feminist Yaklaşımlar. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 4*(8), 320–331.

Çambel, H. (2010). Karatepe-Aslantaş Açık Hava Müzesi Çok Yönlü Bir Proje. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (8), 131-136.

Çambel, H. (1974). The Southeast Anatolian Prehistoric Project and İts Significance For Culture History. *Belleten, 38*(151), 361–378.

Çetin, Y. (2007). Mustafa Kemal Atatürk Döneminde (1920-1938) Müze ve Eski Eserler Konusunda Yapılan Çalışmalar. *Sanat Dergisi, 12*, 117–121.

Çetinkaya, S. B. (2023). Erken Cumhuriyet'in Ulus İnşasında Bir Figür: Afet İnan'ın Tarih, Yurttaşlık ve Kadın Haklarına Dair Fikirleri. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *25*(1), 343-376.

Çevik, A. Ç. (2023). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kadın ve Eğitim Anlayışı: Kadın Dergisinde Eğitim, Eğitim Dergisinde Kadın. *Folklor Akademi Dergisi, 6*(2), 824-839.

Çığ, M. İ. (1988). *Ailemin ve Benim Hayat Hikayemizden Aklımdan Kalan Bazı Bölümler.* Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Arşivi (Muazzez İlmiye Çığ Özel Koleksiyonu).

Çığ, M. İ. (1996). Anadolu'nun Ortasında Tarihin En Eski Ticaret Merkezi. *Bilim ve Ütopya,* (21), 36-39.

Çığ, M. İ. (1997). *Simonetta Graziani'ye Yazılan Mektup* [Mektup]. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Arşivi (Muazzez İlmiye Çığ Özel Koleksiyonu).

Çığ, M. İ. (1998). Çiviyazılı Belgeler Arşivi'nin Kuruluş Anıları. İçinde *Karatepe'deki Işık / Light on Top of the Black Hill: Studies Presented to Halet Çambel* (ss. 221-228). İstanbul: Ege Yayınları.

Çığ, M. İ. (t.y.). *Sumerolog Hatice Kızılyay''ın Kısa Özgeçmişi*. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Arşivi (Muazzez İlmiye Çığ Özel Koleksiyonu).

Davis, F. (2006). *Osmanlı Hanımı: 1718'den 1918'e Bir Toplumsal Tarih* (B. Tırnakcı, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Demir, T. (2019). Gaziantep'te 19. yüzyıldan Günümüze Gerçekleştirilen Arkeolojik Çalışmalar. T. Demir, M. Ekici, M. Şahan Dinç ve Ç. M. Tarhan (Ed.), *Rifat Ergerç armağanı* (ss. 111-125). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.

Demirel, F. A. (2011). Türkiye Antropolojisinin Tarihçesi ve Gelişimi Üzerine. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 128-134.

Demiriş, B. (2011). İstanbul Üniversitesi'nde Klasik Filoloji. *İstanbul University Journal of Sociology, 3*(19), 273-284.

Diker, S. (2024). Müze-i Hümayun ve Teşkilatı. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 51, 113-154.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin İlk Mezunları. (1940, 4 Mayıs). *Tan*, s. 3.

Dingeç, E. (2010). Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları. *History Studies, 2*(1), 9–30.

Dölen, E. (2010). *Türkiye Üniversite Tarihi: İstanbul Üniversitesi (1933-1946)* (C. 4). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Dudley, S. H. (2012). Museums and Things. In S. H. Dudley, A. J. Barnes, J. Binnie, J. Petrov ve J. Walklate (Eds.), *The thing about museums: Objects and experience, representation and contestation: Essays in honour of Professor Susan M. Pearce* (ss. 1–11). Abingdon, England: Routledge.

Duman, O. Ö. ve Payaslı, V. (2018). Cumhuriyet Döneminde Modernleşmenin Kadın Simgesi: Afet İnan (1925-1938). *Recent Period Turkish Studies, 17*(33), 65-122.

Durakbaşa, A. (2000). Feminist Tarih Yazımı Üzerine Notlar. İçinde *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* (ss. 217-221). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Duruel, N. (2011). *Cumhuriyetin Çocukları Arkeolojinin Büyükleri Nimet Özgüç- Tahsin Özgüç*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Eker, Ş. (2024). Selanik'te Osmanlı Kadınlarının Toplumsal Rolü: Cemiyet-i Hayriye-i Nisvâniye ve Kurucusu Zekiye Hanım. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, *43*(76), 179-198.

Elmacıoğlu, G. (2025). Türkiye'de Kültür Politikaları Gelişimi: İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV) Özelinde Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, *19*, 711-744.

Erbaş, H. (2016). *Bir Cumhuriyet Çınarı, Sözlü Tanıklarla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 75 Yılı*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Erdem, Ü. B. (2025). Belgelerle Türk Turizm Tarihi / Osmanlı İstanbul'unda Bir Turizm Destinasyonu: Müze-i Hümâyûn ve Ziyaretçileri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *36*(2), 158-161.

Ergeç, R. ve Demir, T. (2023). Gaziantep'te Müzeciliğin Bölge Arkeolojisine ve Kültür Turizmine Etkisi. *100. yılında Cumhuriyet Dönemi Gaziantep* (ss. 272-282). Gaziantep: Gazikültür.

Erim, M. (2000). Klasik Filolojinin Önemi ve Türkiye'de Kuruluşu. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, (94), 27-30.

Eski eserler ve müzecilik. (1949, 29 Ekim). *Gaziyurt*.

Eski eserler ve müzecilik. (1949, 3 Kasım). *Gaziyurt*.

Gerçek, F. (1999). *Türk Müzeciliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Gelgeç Bakacak, A. (2009). Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Atatürk Yolu Dergisi, 11*(44), 627–638.

Gierlichs, J. (2001). In Memoriam Katharina Otto-Dorn: A Life Dedicated to Turkish Islamic Art and Architecture. *Electronic Journal of Oriental Studies*, *4*(21), 1-14.

Gierlichs, J. (2023). Katharina Otto-Dorn and Her Views on Seljuk Art in Anatolia and Persia. İçinde *16th International Congress of Turkish Art. October 3-5, 2019, Ankara: Proceedings, vol. 2 / 16. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi. 3-5 Ekim 2019, Ankara: Bildiriler, C. 2*. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Göğüş, S. (1963). Gaziantep Civarındaki Önemli Arkeolojik Yerler. *Her Yönüyle Gaziantep'i Tanıtıyoruz Bu Kentin Dünü ve Bugünü*, *1*(10), 8.

Gök, H. V. (2011). *Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları* (Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.

Gökşen, C. (2021). Halet Çambel'in Osmaniye Halk Bilimi Çalışmalarına Sağladığı Katkılar. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, *6*(2), 989-1005.

Göktürk, I. (2023). Cumhuriyet'in 100. Yılında Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi ve Tarihsel Perspektifle Ankara Etnografya Müzesi. *Kent Akademisi*, *16*(Türkiye Cumhuriyetinin 100. Yılı Özel Sayısı), 577-596.

Göle, N. (1992). *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları.

Gurbanoval, E. M. (2016). Müzeciliğin Bilimsel Kavramlar Açısından Anlamı. *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Belgü Dergisi, 3*, 111–122.

Gül, S. S., Alican, A. ve Gümüşoğlu, F. (2014). Cumhuriyetin aydınlanma sembolleri: Kadınlar ve Köy Enstitüleri. *MSGSÜ Sosyal Bilimler, 10*, 89–114.

Gülen, H. (2015). Kemalist Modernleşme'de Aile, Ulus, Kadın ve *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu* Dergileri. *MSGSÜ Sosyal Bilimler, 12*, 152–164.

Gülmez, G. (2021). Atatürk'ün Üniversite Reformu: İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde Filoloji Bölümlerinin Kuruluşu. İçinde E. Özcan (Ed.), *Prof. Dr. Gönül Yılmaz'a Armağan* (ss. 207-221). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Güneröz, C. (2023). Müze ve Toplum İlişkilerinde Eğitim, Sosyal Hareket ve Katılımın Yeni Boyutları. *Yedi*, (29), 169-180.

Hasdemir, H. (2011). İstanbul'un 100 Sporcusu. İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları.

Hooper-Greenhill, E. (1992). *Museums and The Shaping of Knowledge*. London, England: Routledge.

Hooper-Greenhill, E. (2000). *Museums and the Interpretation of Visual Culture*. Abingdon: Routledge.

Hudson, K. (1987). *Museums of İnfluence*. New York: Cambridge University Press.

İkinci Tarih Kurultayı'ndan ve Tarih Sergisi'nden intibalar. (1937, 21 Eylül). *Cumhuriyet*, s. 7.

İlk Milli Tarih Kongresi dün açıldı. (1932, 3 Temmuz). *Cumhuriyet*, s. 1.

International Council of Museums. (2022). *Museum definition*. Erişim adresi: https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/

İnalcık, H. (2021). *İmparatorluktan Cumhuriyete* (9. bs.). İstanbul: Kronik Kitap. (Yayınlanan asıl eser 2018)

İnan, A. (1939). Atatürk ve Tarih Tezi. *Belleten, 3*(10), 243-246.

İnan, A. (1944). Türk Tarih Kurumu'nun 1937 den 1943' e kadar Arkeolojik Çalışmaları Hakkında Rapor. *Belleten, 8*(29), 39-51.

İnan, A. ve Ogan, A. (1949). *Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Prof. Dr. Afet İnan ile İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Aziz Ogan Arasındaki Yazışmalar ve TTK Prehistorya ve Arkeoloji Seksiyonu Toplantı Gündemi*. Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi (Aziz Ogan Koleksiyonu).

İnan, J. (1957). Aziz Ogan (1888-1956). *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, (3), 167-176.

İnan, J. (1983). 1974 ve 1975 Perge Kazıları. İçinde *Sekizinci Atatürk Konferansları 1975-1976* (ss. 203-215). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Konferansları. (1953). *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*,(132), 38.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı. (1949). İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı. (1950). İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı. (1956). İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı. (1962). İstanbul: İstanbul Arkeoloji Müzeleri.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde 1.VII.1969 Tarihine Kadar Yapılan İşler ve Müteakip Program. (1969). İstanbul. Pukta Kütüphane / Dijital Arşiv (ddosya/64955).

İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun (Kanun No. 2252). (1933, 6 Haziran). *T.C. Resmi Gazete*, 2420, 2635-2636.

İstanbul Üniversitesi. (t.y.-a). Protohistoryo ve Önasya Arkeolojisi Ana Bilim Dalı. İstanbul Üniversitesi website: https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/arkeoloji-bolumu-ana-bilim-dallari/protohistoryo-ve-onasya-arkeolojisi-ana-bilim-dali

İstanbul Üniversitesi. (t.y.-b). Tarih Öncesi Arkeolojisi Ana Bilim Dalı. İstanbul Üniversitesi website: https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/arkeoloji-bolumu-ana-bilim-dallari/tarih-oncesi-arkeolojisi-ana-bilim-dali

İstanbul Üniversitesi Heyetinin Toroslar'da Tetkikleri. (1945, 16 Ekim). *Akşam*, s. 2.

İstanbul Üniversitesinde İstihdam Olunacak Ecnebi Mütehassıslarla Aktolunacak Mukavelelere Dair Kanun (Kanun No. 2397). (1934, 10 Nisan). *T.C. Resmi Gazete*, 2672, 3645.

Kahraman, M. E. (2025). Türkiye'de Müzeciliğin Gelişiminde Kadınların Etkisi. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, *8*(2), 780-796.

Kalafat, E. (2023). Seniha Sami Moralı (İlk Kadın Müzeci). İçinde *100 Kadın Kaleminden 100 Öncü Kadın : Cumhuriyet'in 100. yılı* (ss. 359-362). İstanbul:Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Kandiyoti, D. (2019). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.

Karadeniz, C. (2018). *Müze Kültür Toplum*. Ankara: İmge Kitabevi.

Karadeniz, C. ve Artar, M. (2017). *Türkiye'de Oyuncak Müzelerinin Durumu ve Sürdürülebilirliği*. *16*(61), 477-492.

Karakışla, Y. S. (2015). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Savaş Yılları ve Çalışan Kadınlar: Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916–1923).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Karpınar, T. (2019). Bir Cumhuriyet Kadını; Prof. Dr. Halet Çambel. *Asia Minor Studies*, *7*(2), 259-264.

Kaşka, G. (2020). Cumhuriyet'ten Günümüze Klasik Filoloji ve Epigrafi Tarihi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (50), 299-305.

Katrancı Kasalı, B. (2014). *Tanzimat Fermanı'ndan Cumhuriyet'e Kültür ve Sanat Hareketleri*. *12*(1), 118-128.

Kazancıgil, A. ve Vergili, A. (2002). İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Mecmuası(İnceleme ve Dizin). *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (12), 27.

Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(15), 170-189.

Kırbaşoğlu Kılıç, L. (2022). Başlangıçtan Günümüze Türklerde Kadın ve Kadın Eğitimi. *Düşünce Dünyasında Türkiz, 4*(20), 121–142.

Koç, B. (2016). Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Süreci, İlk Mezunları ve Halil İnalcık. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (40), 27-43.

Koç, M. B. (2023). Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Sanat Politikaları Bağlamında İnkılâp Sergileri ve Yurt Gezileri (1923-1943). *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, *10*(Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 40-58.

Koçak, D. (2019). 17 Şubat 1926'da Kabul Edilen Türk Medeni Kanunu'na Göre Türk Kadınının Hak ve Özgürlükleri. *Atatürk Dergisi*, *8*(1), 79-98.

Koşay, H. Z., Orgun, M. E. Z., Bayram, S. ve Tan, E. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Çağlarında Türk Kazı Tarihi* (C. 1–5). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kökdemir, G. (2011). Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Tarihçesi (1936-1960). O. Bingöl, A. Öztan ve H. Taşkıran (Ed.), *DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011): Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı* (ss. 19-28). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Kurnaz, Ş. (2013). *Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918).* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kurnaz, Ş. (2015). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kurumumuzun asil üyeliğine seçilen Prof. Dr. Nimet Özgüç hakkında Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'ın 14 Nisan 1971 tarihli Genel Kurul'da okunan takdim konuşması. (1972). *Belleten, 36*(141), 117-118.

Kuşat, A. (1958). Belleten'de Çıkan Makalelerin Bibliyografyası. *Tarih Vesikaları*, (2 (17)), 321-357.

Kuşçi, A. (2021). Arşiv Belgelerine Göre İkinci Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937). *BELLEK Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 177-191.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1990). *Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği*. https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263865/muzeler-ic-hizmetler-yonetmeligi.html

Kümbetoğlu, B. (2000). Gizli İşçiler: Kadınlar ve Bir Alan Araştırması. İçinde *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* (ss. 230-238). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lewis, B. (2013). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (B. B. Turna, Çev., 6. bs.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Maksudyan, N. (2023). Racial anthropology in Turkey and transnational entanglements in the making of scientific knowledge: Seniha Tunakan's academic trajectory, 1930s–1970s. *History of the Human Sciences, 36*(2), 154-177.

Mansel, A. M. (1956). Clemens Emin Bosch. *Belleten, 20*(78), 295-304.

Mansel, A. M. (1958). 1946-1955 Yıllarında Pamphylia'da Yapılan Kazılar ve Araştırmalar. *Belleten, 22*(86), 211-226.

Mardin, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meşe, İ. (2012). İki Kurgusal Metin Olarak Otobiyografi ve Tarih: Afet İnan Örneği. *Fe Dergi, 4*(1), 27-41.

Moralı, S. (1950). *Seniha Moralı'dan Aziz Ogan'a Mektup*. Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi (Aziz Ogan Koleksiyonu).

Moralı, S. (1978a). Arkeoloji Müzesi, Suriye ve Lübnan ile Kanlıca Körfezine Dair. *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, *1*(4), 56-61.

Moralı, S. (1978b). Meşrutiyet, Dolmabahçe Sarayı ve Ankara'nın İlk Günlerine Dair. *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, *1*(3), 58-65.

Museums Association. (1998). *FAQs*. https://www.museumsassociation.org/about/faqs/

Muşmal, H. ve Gümüş, H. (2021). *Türkiye'de Müzecilik (1839-1938)*. İstanbul: Selenge Yayınları.

Münüsoğlu, H. (2010). *Türkiye'de Antropolojinin Kurulma ve Kurumsallaşma Sorunlarına Tarihsel Bir Yaklaşım: Dtcf Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Müze Uzman ve İdarecilerine Yönelik Çarşamba Toplantıları İç Hizmet Eğitim Programı Genelgesi. (1949). İstanbul Arkeoloji Müzeleri. Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi (Aziz Ogan Koleksiyonu).

Müzelerdeki Eserlerin Envanterlerinde Gördüğümüz Vaziyet. (1934). Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi (Aziz Ogan Koleksiyonu).

Naipoğlu, S. (2008). *Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Sanat Tarihi Yaklaşımı ve Vahit Bey* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Namal, Y. ve Karakök, T. (2011). Atatürk ve Üniversite Reformu 1933. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 27-35.

Namal, Y. (2012). Türkiye'de 1933-1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *1*, 14-19.

Naymansoy, G. (2010). Türk Bilim Kadınları ve Bilime Katkıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(1), 203-232.

Ogan, A., ve Mansel, A. M. (1942). Rhegion - Küçükçekmece Hafriyatı 1940 - 1941 Çalışmalarına Ait İlk Rapor. *Belleten*, *6*(21-22), 1-19.

Ogan, A. (1949). *İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin ICOM Yazışmaları*. Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi (Aziz Ogan Koleksiyonu).

Ogan, A. (1950). *Sikke Bölümü Uzmanları Cevriye Artuk, İbrahim Artuk ve Nekriman Olcay Hakkında Yazışma*. Boğaziçi Üniversitesi Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi (Aziz Ogan Koleksiyonu).

Oğuz, E. S. (2017). *Türkiye'de Kültür Politikaları ve Kütüphaneler: 1923-1980*. İstanbul: Hiperyayın.

Okan, B. (2015). Günümüzde Müzecilik Anlayışı. *Sanat ve Tasarım Dergisi, 5*(2), 187–198.

Orak, F. (2020). *Tarihsel Araştırma Yöntemi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Ortaylı, İ. (2000). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Otto-Dorn, K. (1966). Bericht über die Grabung in Kobadabad (1965). A*rchäologischer Anzeiger,* (81), 107-118.

Önder, M. (1989). Atatürk ve Müzeler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 6*(16), 63–74.

Öndin, N. (2003). *Cumhuriyetin Kültür Politikası ve Sanat 1923-1950*. İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Öney, G. (1987). İslam Mimarisinde Çini. İstanbul: Ada Yayınları.

Özdoğan, M. (2014). Aydın, Bilim İnsanı, Eğitmen, Arkeolog Halet Çambel. *Toplumsal Tarih Dergisi*, (243), 35-39.

Özer, İ. (2023). Cumhuriyet Devri Türk Müzeciliği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *34*(3), 273-287.

Özgünel, C. (1986). Cumhuriyet Dönemi Türk Arkeolojisi. *Belleten*, *50*(198), 895-914.

Özkan Dinç, G. (1989). Kısa Biyografiler. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, (3), 177-192.

Özkaya, O. ve Payaslı, V. (2021). Ayşe Afet İnan (1908-1985). İçinde *Atatürk Ansiklopedisi*. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/890/Ayşe_Afet_İnan_(1908-1985)

Pearce, S. M. (1992). *Museums, Objects, and Collections: A Cultural Study*. Washington, DC: Smithsonian Institution Press.

Perinçek, F. ve Gümüşoğlu, F. (1995). Aramızda Bir Sümerli! Muazzez İlmiye Çığ; Kutsal Kitapların Sümer'deki Kökleri. *Bilim ve Ütopya*, ss. 4-7. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Arşivi (Muazzez İlmiye Çığ Özel Koleksiyonu).

Polat, E. (2024a). Cumhuriyet Dönemi Arkeoloji Politikaları ve Bir Cumhuriyet Aydını Ekrem Akurgal. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, *40*(109), 113-134.

Polat, E. (2024b). Jale İnan (1914-2001). İçinde *Atatürk Ansiklopedisi*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1681/Jale-İnan-(1914-2001)

Radt, W. (2002). Jale İnan. *Gnomon*, 74(3), 285-288.

Safran, M. ve Çiçeklitaş, G. Ö. (2023). Cumhuriyetin İlk Kadın Arkeoloğu Jale İnan. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *25*(100. Yılında Cumhuriyet Özel Sayısı), 317-331.

Sanat Tarihi Dergisi. (t.y.). Tarihçe. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/std/page/832

Sancar, S. (2012). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sayan, M. (2023). *Sahada Cumhuriyetin Harcında Bilim ve Kadınlar*. İstanbul: Bilim Akademisi.

Sayar, M. H. (2011). Cumhuriyet Döneminde Eskiçağ Tarihi Araştırmaları ve Eskiçağ Tarihi Eğitimi. M. Öz (Ed.), *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu* (ss. 767-777). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Selçuk, M. (2010). *İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi (1900–1923)* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Shaw, W. M. K. (2004). *Osmanlı Müzeciliği* (E. Soğancılar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Soysu Koper, H. (2000). 1999 "Turan Dursun İnceleme Ödülü" Muazzez İlmiye Çığ ve "Yapılacak iş çok". *Aydınlık*, s. 16.

Süslü, A. (1995). Cumhuriyet Döneminin Türk Kültürüne Bakışı ve Kültür Politikaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, *XI*(31), 21-41.

Şahin, I. (2022). Prof. Dr. Mükerrem Usman Anabolu (10 Mayıs 1924 – 12 Mart 2021). *Anatolian Research*, (25), 159-164.

Şahin, M. (2019). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Müzecilik 1846-1938* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Şimşek, D. Ç. (2023). *Devlet ve Toplum İlişkisinde Sanat Politikalarının Yeri: Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Dönemi (1923-1950)* (Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Şimşek, F. ve Dinç, G. (2009). XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Bu Alanda Uygulanan Politikalar. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(16), 101-127.

Şirin, İ. (2024). Osmanlı Kadın Ben-Anlatılarının Kadın Tarihi Çalışmalarında Kullanım Değeri. *Osmanlı Araştırmaları*, *64*(64), 447-478.

Tarih Kurultayı kapandı. (1937, 26 Eylül). *Ulus*, s. 1.

Tarlakazan, E. (2006). Atatürk'ün Türk Kadınına Bakışı ve Alanlarında Öncü Kadınlarımız. *Bilge*, *12*, 64-70.

Tasouji, C. D. (2013). Bir Hafıza Mekanı Olarak Müze: Ankara Etnografya Müzesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, *3*(1), 129-143.

Taşdemir, S. (2023). Gaziantep'te Mücadeleyi Vazgeçilmez Kılan Ailelerden Biri Göğüş Ailesi. *100. Yılında Cumhuriyet Dönemi Gaziantep* (ss. 606-615). Gaziantep: Gazikültür Yayınları.

Tekin, O., ve Türker Tekin, N. (2007). *Mülteci bir akademisyenin biyografisi: Clemens Emin Bosch (1899-1955).*Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.

Tekin, O. (2009). Bir Akademisyenin Biyografisi Sabahat Atlan (1913-1984). *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, (131), 127-134.

Tokuroğlu, B. (2023). Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e Kadın Hareketi: Devlet Feminizmi. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, *19*(65), 30-51.

Toprak, H. K. (2019). "Asri" ve "Hür" Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın Kimliğinin Dönüşümü. *İnsan ve Toplum*, *9*(3), 41-65.

Toros, T. (2000). *O Güzel İnsanlar*. İstanbul: Aksoy Yayıncılık.

Tunakan, S. (1948). Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü'nün 1946-47 Ders Yılı Öğretim Gezisi Raporu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *6*(3), 165-167.

Türk Arkeologlar Birliği ana nizamnamesi. (1941, 20 Şubat). *Ulus*, s. 7.

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü faaliyete geçti. (1942, 8 Kasım). *Yeni Asır*, s. 4.

Türk Nümismatik Derneği. (t.y.). Türk Nümismatik Derneği Tüzüğü. Türk Nümismatik Derneği Resmi Web Sitesi website: https://turknumismatik.org.tr/tuzuk/

Türk Tarih Kurumu Genel Kurul Toplantısı (25 Nisan 1975). (1975). *Belleten, 39*(155), 537-574.

Tütüncü, E., Akgönül, S. O. ve Köker, H. (2020). Cumhuriyet'ten Günümüze Antik Numismatik. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 291-298.

UNESCO. (1972). *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*. Paris: UNESCO.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. (t.y.). *Küresel öncelik olarak toplumsal cinsiyet eşitliği*.Erişimadresi: https://unesco.org.tr/Home/Page/106?slug=Toplumsal-Cinsiyet-Eşitliği

Ural, S. (2003). Onlar da Çocuktu... Anadolu Topraklarında Yaşamış En Eski İnsanların Dilinden Anlayan, Onların Yazdıklarını Okuyan, Günümüze Yansıtan Bir Bilim Kadını: Muazzez İlmiye Çığ. *Çoluk Çocuk Dergisi*, (30), 36-39.

Uslan, S. (1997). Cumhuriyet Dönemindeki Kültür Politikaları. *Anthropology*, (13), 257-270.

Uygur, H. S. (2019). *Karatepe ve Dünya Tarihini Değiştiren Kadın*. Altın Rota.https://www.altinrota.org/yazilar/karatepe-ve-dunya-tarihini-degistiren-kadin-halet-cambel/125

Uz, A. (2013). Erken Cumhuriyet Dönemi Sanat Politikaları İle Toplumun Sanatsal Gelişimine Plastik Sanatlar Çerçevesinden Bakış. *Sanat Yazıları*, (25-26), 9-24.

Uzun, İ. (2017). Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan(1908-1985). *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(1), 73-85.

Üçsu, K. (2022). *Anadolu Arkeolojisinin Unutulmaz Kaşifleri.* Gaziantep: Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü Yayınları.

Vambery, A. (2022). *19. Yüzyıl Türkiyesi ve Türk Modernleşmesi* (E. Özsoy ve M. Çaylı, Haz.). İstanbul: Selenge Yayınları.

Vergo, P. (Ed.). (1989). *The New Museology*. London, England: Reaktion Books.

Yağcı, Ö. (2004). Muazzez İlmiye Çığ: İnsanlık Tarihine Adanan Bir Ömür (Bir Cumhuriyet Çocuğunun Bin Yıllar Öncesinin İnsanlığına Uzanan Yaşam ve Bilim Serüveninden İzler). *Berfin Bahar,* 5-19.

Yaşar, H. (2023). Artık Her Şehirde Bir Müze Olacak: Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Halkevlerinin Müzecilik Çalışmaları. *History Studies*, *15*(Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı), 237-259.

Yaşar, N. ve Asal, U. Y. (2022). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Modernleşmede Yaşanan Değişim ve Süreklilikler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *21*(43), 605-629.

Yavuzoğlu Atasoy, N. (2018). Arkeoloji Delikanlısını Yitirdi: A. Muhibbe Darga (1921 - 2018). *Sanat Tarihi Yıllığı*, *27*, 319-331.

Yeşil, M. ve Fırat, M. (2020). Cumhuriyet'ten Günümüze Anadolu Arkeolojisi'nin Öncüleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 275-335.

Yetim, F. ve Çirçir, S. (2025). Türk Tarih Tezinin Kabul Edilmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Dergisi*, *8*(1), 32-47.

Yıldıran, G. (2016). Cumhuriyet Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları. *Bogazici University Journal of Education, 29*(2), 1-26.

Yıldırım, R. (1996). Atatürk'ten Günümüze Eskiçağ Tarihi ve Arkeoloji Çalışmaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, *2*(6), 33-47.

Yılmaz, H. (2023). *Osmanlı Topraklarında Kadın Olmak: Osmanlı Devleti'nde Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu (1789–1850).* İstanbul: Aktif Yayınevi.

Yurdal, M. O. (2020). Seniha Sami Moralı. *#Tarih Dergisi*, (70), 72-74.

Yücel, E. (2006). Müze.*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 32, ss. 240–243). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yüksel, E. (2019a). II. Meşrutiyet Sonrası Osmanlı Toplumunda Kadın. *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, *2*(5), 77-92.

Yüksel, E. (2019b). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Arkeoloji ve Arkeolog Muhibbe Darga'nın Yaşam Öyküsü. *Izmir Democracy University Social Sciences Journal*, *2*(2), 122-137.

Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız İnkılap:Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*. İstanbul: Metis Yayınları.

EKLER

EK 1. 31 Mayıs 1933 tarihli ve 2252 sayılı İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun

İstanbul darülfünununun ilgasına ve Maarif vekâletince yeni bir Üniversite kurulmasına dair kanun

(Resmî Gazete ile neşir ve ilânı : 6/VI/1933 - Sayı : 2420)

No. 2252 — Kabul tarihi **31 - V - 1933**

BİRİNCİ MADDE — İstanbul darülfünunu ve ona bağlı bütün müesseseler kadro ve teşkilâtlarile beraber 31 temmuz 1933 tarihinden itibaren mülgadır.

İKİNCİ MADDE — Maarif vekilliği 1 ağustos 1933 tarihinden itibaren İstanbulda (İstanbul üniversitesi) adı ile yeni bir müessese kurmağa memurdur. Maarif vekâleti bu Üniversitenin teşkilâtına ait kanun lâyihasını en geç 1 nisan 1934 tarihine kadar Büyük Millet Meclisine tevdi eyler.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Nafıa vekilliğine bağlı olan (Yüksek mühendis mektebi) ile İktısat vekilliğine bağlı (Yüksek ticaret mektebi) ni İstanbul üniversitesi teşkilâtı arasına almağa İcra Vekilleri Heyeti mezundur.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Tıp fakültesinin İstanbuldaki umumî, mülhak ve hususî bütçelerle belediye bütçesinden idare edilmekte olan hastanelerden istifade eylemesine lüzum görülürse fakültenin bu hastanelerden istifade suretleri ve masrafa iştiraki ve her hastanede ayrılacak yatak adedi ve sair esaslar Dahiliye, Maarif ve Sıhhat ve içtimaî muavenet vekillerince müştereken tayin ve tesbit olunur.

BEŞİNCİ MADDE — İkinci madde mucibince kurulacak üniversitenin 1 ağustos 1933 tarihinden 31 mayıs 1934 tarihine kadar devam edecek olan muvakkat devresi için icap eden tedris, idare ve ecnebi mütehassısları kadrolarının tanzimi ve vazifelerin tayini Maarif vekilliğine aittir. Bu muvakkat kadroya girmiş olmak ikinci maddede yazılı Üniversitenin esas kadrosuna girmek için müktesep bir hak teşkil etmez.

ALTINCI MADDE — Darülfünunun kadrosuna dahil olanlardan kurulacak Üniversitenin muvakkat kadrosuna alınacak müderris ve muallimler ile bunların muavinleri ve asistanlar 1931 senesi Darülfünun bütçe kanununun 10 ncu maddesi hükmüne göre Darülfünunca verilmekte olan maaşlarını alırlar. Bunlara maaşlarına tekabül eden miktarda ücret verilmesi de caizdir.

Muvakkat devreye ait tedris kadrosundaki vazifelere hariçten tayin olunanların bu vazifeler için kadroda muayyen olan maaşı almalarına 1452 numaralı kanunun umumî hükümleri mâni olduğu takdirde kadrodaki maaş ile bu kanunun tecviz ettiği derece maaşı arasındaki fark ilâveten ücret olarak verilebilir.

YEDİNCİ MADDE — Maarif vekilliği İstanbul Üniversitesinde bir telif ve tercüme heyeti kurmağa mezundur. Bu heyete Darülfünunun tedris kadrosunda dahil bulunan zevattan lüzumlu vasıfları haiz olanlar alınır ve kendilerine bu yeni hizmetlerine mukabil ücret verilir. Bu ücretler; bu zatlerin Darülfünundaki vazifelerinden dolayı almakta oldukları maaşlar ile Darülfünunun lâğvi dolayısile alacakları açık maaşları tutarları arasındaki farkı geçemez. Bu ücretler açık maaşlarının itasına mâni değildir.

SEKİZİNCİ MADDE — Darülfünunun ilgası dolayısile açıkta kalmış olup-

Kaynak. T.C. Resmi Gazete, 6 Haziran 1933, Sayı: 2420, s. 2635.

EK 2. 31 Mayıs 1933 tarihli ve 2252 sayılı İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun

ta telif ve tercüme heyetine de seçilmemiş olan müderris ve muallimler yeni Üniversite teşkilât kanununun meriyetine veya bu müddet içinde Devlet hizmetlerinden birine tayinlerine kadar yukarıdaki madde hükmüne göre açık maaşı ve mütemmim ücret alırlar. Buna mukabil Maarif vekilliği bu müddet zarfında kendilerine muvakkat hizmetler tevdi edebilir.

DOKUZUNCU MADDE — Darülfünunun 1932 malî senesi bütçe kanununda yazılı membalardan 1933 malî senesi zarfında tahassul edecek varidat Hazinece 1933 muvazenei umumiyesinde lâhika olarak bir taraftan Darülfünun hasılatı adile açılacak nâzım varidat faslına irat ve diğer taraftan Darülfünunun maaş ve ücret ve bilûmum masrafları adı ile Maarif bütçesinde açılacak nâzım masraf faslına tahsisat kaydolunur. Birinci fıkrada yazılı membalardan toplanan paralar Cümhuriyet merkez bankasında Maarif vekilliği emrine bir hesabı cariye yatırılır.

ONUNCU MADDE — Gerek 9 uncu meddede yazılı varidatın gerek darülfünunun hükmî şahsiyetine ait tahsislerin tahsil ve sarfı ve bütün idare işlerinin tedviri için bir muvakkat teşkilât yapmağa Maarif vekili mezundur.

ON BİRİNCİ MADDE — Darülfünunun 1933 malî senesi haziran ve temmuz aylarına ait umumî hizmetlerinin görülmesi için 9 ncu maddede yazılı varidattan icap eden miktarı Darülfünuna verilir. Bu iki aya ait tahsisatın fasıl ve maddelere tefriki ve lüzum görülürse bu fasıllar arasında münakale yapılması İcra Vekilleri Heyetine aittir. Bu varidattan haziran ve temmuz ayları için tahsis olunan miktardan arta kalan miktar ile iki aylık tahsisattan sarfolunmayan kısmı beşinci maddede yazılı muvakkat idarenin maaş ve ücret ve diğer bütün masraflarına karşılık tutulmuştur. Bunun fasıl ve maddelere ayrılması ve fasıllar arasında münakalesi kezalik İcra Vekilleri Heyetince yapılır.

ON İKİNİC MADDE — İstanbul darülfünunu ile ona bağlı müesseselere ait bütün kanunlar ve hükümler 31 temmuz 1933 tarihinden itibaren mülgadır.

ON ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu kanun 1 haziran 1933 tarihinden muteberdir.

ON DÖRDÜNCÜ MADDE — Bu kanun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

3 haziran 1933

Cümhuriyet Reisliğine yazılan tezkerenin tarih ve numarası : *1 - VI - 1933 ve 1/705*
Bu kanunun neşir ve ilânının Başvekilliğe bildirildiğine dair Cümhuriyet Reisliğinden gelen tezkerenin tarih ve numarası : *3 - VI - 1933 ve 1/554*
Bu kanunun müzakerelerini gösteren zabıtların cilt ve sayıfa numaraları : *Cilt 15* — *Sayıfa 256,416,465:467,472,483:486*

Kaynak. T.C. Resmi Gazete, 6 Haziran 1933, Sayı: 2420, s. 2636.

EK 3. İstanbul Üniversitesinde İstihdam Olunacak Ecnebi Mütehassıslarla Aktolunacak Mukavelelere Dair Kanun

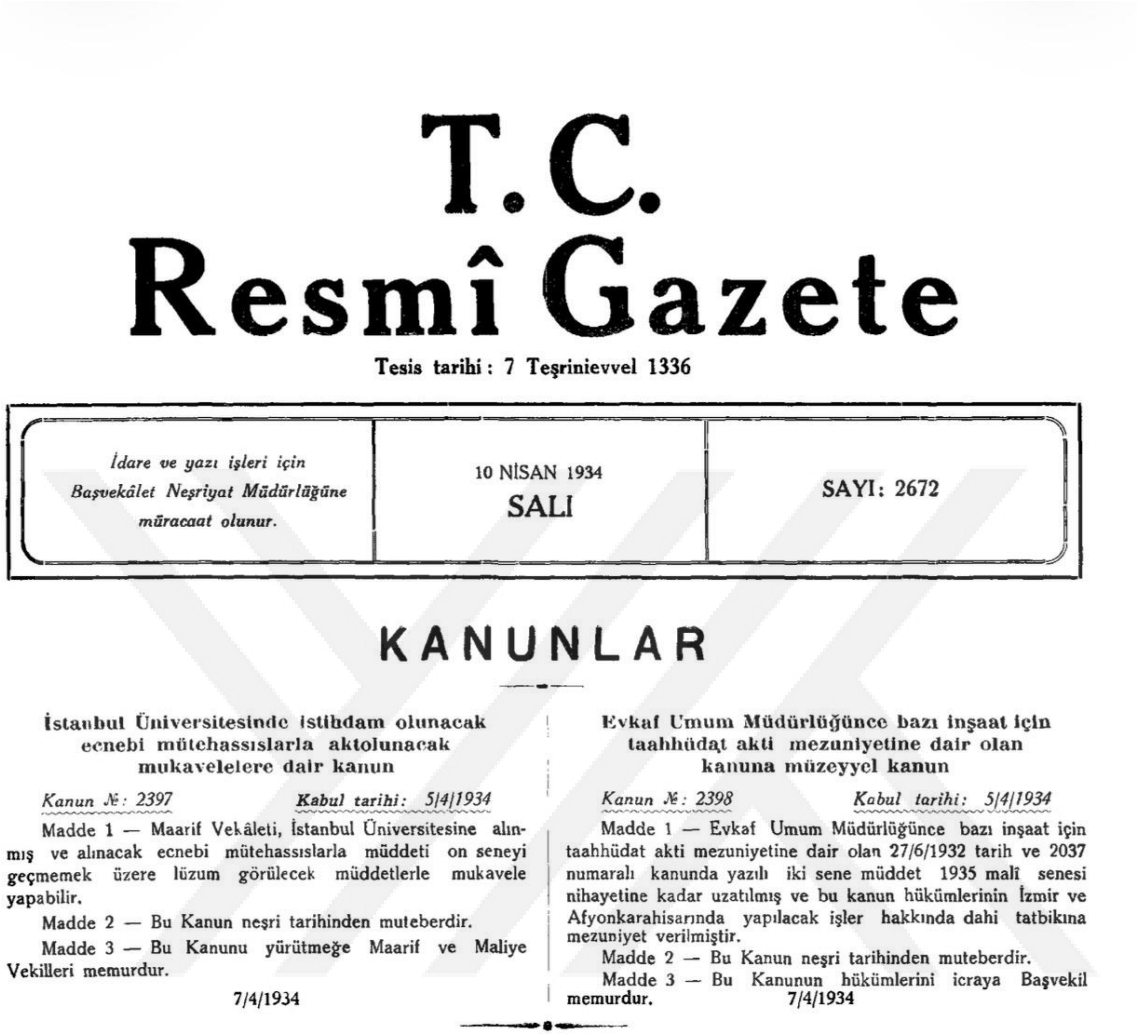

T.C.
Resmî Gazete

Tesis tarihi : 7 Teşrinievvel 1336

İdare ve yazı işleri için Başvekâlet Neşriyat Müdürlüğüne müracaat olunur.	10 NİSAN 1934 SALI	SAYI: 2672

KANUNLAR

İstanbul Üniversitesinde istihdam olunacak ecnebi mütehassıslarla aktolunacak mukavelelere dair kanun

Kanun №: 2397 *Kabul tarihi: 5/4/1934*

Madde 1 — Maarif Vekâleti, İstanbul Üniversitesine alınmış ve alınacak ecnebi mütehassıslarla müddeti on seneyi geçmemek üzere lüzum görülecek müddetlerle mukavele yapabilir.

Madde 2 — Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu Kanunu yürütmeğe Maarif ve Maliye Vekilleri memurdur.

7/4/1934

Evkaf Umum Müdürlüğünce bazı inşaat için taahhüdat akti mezuniyetine dair olan kanuna müzeyyel kanun

Kanun №: 2398 *Kabul tarihi: 5/4/1934*

Madde 1 — Evkaf Umum Müdürlüğünce bazı inşaat için taahhüdat akti mezuniyetine dair olan 27/6/1932 tarih ve 2037 numaralı kanunda yazılı iki sene müddet 1935 malî senesi nihayetine kadar uzatılmış ve bu kanun hükümlerinin İzmir ve Afyonkarahisarında yapılacak işler hakkında dahi tatbikına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2 — Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu Kanunun hükümlerini icraya Başvekil memurdur. 7/4/1934

Kaynak. T.C. Resmi Gazete, 10 Nisan 1934, Sayı: 2672, s. 3645.

EK 4. Birinci Türk Tarih Kongresi

DOKUZUNCU SENE — No. 2929

PAZAR 3 TEMMUZ 1932

Sahip ve Başmuharriri YUNUS NADİ

İDAREHANESİ: Büyükmaarif karşısında Cüreı sokağı 4
Telgraf: İstanbul Cumhuriyet
Posta kutusu: N° 246
Telefon: Başmuharrir : 22366, Tahrir müdürü : 23239, İdare müdürü 22365, Matbea : 20478

Cumhuriyet

ABONE ŞERAİTİ

MÜDDET:	TÜRKİYE İÇİN:	HARİÇ İÇİN
Seneliği	1400 Kr.	2700 Kr.
6 Aylığı	750 Kr.	1450 Kr.
3 Aylığı	400 Kr.	800 Kr.
1 Aylığı	150 Kr.	

Nüshası her yerde 5 Kuruştur

1- İlk Millî Tarih Kongresi Dün Açıld
2- 932 Güzellik Kraliçesi İntihap Edildi

İlk millî tarih kongresine bizzat Reisicumhur Hz. de şeref verdiler

Büyük bir içtima: Tarih kongresi

Tarih muallimlerinin taharri ve tedris usullerini tebarüz ettirmek maksadile tertip edilmiş olan ilk kongre dün Ankara'da açıldı. Bu içtima milli talim ve terbiyemiz namına günün en büyük hâdiselerinden birini teşkil eden ve sahih manasile tarihi bir vukuadır. Cumhuriyet Türkiye'si vücut bulmak için silâh ve mesnet olarak yalnız bir asla dayandı: Türk milletinin benliğine. Cumhuriyet Türkiye'si millet telâkkisinde halis ve istikbalin mâziye istinat ettiğine kani oldu, ve bugünkü milleti geçmiş asırların ecdadı yarattığına inandı. Filhakika bu mana millet telâkkisinde ilmin de aynen böyle ifade ettiği bir hakikattir. Bu anlayıştan pek tabii olarak şu düsturlar çıktı:

1- Bugünün milletlerinin hayatlarını çok iyi kavramak için onları geçmiş zamanlar içindeki safhalarında çok iyi anlamağa ihtiyaç vardır.

2- Bilhassa Türk'lüğün geçmiş hayatta mesafe ve zaman itibarile işgal ettiği mevkii ve mevkileri iyi araştırmakta ilmi hizmetle beraber onun hal ve istikbale ait veçhe ve imkânlarını tayine zafer bulmak gibi emsalsiz derecede büyük milli menfaatlerimiz vardır.

Meselâ bu noktadan mütalea edilince tarihin gerek umumi, ve beynelmilel, gerek hususi ve milli şekilleri içtimai hayatın birinci derecede mühim bir ilmini teşkil etmek lâzım geleceği kendiliğinden anlaşılır. Ovalarda hazin bir hava ile ötercek çiftler uçuşan tarla kuşlarını tutunuz, ve tetkik ediniz. Tüylerinin renginde yaylaların hoxrlarının rengini taşıyan bu garip kuşları birini diğerinden ayırt edemiyecek kadar hep yekdiğerinin aynı bulunursunuz. Güzlerinin kenarlarındaki siyah çizgiler ve kanatlarının üstünde ve altındaki alâk boncuklar hepsinde sanki tek forgadan çıkmış gibi ayaldır. Hancerelerinin teşekkülleri de öyle olduğu içindir ki hepsi aynı hazin hava ile ötercek uçarlar. Bu kuşlar Asya yaylalarında böyledirler ve Avrupa yaylalarında böyledirler. Bu kuşların bütün yaylalara yayılmak için esasen bir asılları, bir yaylaları neşet etmiş olduklarına şüphe yoktur. İlmin zirvelara taşıdığı eden hakikat ifadesi budur.

Bu bir hakikattir ki en mükemmel ziruh olan insan üzerinde daha esaslı taharrilere müsaittir. Bugün ziruh sayı doldurun insanlar ne oldukları yerlerde topraktan çıkmışlardır, ne bulundukları yerlere göklerden inmişlerdir. Peki nerelerden ve nasıl gelmişlerdir? Mademki son insan kendisini bir silsile halinde zarlarca temadi ettiren ilk insana bağlıdır, bugünkü milletlerin ilk insanları kimlerdir? Asırların tercih ettiği halitaları tahlil ede ede en pürüz'üz asıllara kadar çıkmak ihtimali yok mudur? Galiba tarih en iyi şekil olarak böyle bir taharri ve tedrise tâbi tutulacak: Aşağıdan yukarı tahlil usulü ve yukarıdan aşağı terkip usulü. Yoksa tarih, itibarile yalan yanlış bir sürü vakaların hikâyesini bellemekten büyük hikmet ve menfaat beklemek beyhude bir hayal - dir. Ancak insanların tarihi bünyelerini bilmek suretile diz ki vakıaların hakiki manalarının ferde ve cemiyete zevk ve fayda verecek hakiki malûmat olarak öğrenmiş ve öğretmiş olabiliriz. Bu telâkkiye göre be-

YUNUS NADİ

Kongreyi Maarif Vekili Esat B. bir nutukla açtı

Afet Hf. nin mühim bir konferansından sonra müzakere başladı

İlk milli tarih kongresini küşat eden Maarif Vekili Esat Bey

Tarih kongresine riyaset eden Tarih Cemiyeti Reisi Yusuf Akçora Bey

Ankara 2 (Telefonla)— İlk milli tarih kongrai bu sabah saat 9 da Halkevinde toplandı. Kongreye Yusuf Akçora Bey riyaset ediyordu. İçtima salonunda Darülfünun müderrislerinden, tarih muallimlerinden başka meb'uslardan, sefirlerden, gâyide mümeyyezlerden mürekkep mühim bir kalabalığın mevkii almış olması kongrenin çok büyük bir alâka uyandırdığını gösteriyordu.

Gazi Hz. Kongrede

Saat tam 9 da Reisicumhur Hz. refakatlerinde Meclis Reisi, Başvekil, Büyük Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi Paşalarla Halk Fırkası Katibi Umumisi Recep Bey bulunduğu halde kongreyi teşrif ettiler.

Kongre azası Gazi Hz. ni ayağa kalkarak sürekli alkışlarla selâmladılar.

Hitabet kürsüsüne ilk olarak Maarif Vekili Esat Bey çıktı ve çok alkışlanan nutku ile kongreyi açtı.

Maarif Vekilinin nutku

Hanımefendiler, beyefendiler,

Kongremize karşı kıymetli alâkalarını izhar buyuran ve yüksek huzurlarile içtimaımıza büyük bir şeref veren Ulu Gazi'miz Reisicumhur Hz. ne ve Büyük Millet Meclisi Reisi,

(Mabadi 6 ncı sahifede)

Cemiyeti Akvama 8 gün sonra davet edileceğiz!

Cuma içtimaında 23 milletin teklifi kabul edilerek ruznameye alındı

Cenevre 2 (A.A.) — Havas Ajansı bildiriyor: M. Mihalakopulos, bütün devletler namına Türkiye'yi Cemiyeti Akvama girmeğe davet eylemeği istihdaf eden bir takrir tevdi eylemiştir.

Bu takrir, Türkiye Cumhuriyetinin istatü ve nizamnamelerle mukayyet olan sarları hariç bulunduğunu müşahede eylemekte ve Türkiye'yi Cemiyeti Akvama kıymettar yardımı ile muavenet etmeğe davet etmesini heyeti umumiyeye teklif etmektedir.

M. Mihalakopulos, Cemiyeti Akvam teşkilâtı işlerinde Türkiye'nin de sekteden mesaisini hatırlatmakta ve Türk - Yunan bahri itilâfının her iki millet için terki tesihat konferansının takip etmekte olduğu hedeflerin büyük bir kısmının tahakkukunu temin eylemiş bulunduğunu kaydeylemektedir. Nazır demiştir ki:

— Türk - Yunan dostluğu bir vakıadır. Yunanistan, Türkiye'nin Cemiyeti Akvama girmesini tamamen hususi hiz ve memnuniyetle selâmlıyacaktır.»

Cenevre 2 (A.A.) — Cemiyeti Akvamı teşkilâtı işlerinde Türkiye'nin de sekteden mesaisini hatırlatmakta ve Türk - Yunan bahri itilâfının her iki millet için terki tesihat konferansının takip etmekte olduğu hedeflerin büyük bir kısmının tahakkukunu temin eylemiş bulunduğunu kaydeylemektedir. Nazır demiştir ki:

— Türk - Yunan dostluğu bir vakıadır. Yunanistan, Türkiye'nin Cemiyeti Akvama girmesini tamamen hususi hiz ve memnuniyetle selâmlıyacaktır.»

Cemiyeti Akvama dahilinin tahririne müsaadesile bir nutuk irat eden Yunan Hariciye Nazırı M. Mihalakopulos

Cemiyeti Akvama dühulü mes'elesinin müzakere ruznamesine kaydına karar vermiştir.

Bu müzakere 8 gün sonra yapılacaktır.

(Mabadi 4 üncü sahifede)

En Güzel Türk Kızı

Keriman Halis H. 932 Türkiye güzellik kraliçeliğine intihap edildi

Halit Ziya Bey hakem heyeti namına kraliçeyi tebrik ederken: «Bu şerefe cidden lâyıksınız, ve Türk güzelliğini hakkile temsil ediyorsunuz» dedi

Kraliçe bugün seyahat Hazırlıklarına başlıyor

Dün, 1932 Türkiye Güzellik Kraliçesi, isimlerini aşağıda yazdığımız hakem heyeti huzurunda, ittifaka yakın bir ekseriyetle seçilmiştir.

Saat dörde doğru müsabakaya iştirak edecek hanımlarla, hakem heyetine mensup zevat birer ikişer idarehanemize gelmeğe başlamışlardı. Bütün güzlerde ve kulaktan kulağa fısıldanan sözlerde şu endişe vardı Acaba Türk güzelliğini dünyanın gözü önünde temsile cidden lâyık bir hanım kız bulunabilecek mi?

Bu endişenin doğurduğu merak içinde müsabakaya başlanmak üzere idi. Güzellerin bulunduğu odada Abidin Daver B. hepsine ayrı ayrı talimat veriyor, sıralarını bildiriyor, esasen telkin etmiğe ve yüzlerinde

Keriman Halis Hanımın yakından alınmış bir resmi

birer tatlı tebessüm uyandırmağa çalışıyordu.

Nihayet müsabakaya başlandı. Her sene olduğu gibi, hakem heyetinden edebi muharririmiz Peyami Safa Bey, güzelleri sıralerinden tutarak birer birer hususi yerlerine çıkardı ve hüviyetlerini hakemden değil tutarak, yalnız numaralarını bildirdi.

Güzeller, hakemin huzurunda, birer birer dönüyorlar, sorulan sualleve gülümsiyerek cevap veriyorlardı. Sonra, hakemin yanına kadar inerek ağır ağır yürüyorlar, kendilerine rica edilince duruyorlar ve konuşuyorlardı.

Güzellerin birer birer tetkiki bittikten sonra, aralarında bir mukayese imkânı temin edilebilmesi için, hepsinin iştirakile bir geçit resmi yapıldı: Bu güzeller demeti karşısında, bütün gözler, hedi bir heyecanla dolmuş, sarsılmıyan bir dikkatle, üstü

Evin 3. derecesi N[illegible]nın müstesna güzelliğile 932 Türkiye güzeli müsabakasını kazanıp Kraliçelik tacını giyen Keriman Halis Hanım

Heyecanlı bir anda: 932 Kraliçesi tatlika bin son dakikalarında hakem heyetinin bütün süzen bakışları karşısında...

Her güne kuş nazlı olmuşun bir bahtiyarlık: 932 Kraliçesi Abidinlik Cenap Şehabettin Beylerin yanında...

Mithat Paşayı Nasıl Boğdular?

Paşanın adamı ve katili herber İsmail'le yapılan bu çok meraklı mülâkatı mündericatımızın pek fazla olması dolayısile yarın neşredeceğiz. İtizar ederiz.

ne 1932 tacı konacak olan şerefli ve güzel başı arıyordu.

Nihayet bu umumi tetkik te bitti ve güzeller dışarı çıktıktan sonra reylere müracaat edildi. Hakem heyeti birbirlerile istişare ediyor ve dilden dile bir tek numaranın fasılasız

dolaştığı duyuluyordu.

İntihap neti

Tasnif edilen reylerin ittifaka çok yakın bir «5» numaralı hanımın Güzellik Kraliçesi seçilmesi tecrü

(Mabadi 9 u

Kaynak. Cumhuriyet, 3 Temmuz 1932, s. 1.

EK 5. İkinci Türk Tarih Kongresi

ULUS
ADIMIZ, ANDIMIZDIR
HER YERDE 5 KURUŞ
18 inci Yıl
No. 5807
PAZAR 26 Eylûl 1937
Tel : Başmuharrir 1063
Yazı İşleri Müd. 1062

Tarih kurultayı kapandı

Bütün yabancı profesörler Atatürke tazim ve hayranlıklarını bildirdiler

Bayan Afet kurultayda türkün yaratıcılık ve inkılâbcılık vasıflarını tebarüz ettirdi

İstanbul, 25 (A.A.) — İkinci tarih kongresi saat 14 de Maarif Vekili B. Saffet Arıkan'ın başkanlığında toplandı. Sekreterlik yerlerinde Bn. Fakihe Öymen (İstanbul) ile B. Faik Reşid Unad bulunuyorlardı.

Atatürk beraberlerinde bazı vekiller olduğu halde toplantıya şeref vermişlerdi.

Başkan sözü Prof. B. Hartmann'a verdi. Pr. Hartmann uzun bir tebliğde bulundu.

[Bu tebliği aynen dördüncü sayfamızda bulacaksınız.]

İkinci celse, saat 15 de Saffet Arıkanın başkanlığında toplandı. Başkan sözü Pr. Afet'e verdi.

Bn. Afetin tezi

Pr. Bn. Afet sıksık alkışlarla kesilen tezini tebliğ etti.

Büyük Atatürk, Bayanlar, Baylar, Tarih hâdiseleri aynen tekerrür etmez, çünkü zaman ve mekân kültür üzerindeki faaliyeti ile her cemiyetin tekâmülüne tâbidir. Bir milleti anlamak için onun tarihinin derinliklerine nüfuz etmek ve muhtelif devirlerdeki gidişini takib etmek lüzumu karşısında kalınır. Türk milletinin tarihi en çok bilinmeğe lâyık olan kısımlardan biridir. Bu tarih o kadar derin ve cihan kültür bağlariyle perçinlidir ki onun içinde türk cevherlerini bölmak onları anlamak ayrıca insanlık için bir derttir. Bu geniş ve derin tarih içinde yalnız parlak ve iyi şeyleri görmekle kalamayız, onun hataları da ye-

(Sonu 6. ıncı sayfada)

Türk tarih sergisinde teşhir edilen eski eserlerden bazıları

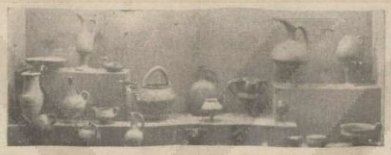

Ecnebi profesörlerin sözleri

Profesörler, Atatürk'ün ve Türk Tarih Kurultayının dünya medeniyet tarihini aydınlatmak hususundaki çalışmalarından takdirle bahsettiler

B. Saffet Arıkan'ın nutku

Bayan Afet'in şiddetle alkışlanan nutkundan sonra, söz Almanya namına profesör Hartmana verildi.

Prof. Hartman'ın teşekkürü

Profesör kendilerine gösterilen emsalsiz misafirperverlikten dolayı teşekkür ettikten sonra tarihî âbidelerin kendilerinde uyandırdığı hayranlığı kayıd, fakat ondan daha derin olan ve devlet reisimizin son senelerdeki idaresi altında tahakkuk eden değişikliklere olan hayranlıklarını tebarüz ettirdi.

Profesör kongrenin kendi şahsi meseleri sahasında tarih ile uğraşan ilim ıdamlarına yeni bir istikamet verdiğini chemiyetle kaydettikten sonra kongreyi hazırlamak için sarfolunan mesaiyi ve elde edilen neticeyi ve onun kıymetini takdirlerle tebarüz ettirdi ve dedi ki:

Eğer teşekkürlerimizi kelimelerden başka bir şekilde de ifade edebilirsek kendimizi bahtiyar addedebileceğimize emin olabilirsiniz. Türk tarihini daha derin anlamak için hepimiz candan gay-

(Sonu 7. inci sayfada)

İsmet İnönü, Bn. İsmet İnönü çocukları ile beraber Türkkuşu sahasında

Bayan Gökçenin iştirakiyle

Türk kuşu filosu dün Konyaya gitti

Konya bayram yapıyor

Yurdun şark ve cenub taraflarında 2000 kilometrelik bir uçuş yapacak olan türkkuşu filosunun seyahati dün saat on beşte başlamıştır.

Memlekette havacılık sevgisini ahlak haline getirecek olan bu ziyaretlere halkın gösterdiği büyük ve candan alâka dolayısiyle, günün en mühim hâdiseleri arasına girdiğinden, büyüklerimiz her zaman gösterdikleri alâkayı esirgememişler ve filoyu bizzat Başvekil İsmet İnönü uğurlamak lûtfünde bulunmuşlardır.

Öğleden evel, Türk Hava Kurumu, Marmara köşkünde Başöğretmen Bayan Sabiha Gökçen şerefine bir öğle yemeği vermiş, bu yemekte Kurum Yarbaşkanı B. Feridun Dirimtekin, ge-

(Sonu 8. inci sayfada)

Bn. Sabiha Gökçen, Bn. Naciye Toros'la beraber

Dil bayramı

büyük törenle kutlanıyor

Bugün yurdun dört köşesinde, ilk dil kurultayının toplanışının beşinci yıldönümü, dil bayramı olarak büyük törenle kutlanacaktır. Bu münasebetle bugün saat 18 de Ankara ve İstanbul radyoları birleştirilecek, radyoda Türk dil kurumu adına bir söylev verilecektir, Bu söylev bütün halkevlerinde radyo ile dinlenecekttir. Törenlerde, dil çalışmaları, dildeki yenilikler, dil işinde elde edilen başarılar belirtilecektir. Ana dilimizin büyüklüğü, geniş varlığı ve Güneş - Dil torisinin dil bilgileri tarafından nasıl büyük bir ilgi ile karşılandığı anlatılacaktır.

Şehrimizdeki tören

Halkevimizde de bugün saat beşte büyük bir tören yapılacaktır. Dr. Ragıp Tüzün töreni bir nutukla açacak, dil bayramı hakkında Nasuhi Baydar ve öğretmen Muhiddin birer söylev verecekler, Münir Müeyyed bir şiir okuyacaktır.

Saat altıda radyodaki söylev dinlenecek ve sonra konser verilecektir. Tören sonunda da Karagöz oynatılacaktır.

Türkkuşu kanadında: "Ulus,,

Yeni Ulus, cumhuriyet bayramında Türkiyenin en kuvvetli fikir ve havadis gazetesi olarak çıkmaya hazırlanıyor. Bunun için yeni bir makina getirtmiş, bütün vasıtalarını yenilemiş, kadrosuna kuvvetlendirmiştir.

İnkılâbın sadık bir işçisi olan Ulus'un bu hallınması, memleket davalarına hizmet eden bütün milli müesseselerde büyük bir alâka ile karşılanmıştır. Bu arada Türk Hava Kurumu, Ulus ailesine büyük bir yakınlık göstererek memleket tarına çıkan filosundan bir tayyarenin kanadlarına «Ulus gazetesi» levhasının konmasına ve bunun her geçtiği yerde yeni Ulus'un hususiyetlerini anlatan dövizler atmasına müsaade etmiştir.

En ileri teknikle çıkmağa hazırlanan Ulus, en ileri müesseselerimizden biri olan Türk Hava Kurumunun tayyareleri vasıtasiyle, bu dövizleri dün ilk defa Konya üzerine atarak türk matbuatına getireceği yeniliklerden birini yapmıştır.

[Bu hususta fazla tafsilâtı 8 inci sayfamızda bulacaksınız.]

Kaynak. Ulus, 26 Eylül 1937, s. 1.

EK 6. İkinci Türk Tarih Kongresi ve Tarih Sergisi

21 Eylül 1937 CUMHURİYET 7

İkinci Tarih Kurultayından ve Tarih Sergisinden intıbalar

Atatürk Tarih Sergisine giderlerken

Atatürk Tarih sergisindeki eserleri telkik buyuruyorlar

Büyük Şef sergide Tarih Kurumunun davetlileri arasında

Profesör Bayan Afet harita üzerinde izahat verirken

Profesörler Taksim abidesinde

Profesör Afet, Türk Tarih Kurumunun faaliyetini anlatan nutku söylerken

Atatürk, Kurultay içtimaı aralarında, küçük Ülkü ile bir arada

Atatürk, Orgeneral Fahreddin Altayla görüşüyorlar

Atatürk, localarından Kurultay müzakerelerini takib buyuruyorlar

Atatürk Tarih sergisinde Milli Talim ve Terbiye reisinden izahat alıyorlar

Atatürk Dolmabahçe sarayından çıkarlarken

Kurultay müzakeratını alâka ile dinliyen ecnebi profesörlerden bir kaç.

Sergideki köşelerden muhtelif görünüşler

Kaynak. Cumhuriyet, 21 Eylül 1937, s. 7.

EK 7. Türk Arkeologlar Birliği Ana Nizamnamesi

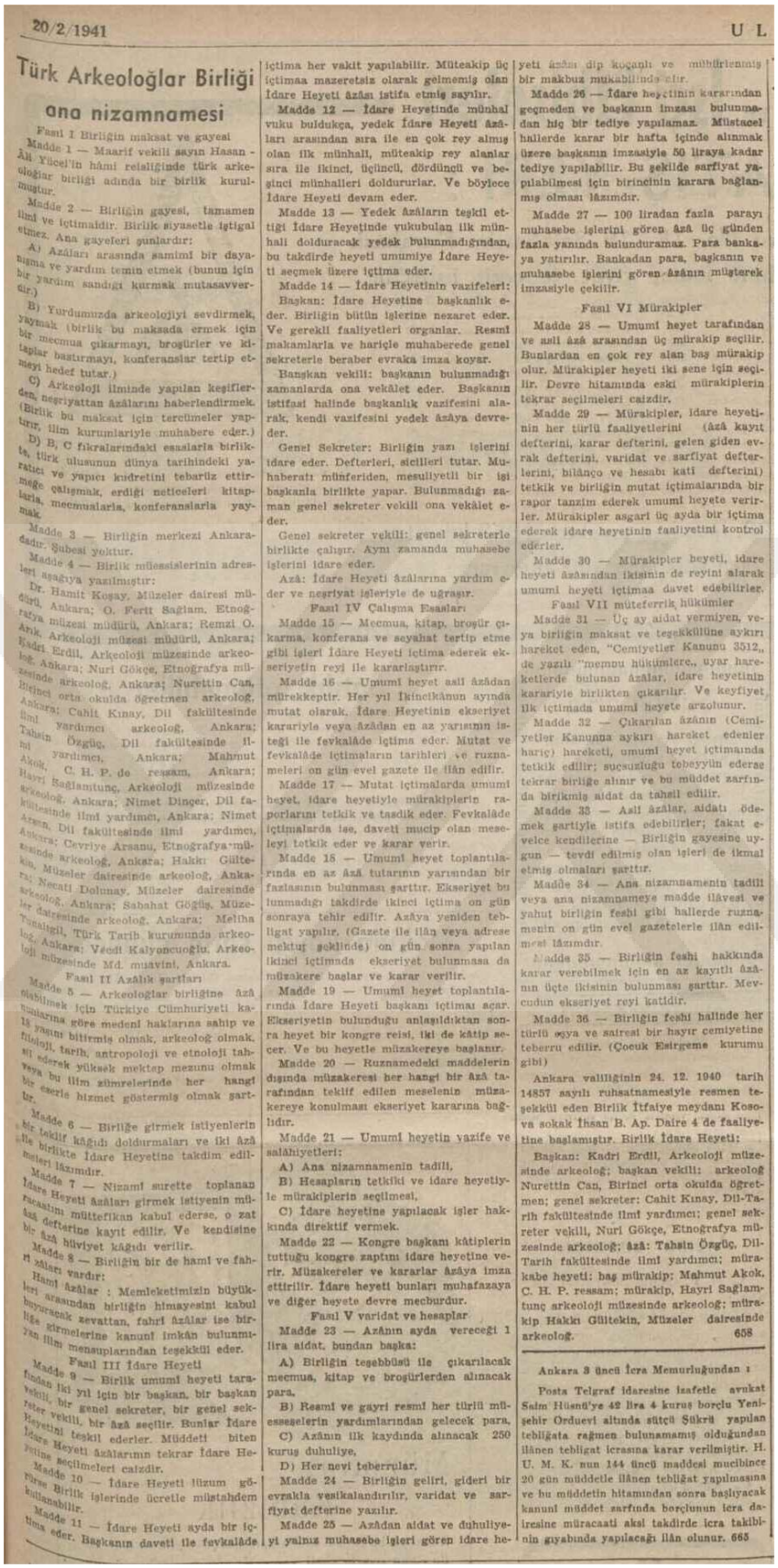

20/2/1941 U L

Türk Arkeoloğlar Birliği

ana nizamnamesi

Fasıl I Birliğin maksat ve gayesi

Madde 1 — Maarif vekili sayın Hasan - Âli Yücel'in hâmi reisliğinde türk arkeoloğlar birliği adında bir birlik kurulmuştur.

Madde 2 — Birliğin gayesi, tamamen ilmî ve içtimaîdir. Birlik siyasetle iştigal etmez. Ana gayeleri şunlardır:

A) Azâları arasında samimî bir dayanışma ve yardım temin etmek (bunun için bir yardım sandığı kurmak mutasavverdir.)

B) Yurdumuzda arkeolojiyi sevdirmek, yaymak (birlik bu maksada ermek için bir mecmua çıkarmayı, broşürler ve kitaplar bastırmayı, konferanslar tertip etmeyi hedef tutar.)

C) Arkeoloji ilminde yapılan keşiflerden, neşriyattan âzâlarını haberlendirmek. (Birlik bu maksat için tercümeler yaptırır, ilim kurumlariyle muhabere eder.)

D) B, C fıkralarındaki esaslarla birlikte, türk ulusunun dünya tarihindeki yaratıcı ve yapıcı kudretini tebarüz ettirmeğe çalışmak, erdiği neticeleri kitaplarla, mecmualarla, konferanslarla yaymak.

Madde 3 — Birliğin merkezi Ankaradadır. Şubesi yoktur.

Madde 4 — Birlik müessislerinin adresleri aşağıya yazılmıştır:

Dr. Hamit Koşay, Müzeler dairesi müdürü, Ankara; O. Fertt Sağlam, Etnografya müzesi müdürü, Ankara; Remzi O. Arık, Arkeoloji müzesi müdürü, Ankara; Kadri Erdil, Arkeoloji müzesinde arkeoloğ, Ankara; Nuri Gökçe, Etnografya müzesinde arkeoloğ, Ankara; Nurettin Can, Birinci orta okulda öğretmen arkeoloğ, Ankara; Cahit Kınay, Dil fakültesinde ilmî yardımcı arkeoloğ, Ankara; Tahsin Özgüç, Dil fakültesinde ilmî yardımcı, Ankara; Mahmut Akok, C. H. P. de ressam, Ankara; Hayri Sağlamtunç, Arkeoloji müzesinde arkeoloğ, Ankara; Nimet Dinçer, Dil fakültesinde ilmî yardımcı, Ankara; Nimet Arsan, Dil fakültesinde ilmî yardımcı, Ankara; Cevriye Arsanu, Etnografya müzesinde arkeoloğ, Ankara; Hakkı Gültekin, Müzeler dairesinde arkeoloğ, Ankara; Necati Dolunay, Müzeler dairesinde arkeoloğ, Ankara; Sabahat Göğüş, Müzeler dairesinde arkeoloğ, Ankara; Melihа Tunaligil, Türk Tarih kurumunda arkeoloğ, Ankara; Vedii Kalyoncuoğlu, Arkeoloji müzesinde Md. muavini, Ankara.

Fasıl II Azâlık şartları

Madde 5 — Arkeoloğlar birliğine âzâ olabilmek için Türkiye Cümhuriyeti kanunlarına göre medenî haklarına sahip ve 18 yaşını bitirmiş olmak, arkeoloğ olmak, filoloji, tarih, antropoloji ve etnoloji tahsil ederek yüksek mektep mezunu olmak veya bu ilim zümrelerinde her hangi bir eserle hizmet göstermiş olmak şarttır.

Madde 6 — Birliğe girmek istiyenlerin bir teklif kâğıdı doldurmaları ve iki âzâ ile birlikte İdare Heyetine takdim edilmeleri lâzımdır.

Madde 7 — Nizamî surette toplanan İdare Heyeti âzâları girmek istiyenin müracaatını müttefikan kabul ederse, o zat âzâ defterine kayıt edilir. Ve kendisine bir âzâ hüviyet kâğıdı verilir.

Madde 8 — Birliğin bir de hamî ve fahrî azâları vardır:

Hamî âzâlar : Memleketimizin büyükleri arasından birliğin himayesini kabul buyuracak zevattan, fahrî âzâlar ise birliğe girmelerine kanunî imkân bulunmıyan ilim mensuplarından teşekkül eder.

Fasıl III İdare Heyeti

Madde 9 — Birlik umumî heyeti tarafından iki yıl için bir başkan, bir başkan vekili, bir genel sekreter, bir genel sekreter vekili, bir âzâ seçilir. Bunlar İdare Heyetini teşkil ederler. Müddeti biten İdare Heyeti âzâlarının tekrar İdare Heyetine seçilmeleri caizdir.

Madde 10 — İdare Heyeti lüzum görürse Birlik işlerinde ücretle müstahdem kullanabilir.

Madde 11 — İdare Heyeti ayda bir içtima eder. Başkanın daveti ile fevkalâde içtima her vakit yapılabilir. Müteakip üç içtimaa mazeretsiz olarak gelmemiş olan İdare Heyeti âzâsı istifa etmiş sayılır.

Madde 12 — İdare Heyetinde münhal vuku buldukça, yedek İdare Heyeti âzâları arasından sıra ile en çok rey almış olan ilk münhali, müteakip rey alanlar sıra ile ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci münhalleri doldururlar. Ve böylece İdare Heyeti devam eder.

Madde 13 — Yedek âzâların teşkil ettiği İdare Heyetinde vukubulan ilk münhali dolduracak yedek bulunmadığından, bu takdirde heyeti umumiye İdare Heyeti seçmek üzere içtima eder.

Madde 14 — İdare Heyetinin vazifeleri:

Başkan: İdare Heyetine başkanlık eder. Birliğin bütün işlerine nezaret eder. Ve gerekli faaliyetleri organlar. Resmî makamlarla ve hariçle muhaberede genel sekreterle beraber evraka imza koyar.

Başkan vekili: başkanın bulunmadığı zamanlarda ona vekâlet eder. Başkanın istifası halinde başkanlık vazifesini alarak, kendi vazifesini yedek âzâya devreder.

Genel Sekreter: Birliğin yazı işlerini idare eder. Defterleri, sicilleri tutar. Muhaberatı münferiden, mesuliyetli bir işi başkanla birlikte yapar. Bulunmadığı zaman genel sekreter vekili ona vekâlet eder.

Genel sekreter vekili: genel sekreterle birlikte çalışır. Aynı zamanda muhasebe işlerini idare eder.

Azâ: İdare Heyeti âzâlarına yardım eder ve neşriyat işleriyle de uğraşır.

Fasıl IV Çalışma Esasları

Madde 15 — Mecmua, kitap, broşür çıkarma, konferans ve seyahat tertip etme gibi işleri İdare Heyeti içtima ederek ekseriyetin reyi ile kararlaştırır.

Madde 16 — Umumî heyet asli âzâdan mürekkeptir. Her yıl İkincikânun ayında mutat olarak, İdare Heyetinin ekseriyet kararıyle veya âzâdan en az yarısının isteği ile fevkalâde içtima eder. Mutat ve fevkalâde içtimaların tarihleri ve ruznameleri on gün evel gazete ile ilân edilir.

Madde 17 — Mutat içtimalarda umumî heyet, idare heyetiyle müfettişlerin raporlarını tetkik ve tasdik eder. Fevkalâde içtimalarda ise, daveti mucip olan meseleyi tetkik eder ve karar verir.

Madde 18 — Umumî heyet toplantılarında en az âzâ tutarının yarısından bir fazlasının bulunması şarttır. Ekseriyet bulunmadığı takdirde ikinci içtima on gün sonraya tehir edilir. Azâya yeniden tebligat yapılır, (Gazete ile ilân veya adrese mektup şeklinde) on gün sonra yapılan ikinci içtimada ekseriyet bulunmasa da müzakere başlar ve karar verilir.

Madde 19 — Umumî heyet toplantılarında İdare Heyeti başkanı içtimaı açar. Ekseriyetin bulunduğu anlaşıldıktan sonra heyet bir kongre reisi, iki de kâtip seçer. Ve bu heyetle müzakereye başlanır.

Madde 20 — Ruznamedeki maddelerin dışında müzakeresi her hangi bir âzâ tarafından teklif edilen meselenin müzakereye konulması ekseriyet kararına bağlıdır.

Madde 21 — Umumî heyetin vazife ve salâhiyetleri:

A) Ana nizamnamenin tadili,

B) Hesapların tetkiki ve idare heyetiyle müfettişlerin seçilmesi,

C) İdare heyetine yapılacak işler hakkında direktif vermek.

Madde 22 — Kongre başkanı kâtiplerin tuttuğu kongre zaptını idare heyetine verir. Müzakereler ve kararlar âzâya imza ettirilir. İdare heyeti bunları muhafazaya ve diğer heyete devre mecburdur.

Fasıl V varidat ve hesaplar

Madde 23 — Azânın ayda vereceği 1 lira aidat, bundan başka:

A) Birliğin teşebbüsü ile çıkarılacak mecmua, kitap ve broşürlerden alınacak para,

B) Resmî ve gayri resmî her türlü müesseselerin yardımlarından gelecek para,

C) Azânın ilk kaydında alınacak 250 kuruş duhuliye,

D) Her nevi teberrular.

Madde 24 — Birliğin geliri, gideri bir evrakla vesikalandırılır, varidat ve sarfiyat defterine yazılır.

Madde 25 — Azâdan aidat ve duhuliyeyi yalnız muhasebe işleri gören idare heyeti âzâsı dip koçanlı ve mühürlenmiş bir makbuz mukabilinde alır.

Madde 26 — İdare heyetinin kararından geçmeden ve başkanın imzası bulunmadan hiç bir tediye yapılamaz. Müstacel hallerde karar bir hafta içinde alınmak üzere başkanın imzasiyle 50 liraya kadar tediye yapılabilir. Bu şekilde sarfiyat yapılabilmesi için birincinin karara bağlanmış olması lâzımdır.

Madde 27 — 100 liradan fazla parayı muhasebe işlerini gören âzâ üç günden fazla yanında bulunduramaz. Para bankaya yatırılır. Bankadan para, başkanın ve muhasebe işlerini gören âzânın müşterek imzasiyle çekilir.

Fasıl VI Mürakipler

Madde 28 — Umumî heyet tarafından ve asli âzâ arasından üç mürakip seçilir. Bunlardan en çok rey alan baş mürakip olur. Mürakipler heyeti iki sene için seçilir. Devre hitamında eski mürakiplerin tekrar seçilmeleri caizdir.

Madde 29 — Mürakipler, idare heyetinin her türlü faaliyetlerini (âzâ kayıt defterini, karar defterini, gelen giden evrak defterini, varidat ve sarfiyat defterlerini, bilânço ve hesabı katî defterini) tetkik ve birliğin mutat içtimalarında bir rapor tanzim ederek umumî heyete verirler. Mürakipler asgarî üç ayda bir içtima ederek idare heyetinin faaliyetini kontrol ederler.

Madde 30 — Mürakipler heyeti, idare heyeti âzâsından ikisinin de reyini alarak umumî heyeti içtimaa davet edebilirler.

Fasıl VII müteferrik hükümler

Madde 31 — Üç ay aidat vermiyen, veya birliğin maksat ve tesekkülüne aykırı hareket eden, "Cemiyetler Kanunu 3512,, de yazılı "memnu hükümlere,, uyar hareketlerde bulunan âzâlar, idare heyetinin kararıyle birlikten çıkarılır. Ve keyfiyet ilk içtimada umumî heyete arzolunur.

Madde 32 — Çıkarılan âzânın (Cemiyetler Kanunna aykırı hareket edenler hariç) hareketi, umumî heyet içtimaında tetkik edilir; sucusuzluğu tebeyyün ederse tekrar birliğe alınır ve bu müddet zarfında birikmiş aidat da tahsil edilir.

Madde 33 — Asil âzâlar, aidatı ödemek şartiyle istifa edebilirler; fakat evelce kendilerine — Birliğin gayesine uygun — tevdi edilmiş olan işleri de ikmal etmiş olmaları şarttır.

Madde 34 — Ana nizamnamenin tadili veya ana nizamnameye madde ilâvesi ve yahut birliğin feshi gibi hallerde ruznamenin on gün evel gazetelerle ilân edilmesi lâzımdır.

Madde 35 — Birliğin feshi hakkında karar verebilmek için en az kayıtlı âzânın üçte ikisinin bulunması şarttır. Mevcudun ekseriyet reyi katidir.

Madde 36 — Birliğin feshi halinde her türlü eşya ve sairesi bir hayır cemiyetine teberru edilir. (Çocuk Esirgeme kurumu gibi)

Ankara valiliğinin 24. 12. 1940 tarih 14857 sayılı ruhsatnamesiyle resmen teşekkül eden Birlik İtfaiye meydanı Kosova sokak İhsan B. Ap. Daire 4 de faaliyetine başlamıştır. Birlik İdare Heyeti:

Başkan: Kadri Erdil, Arkeoloji müzesinde arkeoloğ; başkan vekili: arkeoloğ Nurettin Can, Birinci orta okulda öğretmen; genel sekreter: Cahit Kınay, Dil-Tarih fakültesinde ilmî yardımcı; genel sekreter vekili, Nuri Gökçe, Etnoğrafya müzesinde arkeoloğ; âzâ: Tahsin Özgüç, Dil-Tarih fakültesinde ilmî yardımcı; mürakabe heyeti: baş mürakip: Mahmut Akok, C. H. P. ressamı; mürakip, Hayri Sağlamtunç arkeoloji müzesinde arkeoloğ; mürakip Hakkı Gültekin, Müzeler dairesinde arkeoloğ. 658

Ankara 3 üncü İcra Memurluğundan :

Posta Telgraf idaresine izafetle avukat Salim Hüsnü'ye 42 lira 4 kuruş borçlu Yenişehir Ordueyi altında sütçü Şükrü yapılan tebliğata rağmen bulunamamış olduğundan ilânen tebligat icrasına karar verilmiştir. H. U. M. K. nun 144 üncü maddesi mucibince 20 gün müddetle ilânen tebligat yapılmasına ve bu müddetin hitamından sonra başlıyacak kanuni müddet zarfında borçlunun icra dairesine müracaati aksi takdirde icra takibinin gıyabında yapılacağı ilân olunur. 665

Kaynak. Ulus, 20 Şubat 1941, s. 7.

EK 8. Sabahat Göğüş

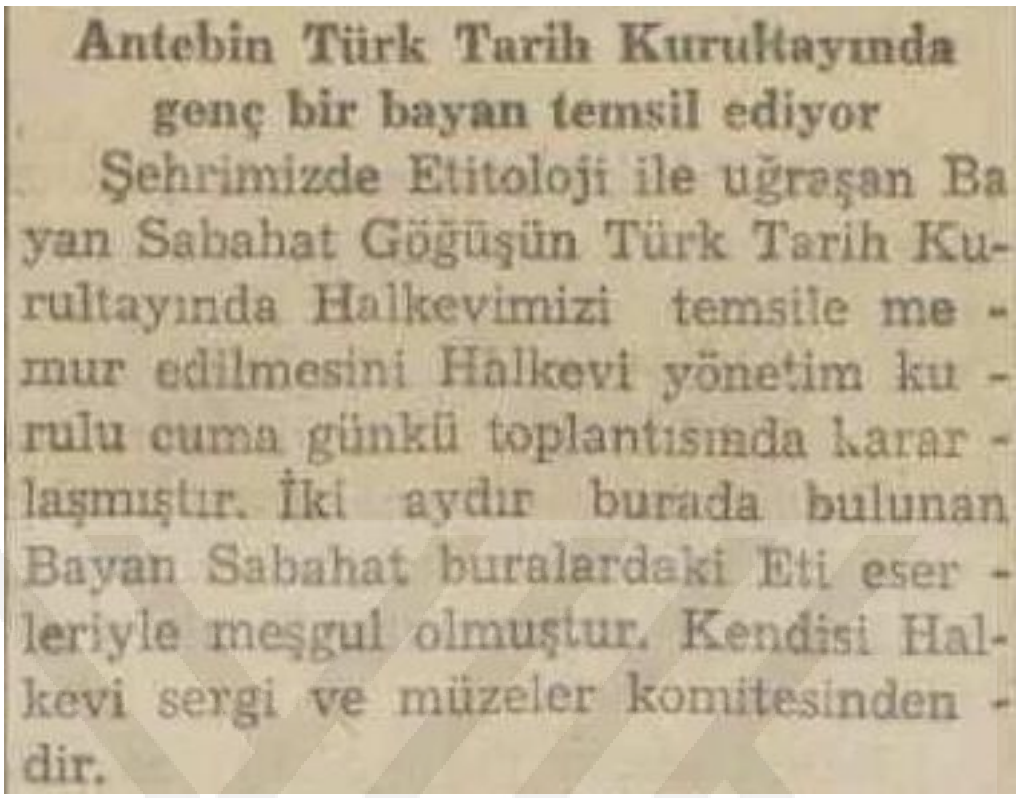

Antebin Türk Tarih Kurultayında genç bir bayan temsil ediyor

Şehrimizde Etitoloji ile uğraşan Bayan Sabahat Göğüşün Türk Tarih Kurultayında Halkevimizi temsile memur edilmesini Halkevi yönetim kurulu cuma günkü toplantısında kararlaşmıştır. İki aydır burada bulunan Bayan Sabahat buralardaki Eti eserleriyle meşgul olmuştur. Kendisi Halkevi sergi ve müzeler komitesindendir.

Kaynak. Son Posta, 20 Eylül 1937, s. 5.

EK 9. İstanbul Üniversitesi Heyetinin Toroslar'da Tetkikleri

İstanbul Üniversitesi heyetinin Toroslar'da tetkikleri

Adana 16 (Telefonla) — Toroslar'da tetkiklerde bulunan İstanbul Üniversitesi edebiyat fakültesi Ön Asya dilleri profesörü Bossevp beraberinde Dr. Hâlet Can, asistan Nihal Ongunsu ve Meliha Dorga ile eski Adana müze müdürü Yalgın olduğu halde şehrimize gelmiştir. Öğrendiğimize göre heyet Kayseri ilinde yaptıkları bir aylık tetkiklerde Etlere ait bir çok heykel ve hiyeroglif üzerine yazılmış eserler bulmuşlar ve bunların fotografilerini çıkarmışlar, önemli ve sevkî kabil olanlarını Kayseri müzesine göndermişlerdir. Bunlar arasında Etlere âit bir çok kitabeler de vardır. Heyet bir iki gün şehrimizde kaldıktan sonra İstanbul'a gidecektir.

Kaynak. Akşam, 16 Ekim 1945, s. 2.

EK 10. Katharina Otto-Dorn

Ayasofyadaki eserler

Hemen hergün yeni bir parça çıkıyor

Ayasofyada yeni bulunan kuzu işlemeli taş ve mozaikleri tasnif eden mütehassıs kadın

Ayasofya müzesi bahçesindeki hafriyata havaların fenalığına rağmen devam edilmektedir.

Müzeler Müdürü Aziz dün bir muharririmize şunları söylemiştir:

«— Ayasofya avlusunda Alman mütehassısları tarafından yapılmakta olan hafriyat ilim hesabına çok iyi neticeler vermektedir. Ayasofya binasının büyük kapısı önünde açılan çukurda eski Ayasofyaya aid temeller, mermer döşeli kapı yerleri, mozayik döşeli avlu aksamı meydana çıkarılmıştır. Ayni zamanda bahçenin sonunda tulânî mermer merdiven ayakları meydana çıkmıştır ve temizlenmektedir. Bu çukurun biraz ilerisinde de birçok mermer mimari parçalar bulunmaktadır. Bunlar oldukları yerlerden büyük emeklerle yukarıya çıkarılmatadır. Bu hafriyat daha bir müddet devam edecektir.»

Kaynak. Cumhuriyet, 17 Nisan 1935, s. 5.

EK 11. Türk İnkılap Tarihi Ensitüsü

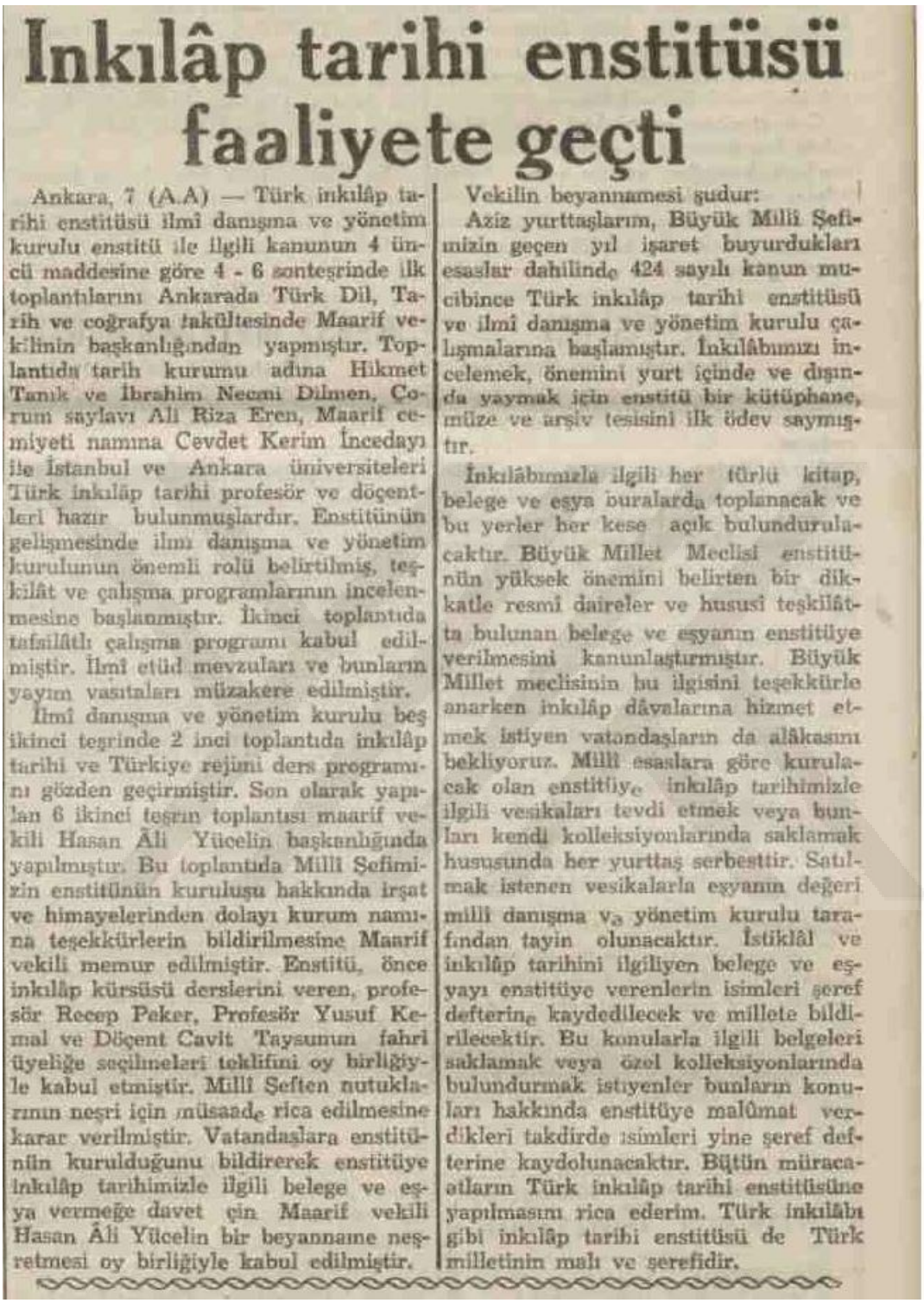

İnkılâp tarihi enstitüsü faaliyete geçti

Ankara, 7 (A.A) — Türk inkılâp tarihi enstitüsü ilmî danışma ve yönetim kurulu enstitü ile ilgili kanunun 4 üncü maddesine göre 4 - 6 sonteşrinde ilk toplantılarını Ankarada Türk Dil, Tarih ve coğrafya fakültesinde Maarif vekilinin başkanlığından yapmıştır. Toplantıda tarih kurumu adına Hikmet Tanik ve İbrahim Necmi Dilmen, Çorum saylavı Ali Rıza Eren, Maarif cemiyeti namına Cevdet Kerim İncedayı ile İstanbul ve Ankara üniversiteleri Türk inkılâp tarihi profesör ve döçentleri hazır bulunmuşlardır. Enstitünün gelişmesinde ilmi danışma ve yönetim kurulunun önemli rolü belirtilmiş, teşkilât ve çalışma programlarının incelenmesine başlanmıştır. İkinci toplantıda tafsilâtlı çalışma programı kabul edilmiştir. İlmî etüd mevzuları ve bunların yayım vasıtaları müzakere edilmiştir.

İlmî danışma ve yönetim kurulu beş ikinci teşrinde 2 inci toplantıda inkılâp tarihi ve Türkiye rejimi ders programını gözden geçirmiştir. Son olarak yapılan 6 ikinci teşrin toplantısı maarif vekili Hasan Âli Yücelin başkanlığında yapılmıştır. Bu toplantıda Milli Şefimizin enstitünün kuruluşu hakkında irşat ve himayelerinden dolayı kurum namına teşekkürlerin bildirilmesine Maarif vekili memur edilmiştir. Enstitü, önce inkılâp kürsüsü derslerini veren, profesör Recep Peker, Profesör Yusuf Kemal ve Döçent Cavit Taysunun fahri üyeliğe seçilmeleri teklifini oy birliğiyle kabul etmiştir. Milli Şeften nutuklarının neşri için müsaade rica edilmesine karar verilmiştir. Vatandaşlara enstitünün kurulduğunu bildirerek enstitüye inkılâp tarihimizle ilgili belge ve eşya vermeğe davet çin Maarif vekili Hasan Âli Yücelin bir beyanname neşretmesi oy birliğiyle kabul edilmiştir.

Vekilin beyannamesi şudur:

Aziz yurttaşlarım, Büyük Milli Şefimizin geçen yıl işaret buyurdukları esaslar dahilinde 424 sayılı kanun mucibince Türk inkılâp tarihi enstitüsü ve ilmî danışma ve yönetim kurulu çalışmalarına başlamıştır. İnkılâbımızı incelemek, önemini yurt içinde ve dışında yaymak için enstitü bir kütüphane, müze ve arşiv tesisini ilk ödev saymıştır.

İnkılâbımızla ilgili her türlü kitap, belge ve eşya buralarda toplanacak ve bu yerler her kese açık bulundurulacaktır. Büyük Millet Meclisi enstitünün yüksek önemini belirten bir dikkatle resmî daireler ve hususî teşkilâtta bulunan belge ve eşyanın enstitüye verilmesini kanunlaştırmıştır. Büyük Millet meclisinin bu ilgisini teşekkürle anarken inkılâp dâvalarına hizmet etmek istiyen vatandaşların da alâkasını bekliyoruz. Milli esaslara göre kurulacak olan enstitüye inkılâp tarihimizle ilgili vesikaları tevdi etmek veya bunları kendi koleksiyonlarında saklamak hususunda her yurttaş serbesttir. Satılmak istenen vesikalarla eşyanın değeri milli danışma ve yönetim kurulu tarafından tayin olunacaktır. İstiklâl ve inkılâp tarihini ilgiliyen belge ve eşyayı enstitüye verenlerin isimleri şeref defterine kaydedilecek ve millete bildirilecektir. Bu konularla ilgili belgeleri saklamak veya özel koleksiyonlarında bulundurmak istiyenler bunların konuları hakkında enstitüye malûmat verdikleri takdirde isimleri yine şeref defterine kaydolunacaktır. Bütün müracaatların Türk inkılâp tarihi enstitüsüne yapılmasını rica ederim. Türk inkılâbı gibi inkılâp tarihi enstitüsü de Türk milletinin malı ve şerefidir.

Kaynak. Yeni Asır, 8 Kasım 1942, s. 4.

EK 12. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu
Karar Örneği

Karar Tarihi : **16/02/2026**

Toplantı Sayısı : **01**

Karar Sayısı : **12**

12- Üniversitemiz Güzel Sanatlar Fakültesi, öğretim üyesi **Doç. Dr. Ceren GÜNERÖZ'ün** danışmanlığında yüksek lisans öğrencisi **Işıl Tuana AKGÜL'ün** ***"Erken Cumhuriyet Döneminde Kadınların Müzecilikteki Konumu, Rolleri Ve Müzeciliğe Katkıları"*** başlıklı tez projesi Ankara Üniversitesi Senatosunun 25.09.2024 tarihli toplantısında 635/5996 sayılı kararı ile kabul edilen "Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" ne göre değerlendirilmiş, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

ASLININ AYNIDIR

16/02/2026

Prof. Dr. İnayet AYDIN

Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Bilimsel Araştırmalar
ve Yayın Etiği Kurulu Başkanı

BENZERLİK BİLDİRİMİ

"Erken Cumhuriyet Döneminde Kadınların Müzecilikteki Rolleri ve Müzeciliğe Katkıları" başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihal Tespit Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) "Yedi sözcükten daha az olan benzeşmeler" (2) "Kaynaklar" (3) "Doğrudan alıntılar" ve (4) "Lisansüstü tezim ile ilgili yapmış olduğum kendi yayınlarım ve yararlandığım mevzuat metinleri gibi kaynaklar" dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 21.08.2026
Gönderim Numarası	: 1290038_1787308788778
Sayfa Sayısı	: 104
Sözcük Sayısı	: 30387
Karakter Sayısı	: 245540
Benzerlik Oranı	: % 8
Savunma Tarihi	: 24.07.2026

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihal Tespit Programı'na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10'dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin, tek bir kaynakla eşleşme oranının ise %2'den fazla olduğunun belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Işıl Tuana Akgül

Tarih: 21.08.2026

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı **:** Işıl Tuana Akgül

E-Posta Adresi **:**

İş Deneyimi **:**

Unvan	**Görev Yeri**	**Yıl**
Müze Araştırmacısı	Türk Tarih Kurumu	2021-devam ediyor
Sosyal Bilgiler Öğretmeni	Üsküdar Ata Ortaokulu	2019-2019
Arkeolog	İstanbul Arkeoloji Müzeleri Haydarpaşa Kazısı	2018-2019

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	**Bölüm/Program**	**Üniversite**	**Yıl**
Lisans	Sanat Tarihi	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	2014-2018

Sertifikalar

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Pedagojik Formasyon Eğitim Sertifikası

Koç Üniversitesi Arkeolojik Varlıkların Korunması ve Kurtarılması Sertifikası

Burslar

Türk Tarih Kurumu Başarı Bursu